

PRIRUČNIK ZA TUŽIOCE I POLICIJU O POSTUPANJU U SLUČAJEVIMA NASILJA U PORODICI

Sufinansira
Evropska unija

EVROPSKA UNIJA

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Sufinansira i sprovodi
Savjet Evrope

Sufinansira
Evropska unija

EVROPSKA UNIJA

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Sufinansira i sprovodi
Savjet Evrope

PRIRUČNIK ZA TUŽIOCE I POLICIJU O POSTUPANJU U SLUČAJEVIMA NASILJA U PORODICI

Autorka: Maja Raičević

Savjet Evrope

Ova publikacija pripremljena je uz finansijsku podršku Evropske unije i Savjeta Evrope, kroz zajednički program „Horizontal Facility za Zapadni Balkan i Tursku“ i projekat „Unapređenje procesnih garancija u pravosudnom sistemu u Crnoj Gori“, 2021. godine. Štampanje publikacije omogućeno je kroz zajednički projekat „Osnaživanje odgovornosti u pravosudnom sistemu i unapređenje zaštite prava žrtava u Crnoj Gori“. Stavovi izraženi u njoj ne predstavljaju nužno zvanične stavove Evropske unije ili Savjeta Evrope.

Dozvoljena je reprodukcija izvoda (do 500 riječi), osim za komercijalne svrhe, pod uslovom da je očuvan integritet teksta, da se izvod ne koristi izvan konteksta, da ne daje nepotpune informacije niti na neki drugi način dovodi čitaoca na pogrešne zaključke o njegovoj prirodi, obimu ili sadržaju teksta. Izvor teksta je uvijek obavezno navesti na sljedeći način “© Savjet Evrope, 2023”. Sve druge zahtjeve za reprodukciju/ prevod dijela i cijelog teksta, treba uputiti na Directorate of Communications, Council of Europe (F-67075 Strasbourg Cedex ili na publishing@coe.int).

Svu ostalu korespondenciju koja se odnosi na ovu publikaciju treba uputiti na adresu: Programska kancelarija Savjeta Evrope u Podgorici, Bulevar Džordža Vašingtona 98, 81000 Podgorica, Crna Gora.

Email: podgorica@coe.int.

© Savjet Evrope, mart 2023.

Sva prava zadržana.

Licencirano Evropskoj uniji pod uslovima.

WOMEN'S RIGHTS CENTER
CENTAR ZA ŽENSKA PRAVA

UVOD

Policija i tužilaštvo imaju ključnu ulogu u odgovoru na nasilje u porodici i nasilje nad ženama. Od njihove efikasnosti u velikoj mjeri zavisi zaštita žrtava i utvrđivanje odgovornosti učinilaca nasilja. Međunarodni standardi, u prvom redu Konvencija Savjeta Evrope o sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija), zahtijevaju dužnu pažnju i fokus na prava i interese žrtava. Stoga policija i tužilaštvo imaju kompleksan zadatak da osiguraju bezbjednost žrtava i odgovornost učinilaca nasilja. Efikasan odgovor policije i tužilaštva šalje snažnu poruku da se nasilje nad ženama i nasilje u porodici neće tolerisati i osnažuje povjerenje žrtava u institucionalni sistem zaštite od nasilja. Praksa Centra za ženska prava pokazuje da je manja vjerovatnoća da se žrtve kasnije povuku iz postupka, kada sa njima rade obučeni profesionalci koji postupaju s poštovanjem i saosjećanjem i koji razumiju dinamiku nasilja i preživljenu traumu. Osim toga, značajno se umanjuju efekti tzv. "sekundarne viktimizacije" žrtava, koja se ne dešava kao direktni rezultat nasilja, već usljed neadekvatnog odgovora institucija i pojedinaca na iskustvo nasilja koje je žrtva/ oštećena preživjela. Stoga je važno da policija i tužilaštvo imaju specijalizovana znanja o nasilju nad ženama i nasilju u porodici, da primjenjuju standarde i jasne i dosljedne procedure i da ojačaju veze i saradnju sa drugim institucijama i organizacijama koje se bave zaštitom žrtava.

Ovaj Vodič namijenjen je upravo tome da kroz precizne smjernice olakša rad policije i tužilaštva u postupanju sa predmetima nasilja u porodici, da osnaži položaj i prava žrtava u postupku i pomogne utvrđivanju odgovornosti učinilaca nasilja u porodici. Zasnovan je na standardima Istanbulske konvencije, EU Direktive 2012/29/EU o uspostavljanju minimalnih standarda za prava, podršku i zaštitu žrtava krivičnih djela, relevantnim nacionalnim zakonima i podzakonskim aktima, Protokolu o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja nad ženama i nasilja u porodici i Standardnim operativnim procedurama za međusektorsku saradnju u radu sa djecom žrtvama nasilja i iskorištavanja koje je izradio Zavod za socijalnu i dječiju zaštitu uz podršku UNICEF-a.

Ova publikacija rezultat je saradnje Savjeta Evrope i Centra za ženska prava, nastala je u okviru druge faze programa Savjeta Evrope i Evropske unije „Horizontal Facility za Zapadni Balkan i Tursku 2019-2022“, projekat „Unapređenje procesnih garancija u pravosudnom sistemu u Crnoj Gori“, a štampa se u okviru treće faze istog programa, pod okriljem projekta „Osnaživanje odgovornosti u pravosudnom sistemu i unapređenje prava žrtava u Crnoj Gori“.

ZAHVALNOST

Zahvaljujemo se predstavnicima Uprave policije i koordinatorki Operativnog tima za nasilje u porodici, Snežani Vujović i tužiteljki Osnovnog državnog tužilaštva u Podgorici, Jeleni Protić, koje su svojim komentarima i sugestijama pomogle da se unaprijedi sadržaj ove publikacije. Takođe se zahvaljujemo na doprinosu Kancelariji UNICEF u Crnoj Gori.

SADRŽAJ

UVOD	5
ZAHVALNOST	6
SADRŽAJ	7
AKRONIMI	10
I OPŠTI DIO – PRAVNE DEFINICIJE I STANDARDI	11
1. Koje su obaveze Crne Gore prema Istanbulskoj konvenciji?	11
1.1. Kako Istanbulska konvencija definiše nasilje u porodici i nasilje nad ženama?	12
1.2. Koje oblike nasilja u porodici i nasilja nad ženama poznaje Istanbulska konvencija i kako ih tumači?	15
1.2.1. Psihičko nasilje (član 33)	15
1.2.2. Proganjanje (član 34)	15
1.2.3. Fizičko nasilje (član 35)	16
1.2.4. Seksualno nasilje, uključujući silovanje (član 36)	16
1.2.5. Prinudni brak (član 37)	18
1.2.6. Genitalno sakaćenje žena (član 38)	18
1.2.7. Prinudni abortus i prinudna sterilizacija (član 39)	20
1.2.8. Seksualno uznemiravanje (član 40)	20
2. Šta domaće zakonodavstvo kvalifikuje kao nasilje nad ženama i nasilje u porodici?	21
2.1. Ko se smatra članom porodice u smislu nasilja u porodici?	24
2.2. Kako zakon štiti životne partnere istog pola i njihovu djecu?	24
3. Šta domaće zakonodavstvo kvalifikuje kao nasilje nad ženama i nasilje u porodici?	25
II ZAŠTITA I RAZUMIJEVANJE ŽRTAVA NASILJA U PORODICI	29
1. Kako pravilno razumjeti žrtve i uzeti u obzir psihološki uticaj i posljedice nasilja?	29
2. Kako raditi sa žrtvama nasilja koje ne sarađuju ili odustaju od krivičnog gonjenja?	31
3. Kako pomoći žrtvama i zaštititi ih tokom postupaka?	32
4. Koje aspekte treba uzeti u obzir prilikom rješavanja pitanja relevantnih za posebno ranjive grupe žena?	34
4.1. Žene žrtve nasilja od intimnog partnera	35
4.2. Žene s invaliditetom	36
4.3. Žene s problemima mentalnog zdravlja	36

4.4. Siromašne ili ekonomski zavisne žrtve	37
4.5. Žrtve koje pripadaju manjinskim zajednicama	37
4.6. Nasilje nad starijim ženama	37
4.7. Žene sa ograničenim poznavanjem jezika	38
4.8. Imigrantkinje, žene tražiteljke azila	38
4.9. LGBT	39
4.10. Žene zavisnice od psihoaktivnih supstanci	40
III ODGOVOR POLICIJE NA NASILJE U PORODICI	41
1. Kako postupati sa prijavama porodičnog nasilja?	41
1.1. Načela za postupanje policijskih službenika	43
1.2. Inicijalni odgovor policije na nasilje u porodici	43
1.3. Sekundarni odgovor policije na nasilje u porodici	50
1.4. Kako prikupiti dokaze?	52
1.4.1. Kako prikupiti dokaze o fizičkom nasilju?	54
1.4.2. Kako prikupiti dokaze o psihičkom nasilju?	57
1.5. Kako postupati kod uzajamnih (obostranih) prijava?	58
1.6. Kako se sprovodi policijsko zadržavanje lica?	59
1.7. Kako sprovesti lišenje slobode/privođenje?	60
1.8. Kada/kako izdati trodnevnu naredbu o udaljenju iz stana / zajedničkog mjesta stanovanja?	62
1.9. Kako primiti prijavu i formirati predmet?	63
2. Saradnja policije i sudova za prekršaje	66
2.1. Zaštita žrtve izricanjem zaštitnih mjera	67
2.2. Hitne zaštitne mjere	68
3. Kako razgovarati sa žrtvama?	72
4. Kako razgovarati sa učiniocima nasilja?	75
5. Kako procijeniti rizik po žrtvu?	76
IV ODGOVOR TUŽILAŠTVA NA NASILJE U PORODICI I NASILJE NAD ŽENAMA	79
1. Uloga tužilaštva u prepoznavanju i zaštiti žrtava koje su u riziku od sekundarne i ponovljene viktimizacije, zastrašivanja i odmazde	80
2. Kako osigurati sveobuhvatnu istragu?	82
3. Koje faktore treba uzeti u obzir prilikom odluke o puštanju na slobodu / predloga za određivanje pritvora	84
4. Koje faktore treba uzeti u obzir prilikom donošenja odluke o podnošenju optužnog predloga / predlaganju sankcije	85
5. Institut odloženog krivičnog gonjenja u slučajevima nasilja u porodici	86
6. Sporazum o priznanju krivice u slučajevima nasilja u porodici	87
V SARADNJA POLICIJE I TUŽILAŠTVA – SMJERNICE ZA NAJBOLJU PRAKSU	89
1. Dokumentovanje slučaja nasilja u porodici	89
2. Kako postupati u vanrednim okolnostima (COVID-19)?	91

VI SARADNJA POLICIJE, TUŽILAŠTVA I ORGANIZACIJA KOJE PRUŽAJU PODRŠKU – SMJERNICE ZA NAJBOLJU PRAKSU	93
1. Definicije, vodeći međunarodni standardi i principi prava djeteta	95
VII ZAŠTITA DJECE ŽRTAVA I SVJEDOKA NASILJA U PORODICI	95
1. Definicije, vodeći međunarodni standardi i principi prava djeteta	95
1.1. Zanemarivanje djeteta	97
1.2. Fizičko i/ili psihičko zlostavljanje djeteta	97
1.3. Seksualno nasilje i zlostavljanje djece	97
1.4. Rodno-zasnovano nasilje kao oblik nasilja nad djecom	98
2. Djeca koja su u povećanom riziku od nasilja u porodici	100
2.1. Djeca sa smetnjama u razvoju	100
2.2. Maladjeca	100
2.3. Djeca ženskog pola	100
3. Nacionalnozakonodavstvo	101
4. Posebne smjernice za postupanje policije i tužilaštva u slučajevima nasilja nad djecom u porodici	102
4.1. Uloga policije u zaštiti djece žrtava i svjedoka nasilja u porodici	102
4.2. Uloga i odgovornost državnih tužilaca u pogledu zaštite djece žrtava i svjedoka u slučajevima nasilja u porodici	104
4.3. Prekršajni postupci i djeca žrtve i svjedoci nasilja u porodici	108
PRILOZI	109
PRILOG BR. 1: Upitnik za procjenu rizika i bezbjednosti	111
PRILOG BR. 2: Prava počinioca nasilja u porodici	113
PRILOG BR. 3: Prava žrtava	114
PRILOG BR. 4: Naređenje o udaljenju ili zabrani vraćanja u stan ili drugi prostor za stanovanje	115
PRILOG BR. 5: Obavještenje policije Centru za socijalni rad	116
LISTA ODABRANIH MEĐUNARODNIH I NACIONALNIH PRAVNIH INSTRUMENTATA	117
LITERATURA	119

AKRONIMI

SE	Savjet Evrope
ISTANBULSKA KONVENCIJA	Konvencija Savjeta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici
GREVIO	Grupa nezavisnih eksperata koja nadgleda primjenu Konvencije Savjeta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici
CEDAW	Konvencija Ujedinjenih nacija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena
ESLJP	Evropski sud za ljudska prava
ZZNP	Zakon o zaštiti od nasilja u porodici
KZ	Krivični zakonik Crne Gore
ZKP	Zakonik o krivičnom postupku
ZUP	Zakon o unutrašnjim poslovima
NVO	Nevladina organizacija
CSR	Centar za socijalni rad
SOP	Standardne operativne procedure
UN	Ujedinjene nacije
UNDOC	Kancelarija Ujedinjenih nacija za drogu i kriminal
UNICEF	Dječiji fond Ujedinjenih nacija
Protokol	Protokol o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja nad ženama i nasilja u porodici

I OPŠTI DIO – PRAVNE DEFINICIJE I STANDARDI

1. Koje su obaveze Crne Gore prema Istanbulskoj konvenciji?

Konvencija Savjeta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici¹, poznata kao Istanbulska konvencija (u daljem tekstu Konvencija), sveobuhvatan je međunarodni dokument kojim se regulišu svi oblici nasilja nad ženama, uključujući nasilje u porodici. Konvencija je na snazi od 1. avgusta 2014. godine i pravno je obavezujuća za sve države članice Savjeta Evrope, uključujući i Crnu Goru. Konvencijom se nasilje nad ženama prepoznaje kao teško kršenje, umanjivanje ili poništavanje ljudskih prava žena, a posebno njihovih osnovnih prava na život, sigurnost, slobodu, dostojanstvo, fizički i emocionalni integritet.

Konvencijom se državama članicama preporučuje da njene odredbe primjenjuju na sve žrtve nasilja u porodici, da posebnu pažnju poklone ženama i djevojčicama, jer su one izložene većem riziku od rodno zasnovanog nasilja. Konvencija prepoznaje da i muškarci mogu biti žrtve ovog oblika nasilja.

Konvencijom se posebno ističe da su neposredne žrtve nasilja u porodici i djeca, ali da ona mogu biti i posredne žrtve, kada kao svjedoci prisustvuju nasilju između roditelja ili drugih članova porodice. Zato Konvencija traži od država članica da preduzmu neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile posebnu zaštitu djece i da osigura da ostvarivanje svakog roditeljskog prava, uključujući prava na posjetu ili starateljstvo, ne ugrozi prava i bezbjednost žrtve ili djece.

Država je dužna i da osigura da se njeni službenici, predstavnici, organi i drugi akteri vlasti koji postupaju u ime države, uključujući i policiju i tužilaštvo, suzdrže od učešća u bilo kakvom činu nasilja nad ženama i da sa dužnom pažnjom spriječe, istraže, kazne i obezbijede odštetu za djela nasilja obuhvaćena ovom Konvencijom,

1 *Zakon o potvrđivanju Konvencije Savjeta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici* ("Službeni list Crne Gore - Međunarodni ugovori, broj 4/2013")

a koja učine nedržavni akteri. To znači da će se država smatra odgovornom za nasilje koje učine državni ili nedržavni akteri, ukoliko dođe do propusta. (član 5, stav 1).

Konvencija propisuje i obavezu države da promoviše i implementira politike usmjerene na postizanje ravnopravnosti žena i muškaraca i na osnaživanje žena i da osigura da se rodna perspektiva primjenjuje u kreiranju mjera i implementaciji Konvencije, ali i da procijeni postoji li razlika u njihovom uticaju na muškarce i na žene (član 6).

Konvencija obuhvata sprečavanje (prevenciju), zaštitu, gonjenje i integrisane politike tj. politike koje uključuju mnoštvo mjera koje preduzimaju različiti akteri i tijela/organi sa ciljem obezbjeđivanja potpunog odgovora na nasilje nad ženama i nasilje u porodici. Država treba da obezbijedi da *prava žrtava budu u središtu svih mjera* i da se primjenjuju kroz djelotvornu saradnju svih nadležnih organa, institucija i organizacija, uključujući i nevladine organizacije i civilno društvo (članovi 7 i 9).

Država je dužna da obezbijedi *finansijska sredstva i ljudske resurse* za primjenu Konvencije, kao i jedno ili više *tijela za koordinaciju, sprovođenje, praćenje i procjenu politika i mjera* obuvačenih Konvencijom (članovi 8 i 10). Dužna je i da redovno *prikuplja statističke podatke*, kao i da vrši istraživanja svih vidova nasilja obuhvaćenih Konvencijom, uključujući stopu osuda i efikasnosti preduzetih mjera (član 11).

Mjere za zaštitu i podršku žrtava koje država preduzima treba da:

- su zasnovane na razumijevanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici iz rodne perspektive i da su usmjerene na ljudska prava i bezbjednost žrtve;
- su zasnovane na integrisanom pristupu koji uzima u obzir odnos između žrtava, učinilaca, djece i njihovog šireg društvenog okruženja;
- imaju za cilj izbjegavanje sekundarne viktimizacije;
- imaju za cilj osnaživanje i ekonomsku nezavisnost žena žrtava nasilja;
- da, tamo gdje je to prikladno, različite službe za zaštitu i podršku žrtava rade u istim prostorijama;
- da odgovaraju na specifične potrebe ugroženih osoba, uključujući i djecu-žrtve, i da su im dostupne.

1.1. Kako Istanbulska konvencija definiše nasilje u porodici i nasilje nad ženama?

Konvencija prepoznaje strukturnu prirodu nasilja nad ženama, pa iskorjenjivanje nasilja nad ženama smješta u širi kontekst borbe protiv diskriminacije žena i postizanja ravnopravnosti polova u zakonu i praksi.

Diskriminacija žena je „svako razlikovanje, isključivanje ili ograničavanje na osnovu pola koje ima za cilj ili svrhu da umanji ili poništi priznavanje, uživanje ili ostvarivanje prava žena, bez obzira na njihovo bračno stanje, na temelju ravnopravnosti muškaraca i prava žena, ljudskih prava i fundamentalnih sloboda u političkom, eko-

nomskom, društvenom, kulturnom, građanskom ili bilo kojem drugom području” (član 1 CEDAW).²

U Konvenciji su navedene sljedeće sveobuhvatne definicije nasilja nad ženama i nasilja u porodici, kao i osoba koje se smatraju članovima porodice.

a) Nasilje nad ženama

Istanbulskom konvencijom se objašnjava da nasilje nad ženama predstavlja kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije žena i da „podrazumijeva sva djela rodno zasnovanog nasilja koja dovode ili mogu da dovedu do fizičke, seksualne, psihičke ili ekonomske povrede ili patnje žena, obuhvatajući i prijetnje takvim djelima, prisudu ili arbitrarno lišavanje slobode, bilo u javnosti ili u privatnom životu”.

Nasilje nad ženama je rodno zasnovano nasilje tj. predstavlja nasilje koje je usmjereno protiv žene zato što je žena, odnosno ono koje nesrazmjerno utiče na žene.

b) Nasilje u porodici

Konvencijom se porodično nasilje definiše kao “svako djelo fizičkog, seksualnog, psihičkog ili ekonomskog nasilja do kojeg dođe u porodici ili domaćinstvu odnosno između bivših ili sadašnjih supružnika odnosno partnera, nezavisno od toga da li učinilac dijeli ili je dijelio domaćinstvo sa žrtvom”, dakle bez obzira na biološke ili zakonske, porodične veze.

Porodično nasilje najčešće uključuje dvije vrste nasilja (Eksplanatorni izvještaj uz Istanbulsku konvenciju, par. 41):

- partnersko nasilje između sadašnjih ili bivših bračnih ili vanbračnih partnera;
- međugeneracijsko nasilje, koje se uglavnom javlja između roditelja i djece.

Porodično nasilje kao nasilje intimnih partnera uključuje fizičko, seksualno, psihološko ili ekonomsko nasilje između sadašnjih ili bivših bračnih partnera kao i sadašnjih ili bivših vanbračnih partnera. Ono predstavlja oblik nasilja koji nesrazmjerno više pogađa žene i stoga je izrazito rodno označeno. Iako se može činiti da termin “porodično” ograničava kontekst u kojem se takvo nasilje može pojaviti, Konvencija prepoznaje da se nasilje obično nastavlja i nakon prekida partnerskog odnosa, zbog čega se i navodi da za postojanje porodičnog nasilja zajedničko domaćinstvo žrtve i počinioca nije neophodno.

Međugeneracijsko porodično nasilje uključuje fizičko, seksualno, psihološko ili ekonomsko nasilje od strane osobe nad njenim djetetom ili roditeljem (zlostavljanje

2 Konvencija Ujedinjenih nacija o zabrani svih oblika diskriminacije žena – CEDAW, 1979: <https://www2.unwomen.org/-/media/field%20office%20eca/images/publications/2018/cedaw%20summary%20montenegrin.jpg?vs=1529&h=463&w=393&la=en&hash=F7B28278F47192BA925DD5754C34645D06D6B495>

starijih osoba) ili takvo nasilje između bilo koja dva ili više članova porodice različitih generacija. Ni ovdje zajedničko domaćinstvo žrtve i počinioca nije neophodno.

c) Rod

Konvencijom se nameće obaveza sprečavanja i borbe protiv nasilja nad ženama unutar šireg okvira postizanja ravnopravnosti između žena i muškaraca. U okvirima ove Konvencije termin rod, zasnovan na dva pola, muškom i ženskom, interpretira se kroz društveno konstruisane uloge, ponašanja, aktivnosti i attribute koje određeno društvo smatra prikladnim za žene i muškarce. Istraživanja pokazuju da određene uloge ili stereotipi dovode do neželjenih ili štetnih praksi i doprinose da se nasilje nad ženama smatra prihvatljivim. Kako bi se prevazišle takve interpretacije rodni uloga, Konvencija kao opštu obavezu u sprečavanju nasilja propisuje obavezu iskorjenjivanja predrasuda, običaja, tradicija i drugih praksi zasnovanih na ideji inferiornosti žena ili na stereotipnim rodni ulogama (član 12, stav 1). Na drugim mjestima, Konvencijom se upućuje na važnost razumijevanja rodni aspekta nasilja nad ženama i porodičnog nasilja kao osnove za sve mjere zaštite i podrške žrtvama. Prema odredbama Konvencije, takvi oblici nasilja moraju se rješavati u kontekstu očigledne neravnopravnosti žena i muškaraca, postojećih stereotipa, rodni uloga i diskriminacije žena, a u cilju adekvatnog odgovora na složenost ovog fenomena. Prema ovoj definiciji nije predviđeno da se termin „rod“ upotrebljava kao zamjena za termine „žena“ i „muškarac“ koji se koriste u Konvenciji.

d) Rodno zasnovano nasilje nad ženama

Termin „rodno zasnovano nasilje nad ženama“ koristi se u čitavoj Konvenciji i odnosi se na nasilje usmjereno na ženu zbog toga što je žena ili koje nesrazmjerno više pogađa žene. Razlikuje se od ostalih vrsta nasilja po tome što je žrtvin rod primaran motiv za nasilni čin. Drugim riječima, rodno zasnovano nasilje odnosi se na svaku štetu učinjenu ženi. Ono je uzrok i posljedica nejednakih odnosa moći zasnovanih na razlikama između žena i muškaraca koje dovode do podređenog statusa žene u privatnoj i javnoj sferi. Ova vrsta nasilja duboko je ukorijenjena u društvenim i kulturnim strukturama, normama i vrijednostima koje vladaju društvom i uglavnom postoji zahvaljujući kulturi poricanja i ćutanja.

e) Žrtva

Termin „žrtva“ označava svako fizičko lice koje je izloženo ophođenju opisanom u članu 3 (a) i članu 3 (b) Konvencije. Termin „žrtva“ odnosi se i na žrtve nasilja nad ženama i na žrtve porodičnog nasilja. Dok samo žene, uključujući djevojčice, mogu biti žrtve nasilja nad ženama, žrtve porodičnog nasilja mogu biti i muškarci i žene, kao i djeca. U skladu s ostalim međunarodnim sporazumima o ljudskim pravima, termin „dijete“ označava svaku osobu mlađu od osamnaest godina. Međutim, pojam „žena“ prema konvencijskoj terminologiji odnosi se i na osobe ženskog pola mlađe od 18 godina.

Ratifikacijom Istanbulske konvencije Crna Gora je preuzela obavezu da svoje zakonske definicije nasilja u porodici i nasilja nad ženama uskladi sa pomenutim konvencijskim definicijama roda, rodno-zasnovanog nasilja, žrtve i dr.

1.2. Koje oblike nasilja u porodici i nasilja nad ženama poznaje Istanbulska konvencija i kako ih tumači ?

1.2.1. Psihičko nasilje (član 33)

Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da namjerno ponašanje koje ozbiljno narušava psihički integritet nekog lica prinudom ili prijetnjama bude inkriminisano.

Države članice Konvencije u obavezi su da preduzmu sve neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da svaki oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja seksualne prirode u svrhu ili sa ciljem povrede dostojanstva drugog lica bude predmet krivične ili druge pravne sankcije, posebno kada se njime stvara zastrašujuća, neprijateljska, degradirajuća, ponižavajuća ili uvredljiva atmosfera.

Pod psihičkim nasiljem podrazumijeva se svako namjerno ponašanje koje ozbiljno narušava psihički integritet drugog lica putem prinude ili prijetnje, a može se učiniti na razne načine i raznim metodama.

Ovaj član Konvencije odnosi se na obrazac ponašanja, a ne na izdvojen događaj. Namjera je utvrditi krivični karakter nasilničkog obrasca ponašanja koje se događa tokom vremena – unutar ili izvan porodice. Psihičko nasilje često prethodi ili prati fizičko i seksualno nasilje u intimnim vezama (porodično nasilje). Međutim, može se pojaviti i u bilo kojoj drugoj sredini, na primjer na radnom mjestu ili u školskom okruženju. Konvencijom se traži od država članica da preduzmu neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi inkriminisale ovo namjerno ponašanje, kao i da uvedu zakonodavne ili druge mjere kako bi inkriminisale namjerno ponašanje kojim se prinudom i prijetnjama ozbiljno narušava psihički integritet drugog lica, kao i djelotvorne, srazmjerne i odvrćajuće sankcije.

Nacionalno zakonodavstvo inkriminiše psihičko nasilje u članu 36 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici kao i u članu 220 Krivičnog zakonika Crne Gore.

1.2.2. Proganjanje (član 34)

Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da namjerno ponašanje ponavljanjem prijetnji upućenih drugom licu, koje uzrokuje da se ono plaši za svoju bezbjednost, bude inkriminisano.

Konvencija definiše proganjanje kao namjerno ponavljanje prijetećeg ponašanja prema drugom licu koje uzrokuje da se ona ili on boji za sopstvenu sigurnost. Prijeteće ponašanje može se sastojati od ponovnog praćenja drugog lica, uključivanja drugog lica u neželjenu komunikaciju ili davanja do znanja drugom licu da je posmatrano. To uključuje fizičko praćenje žrtve, pojavljivanje na njenom ili njegovom radnom mjestu, sportskim ili obrazovnim objektima, kao i praćenje žrtve u virtuelnom svijetu (chat, društvene mreže itd). Uključivanje u neželjenu komunikaciju uključuje pokušaje bilo kakvog aktivnog kontakta sa žrtvom putem bilo kojeg dostupnog sredstva komunikacije, uključujući i moderne komunikacijske alate i informaciono-komunikacionu tehnologiju. Dalje, prijeteće ponašanje može uključivati raznoliko ponašanje kao što je uništavanje imovine drugog lica, ostavljanje tragova na ličnim stvarima lica, prijetnje da će ubiti kućnog ljubimca neke osobe, stvaranje lažnih identiteta ili širenje neistinitih informacija na internetu. Kako bi ušao u okvir ove odredbe, svaki čin prijetećeg ponašanja mora biti izvršen sa namjerom, a u cilju izazivanja osjećaja straha kod žrtve.

Ovaj član Konvencije odnosi se na obrazac ponašanja koji se sastoji od ponavljanja radnji. Svrha člana je da se utvrdi postojanje povezanosti krivičnih radnji koje, ako se zasebno posmatraju, ne bi uvijek predstavljale krivično djelo. Njime se regulišu radnje učinioca usmjerene direktno na žrtvu. Međutim, može se odnositi i na radnje učinioca prema bilo kojoj osobi u socijalnom okruženju žrtve, uključujući članove porodice, prijatelje i kolege. Iskustvo žrtava koje su praćene pokazuje da mnogi progonitelji ne ograničavaju svoje aktivnosti uhođenja isključivo na njih, nego se često usmjeravaju i na određeni broj pojedinaca bliskih žrtvama. Takvo ponašanje znatno pojačava osjećaj straha i gubitka kontrole nad situacijom, pa se stoga te radnje smatraju proganjanjem u smislu ovog člana Konvencije.

1.2.3. Fizičko nasilje (član 35)

Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da namjerno počinjena djela fizičkog nasilja nad drugim licem budu inkriminirana. Fizičko nasilje odnosi se na pretrpljenu fizičku povredu koja je rezultat primjene direktne i nezakonite fizičke sile. Uključuje i nasilje koje rezultira smrću žrtve.

1.2.4. Seksualno nasilje, uključujući silovanje (član 36)

Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da sljedeći vidovi namjernog ponašanja budu inkriminirani:

- a. vaginalna, analna ili oralna penetracija seksualne prirode na tijelu drugog lica bez pristanka, korišćenjem bilo kog dijela tijela odnosno predmeta;*
 - b. druge seksualne radnje sa licem bez pristanka;*
 - v. navođenje drugog lica na pokušaj seksualnih radnji sa trećim licem bez pristanka.*
- 2. Pristanak mora da bude dobrovoljan ishod slobodne volje lica prema procjeni u kontekstu datih okolnosti.*

3. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da se odredbe iz stava 1 takođe primjenjuju na djela počinjena nad bivšim ili sadašnjim supružnicima odnosno partnerima u skladu sa međunarodnim pravom.

Seksualno nasilje, uključujući silovanje, predstavlja svaki namjerno uzrokovani seksualni čin nad drugom osobom bez njenog ili njegovog slobodnog pristanka. Seksualno nasilje podrazumijeva vaginalnu, analnu ili oralnu penetraciju seksualne prirode na tijelu drugog lica, na koju to lice nije pristalo. Penetracija se može učiniti dijelom tijela ili predmetom. Termin „seksualne prirode“ podrazumijeva čin koji ima seksualne konotacije. Ne primjenjuje se na radnje koje nemaju takvu konotaciju ili karakter.

Seksualno nasilje pokriva sve radnje seksualnog karaktera, bez datog slobodnog pristanka jedne od uključenih strana, pa i onda kada nema penetracije, kao i navođenje drugog lica na pokušaj seksualnih radnji sa trećim licem bez njegovog ili njenog pristanka. Kako seksualno nasilje podrazumijeva i prisiljavanje žrtve na seksualne odnose s osobama koje izabere učinilac nasilja, ovaj član Konvencije obuhvata i radnje u kojima učinilac nije osoba koja vrši polni akt, već namjerno uslovljava žrtvu da uđe u seksualni odnos s trećom osobom bez njenog slobodnog pristanka. Pristanak predstavlja dobrovoljan izraz slobodne volje lica u kontekstu/okvirima datih okolnosti.

Pri procjeni osnovnih elemenata bića ovog krivičnog djela, treba uzeti u obzir sudsku praksu Evropskog suda za ljudska prava, odnosno predmet **M. C. protiv Bugarske** (2003)³, u kojem je Sud naveo da je „uvjeren da svaki rigidan pristup u krivičnom gonjenju seksualnih krivičnih djela, kao što je traženje dokaza o pružanju fizičkog otpora u svim okolnostima, dovodi do opasnosti da određene vrste silovanja ostanu nekažnjene, čime se ugrožava djelotvorna zaštita seksualne autonomije pojedinca. U skladu sa savremenim standardima i trendovima u ovoj oblasti, pozitivne obaveze država članica prema članovima 3 i 8 Konvencije se moraju posmatrati kao zahtjev za kažnjavanjem i djelotvornim gonjenjem svakog seksualnog čina izvršenog bez saglasnosti žrtve, uključujući i slučajeve kada žrtva nije pružala fizički otpor.“

Sud je naveo i sljedeće: „Bez obzira na specifične formulacije u zakonima, u mnogim zemljama se krivično gonjenje seksualnih radnji bez pristanka u praksi sprovodi na osnovu tumačenja relevantnih zakonskih pojmova („prinuda“, „sila“, „prijetnja“, „lukavstvo-prevara“, „prepad“ i drugi) i kroz procjenu dokaza s većim razumijevanjem konteksta događaja.“⁴

Sud navodi da će se za krivično gonjenje zahtijevati procjena dokaza koja uzima u obzir kontekst, kako bi se u svakom pojedinačnom slučaju utvrdilo da li je žrtva pri-

3 *M. C. protiv Bugarske* (Predstavka br. 39272/98) Presuda, par. 162 i 166, Strazbur, 4. decembra 2003. prevod dostupan na:

<https://cref.eakademija.com/images/presude/264-MC-PROTIV-BUGARSKE.pdf>

4 *M.C. protiv Bugarske*, op. cit, par. 161

stala na seksualni čin. Takva procjena mora obuhvatiti širok spektar reakcija žrtava na seksualno nasilje i silovanje i ne smije se zasnivati na pretpostavkama o tipičnom ponašanju u sličnim situacijama. Jednako je važno osigurati da na tumačenje zakona i krivično gonjenje za slučajeve silovanja ne utiču rodni stereotipi i mitovi o muškoj i ženskoj seksualnosti.⁵

Istanbulskom konvencijom obuhvaćene su sve seksualne radnje preduzete bez pristanka, bez obzira na vrstu odnosa između počinioca i žrtve. Seksualno nasilje i silovanje uobičajen su oblik iskazivanja moći i kontrole u odnosima zlostavljanja i velika je vjerovatnoća da će se dogoditi tokom, ali i nakon prekida partnerskog odnosa. Važno je da nema izuzetaka od inkriminacije i krivičnog gonjenja takvih radnji kad su počinjene prema sadašnjem ili bivšem bračnom ili vanbračnom partneru.

1.2.5. Prinudni brak (član 37)

1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da namjerno prisiljavanje odrasle osobe ili djeteta da stupi u brak bude inkriminisano.
2. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da namjerno namamljivanje odraslog lica ili djeteta na teritoriju članice ili države koja nije njena odnosno njegova država prebivališta, sa ciljem prinude tog odraslog ili djeteta da stupi u brak, bude inkriminisano.

Ovaj član obuhvata dvije vrste radnji: prisiljavanje odrasle osobe ili djeteta na brak i navođenje osobe na odlazak u inostranstvo s ciljem prisiljavanja te osobe na stupanje u brak.

Termin „prisiljavanje” odnosi se na fizičku i psihičku silu s upotrebom prijetnje ili prinude. Prestup je izvršen sklapanjem braka na koji najmanje jedna strana – zbog gore navedenih okolnosti – nije dobrovoljno pristala.

Stavom 2 inkriminiše se čin navođenja osobe da ode u inostranstvo s namjerom da se ta osoba prisili na brak protiv svoje volje. Nije nužno da brak bude sklopljen. Termin „navođenje” odnosi se na svako ponašanje u kojem učinilac namami žrtvu na putovanje u drugu državu, na primjer korištenjem izgovora ili izmišljanjem razloga. Namjera mora pokrivati čin navođenja osobe u inostranstvo, kao i svrhu prisiljavanja te osobe na brak u inostranstvu.

1.2.6. Genitalno sakaćenje žena (član 38)

Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da se sljedeći vidovi namjernog ponašanja inkriminišu:

5 M. C. protiv Bugarske, op. cit, par. 162

- a. obrezivanje, infibulacija ili bilo kakvo drugo sakaćenje cijelih ili bilo kog dijela malih i velikih usmina ili klitorisa kod žene;*
- b. prinuda i navođenje žena da se podvrgnu nekoj od radnji navedenih pod tačkom a;*
- v. podsticanje, prinuda ili navođenje djevojčice na neku od radnji navedenih pod tačkom a.*

Zbog same prirode sakaćenja ženskih genitalija, ovo je jedno od krivičnih djela koja krše načelo rodne neutralnosti krivičnog djela Konvencije, jer su žrtve nužno žene ili djevojčice. On ima za cilj inkriminisanje tradicionalne prakse odstranjivanja određenih dijelova ženskih genitalija koje neke zajednice sprovode nad svojim ženskim članovima. Ta praksa uzrokuje nepopravljivu i doživotnu štetu i obično se izvodi bez pristanka žrtve.

Tačkom a, stava 1 ovog člana inkriminišu se radnje odstranjivanja, infibulacije ili izvođenja drugih oblika sakaćenja cijelog ili bilo kojeg dijela velikih stidnih usana, malih stidnih usana ili klitorisa čak i kada to izvode medicinski stručnjaci, kao što je sadržano u *Rezoluciji Skupštine Svjetske zdravstvene organizacije 61.16 o ubrzavanju djelovanja za iskorjenjivanje sakaćenja ženskih genitalija*. Termin „odstranjivanje” odnosi se na djelimično ili potpuno uklanjanje klitorisa i velikih stidnih usana. „Infibulacija” se odnosi na zatvaranje velikih stidnih usana tako da se djelimično zašiju vanjske usne vulve kako bi se vaginalni otvor suzio. Termin „drugi oblici sakaćenja” odnosi se na sve druge fizičke promjene ženskih genitalija. Tačkom b, stava 1 člana 38 inkriminišu se radnje pomaganja počiniocu u činjenju djela iz tačke a prinudom ili uticanjem na ženu za izvođenje odstranjivanja, infibulacije ili sakaćenja njenih velikih stidnih usana, malih stidnih usana ili klitorisa. Ovaj dio odredbe odnosi se samo na odrasle žrtve.

Tačkom c, stava 1 istog člana inkriminišu se radnje pomaganja počiniocu u činjenju djela iz tačke a. podstrekavanjem, prinudom ili uticanjem na djevojčicu za izvođenje odstranjivanja, infibulacije ili sakaćenja njenih velikih stidnih usana, malih stidnih usana ili klitorisa. Ovaj dio odredbe se odnosi samo na žrtve koje su djevojčice i uključuje situacije u kojima bilo ko, a naročito roditelji, bake i djedovi ili drugi rođaci, prisile svoje kćeri ili rođake na podvrgavanje ovom postupku.

Autori Konvencije smatrali su da je važno razlikovati odrasle žrtve i djecu žrtve, zato što nisu željeli da inkriminišu podstrekavanje žena da se podvrgnu djelima iz tačke a.

U primjeni tačke b. i tačke c. za pojedinca se ne smije smatrati da je djelo počinio namjerno samo zato što je prestup koji je rezultat prisile, uticanja ili podsticanja bio predvidljiv. Djelovanje pojedinca mora takođe i doprinijeti učinjenju djela iz tačke a.

1.2.7. Prinudni abortus i prinudna sterilizacija (član 39)

Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da se inkriminišu sljedeće namjerne radnje:

- a. abortus žene bez njenog informisanog pristanka;*
- b. operacija u svrhu, odnosno, uz ishod onemogućavanja prirodne reprodukcije kod žene bez njenog informisanog pristanka i razumijevanja procedure.*

Ovim članom inkriminišu se određene namjerne radnje u vezi sa ženskom prirodnom sposobnošću reprodukcije. Ovo je još jedna odredba koja krši načelo rodne neutralnosti krivičnopravnog dijela ove Konvencije.

Tačkom a. utvrđuje se krivično djelo prisilnog pobačaja počinjenog nad ženom ili djevojčicom. To se odnosi na namjeran prekid trudnoće bez prethodnog i informisanog pristanka žrtve. Prekid trudnoće pokriva bilo koji od različitih postupaka koji rezultiraju izbacivanjem svih produkata začeća. Kako bi ušao u okvir ove odredbe, pobačaj se mora sprovesti bez prethodnog i informisanog pristanka žrtve. To pokriva svaki pobačaj koji se izvodi bez potpuno informisane odluke žrtve.

Tačkom b, s druge strane, utvrđuje se krivično djelo prinudne sterilizacije žena i djevojčica. Tretira se kao krivično djelo ako se sprovede zahvat koji ima za cilj ili posljedicu ukidanje sposobnosti za prirodnu reprodukciju žene ili djevojčice, te ako je izveden bez njenog prethodnog i informisanog pristanka. Termin sterilizacija odnosi se na bilo koji postupak koji rezultira gubitkom sposobnosti prirodne reprodukcije. Kao i u tački a, sterilizacija se mora sprovesti bez prethodnog i informisanog pristanka žrtve. To se odnosi na svaki oblik sterilizacije koji se sprovodi bez potpuno informisane odluke koju donese žrtva u skladu sa standardima postavljenim u Konvenciji o zaštiti ljudskih prava i dostojanstva čovjeka s obzirom na Primjenu biologije i medicine⁶.

Autori Konvencije nisu imali namjeru da inkriminišu oblike medicinske intervencije ili hirurškog postupka koji se izvode, na primjer, u svrhu pomaganja ženi sa ciljem spašavanja njenog života ili pomaganja onoj ženi koja nema sposobnost davanja pristanka. Suprotno tome, cilj ove odredbe jeste da naglasi važnost poštovanja ženskih reproduktivnih prava, dopuštajući ženama da slobodno donose odluke o broju i vremenu rađanja svoje djece, te osiguravanja pristupa odgovarajućim informacijama o prirodnoj reprodukciji i planiranju porodice.

1.2.8. Seksualno uznemiravanje (član 40)

Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da svaki oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja seksualne prirode u svrhu ili uz ishod povrede dostojanstva osobe, posebno kada se stvara zastrašujuća, neprijateljska, degradirajuća, ponižavajuća ili uvredljiva atmosfera, bude predmet krivične ili druge pravne sankcije.

⁶ Konvencija o ljudskim pravima i biomedicini (ETS No 164): <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/164.htm>

Ovim članom utvrđuje se princip da je seksualno uznemiravanje predmet krivičnih ili „drugih“ pravnih sankcija, što znači da su autori Konvencije odlučili da ostave mogućnost državama članicama da same odrede vrstu sankcije s kojom će se učinilac suočiti ako poćini ovaj specifićni prestup. I dok se uopćšteno smatra da je bolje da se ponaćanje kojim se bavi ovaj ćlan razmatra u sklopu krivićnog zakonodavstva, autori su uoćili da se u mnogim nacionalnim pravnim sistemima seksualno uznemiravanje razmatra u okvirima građanskih ili zakona kojima se regulišu radni odnosi. Kao posljedica toga, ćlanice mogu birati hoće li će seksualno uznemiravanje sankcionisati krivićnim, prekrćajnim, disciplinskim ili nekim drugim sankcijama, osiguravajući pritom da se taj zakon bavi seksualnim uznemiravanjem.

Oblici ponaćanja koje pokriva ova odredba su vićestruki. Oni ukljućuju tri glavna oblika ponaćanja: verbalno, neverbalno i fizićko ponaćanje seksualnog karaktera koje ųrtva ne ųeli. Verbalno ponaćanje se odnosi na izraćene ili saopćtene rijeći i zvukove od strane poćinioca, kao ųto su ųale, pitanja, primjedbe i mogu se izraziti usmeno ili pismeno. Neverbalno ponaćanje, s druge strane, pokriva svako izraćavanje poćinioca koje ne ukljućuje rijeći ili zvukove, na primjer, izrazi lica, pokreti ruke ili simboli. Fizićko ponaćanje se odnosi na bilo koje seksualno ponaćanje poćinioca i moće ukljućivati situacije koje sadrųe tjelesni kontakt s tijelom ųrtve. Kao i u ćlanu 36, bilo koji od tih oblika ponaćanja mora biti seksualnog karaktera da bi ućao u okvir ove odredbe. Dalje, svaki oblik gore navedenog ponaćanja mora biti neųeljen od strane ųrtve, odnosno nametnut od strane poćinioca. Pored toga, gore navedena djela moraju imati za svrhu ili posljedicu narućavanje dostojanstva ųrtve. To se dogaća u slućajevima kada ovo ponaćanje stvara zastraćujuću, neprijateljsku, degradirajuću, poniųavajuću ili uvredljivu sredinu. Namjera je prepoznati obrazac ponaćanja, ćiji pojedinaćni elementi, ako se posmatraju zasebno, ne moraju nućno biti sankcionisani.

Gore navedena djela obićno se vrće u kontekstu zloupotrebe moći, obećanja ngrade ili prijjetnje odmazdom. U većini slućajeva ųrtva i ućinilac se mećusobno poznaju i njihov odnos ćesto karakteriće razlike u hijerarhiji i moći. Obim primjene ovog ćlana nije ogranićen samo na podrućje radnih odnosa. Mećutim, vaćno je naglasiti da se uslovi za pravnu odgovornost mogu razlikovati u zavisnosti od specifićnih situacija u kojima se uznemiravanje dogaća.

2. ųta domaće zakonodavstvo kvalifikuje kao nasilje nad ųenama i nasilje u porodici ?

U zavisnosti od teųine i posljedica djela, nasilje u porodici moće biti kvalifikovano kao prekrćaj prema Zakonu o zaćtiti od nasilja u porodici,⁷ ili kao krivićno djelo u

7 Zakon o zaćtiti od nasilja u porodici, („Sluųbeni list Crne Gore“, br. 046/10 od 6.8.2010, 040/11 od 8.8.2011. godine), <https://mpa.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rid=357263&rType=2&file=Zakon%20o%20za%20C5%A1titi%20od%20nasilja%20u%20porodici.doc>

skladu sa članom 220 Krivičnog zakonika Crne Gore.⁸

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici (ZZNP)

Ovaj Zakon nasilje u porodici definiše kao činjenje ili nečinjenje člana porodice kojim se ugrožava fizički, psihički, seksualni ili ekonomski integritet, mentalno zdravlje i spokojstvo drugog člana porodice, bez obzira na mjesto gdje je učinjeno (član 2).

ZZNP (član 8) propisuje **oblike nasilja** kao ugrožavanje fizičkog, psihičkog, seksualnog ili ekonomskog integriteta, mentalnog zdravlja i spokojstva drugog člana porodice, posebno ako član porodice:

1. upotrijebi fizičku silu, bez obzira da li je nastupila tjelesna povreda drugog člana porodice;
2. prijeti napadom ili izaziva opasnost koja može prouzrokovati osjećaj lične nesigurnosti ili psihički bol drugog člana porodice;
3. verbalno napada, psuje, naziva pogrdnim imenom i na drugi način vrijeđa drugog člana porodice;
4. ograničava drugom članu porodice slobodu komuniciranja sa trećim licima;
5. iscrpljuje radom, uskraćuje san i drugu vrstu odmora, prijeti izbacivanjem iz stana i oduzimanjem djece;
6. seksualno uznemirava drugog člana porodice;
7. uhodi i na drugi način grubo uznemirava drugog člana porodice;
8. oštećuje ili uništava zajedničku imovinu ili imovinu drugog člana porodice ili pokušava da to učini;
9. uskraćuje osnovna sredstva za egzistenciju drugom članu porodice;
10. drskim ponašanjem ugrožava porodični mir člana porodice sa kojim ne živi u porodičnoj zajednici.

Ugrožavanjem fizičkog, psihičkog, seksualnog ili ekonomskog integriteta, mentalnog zdravlja i spokojstva drugog člana porodice smatra se i ako član porodice ne vodi dovoljno brigu o:

1. ishrani, higijeni, odijevanju, medicinskoj zaštiti ili redovnom pohađanju škole ili ne sprečava dijete u štetnom druženju, skitnji, prosjačenju ili krađi ili na drugi način u većoj mjeri zanemaruje podizanje i vaspitanje djeteta;
2. ishrani, higijeni, odijevanju ili medicinskoj zaštiti drugog člana porodice o kome je dužan da se stara, a kome je potrebna posebna pomoć zbog bolesti, invaliditeta, starosti ili drugih ličnih svojstava zbog kojih nije sposoban da se stara o sebi.

Težim oblikom nasilja u porodici smatra se prikrivanje člana porodice sa posebnim potrebama.

⁸ Krivični zakonik Crne Gore, („Službeni list Republike Crne Gore”, br. 070/03 od 25.12.2003, 049/18 od 17.07.2018. godine),
<https://mpa.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rid=256001&rType=2&file=Krivi%C4%8Dni%20zakonik%20Crne%20Gore.doc>

Krivični zakonik Crne Gore – Član 220 *Nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici*

Krivičnim zakonikom propisana je kazna zatvora do dvije godine za onog ko primjenom grubog nasilja naruši tjelesni ili duševni integritet člana svoje porodice ili porodične zajednice. Ako je pri izvršenju ovog djela korišćeno oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo podobno da tijelo teško povrijedi ili zdravlje teško naruši, učinilac će se kazniti zatvorom od tri mjeseca do tri godine. Ako je usljed ovog djela nastupila teška tjelesna povreda ili teško narušavanje zdravlja ili su učinjena prema maloljetnom licu, učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do pet godina. Ako je usljed nekog od prethodno navedenih djela nastupila smrt člana porodice ili porodične zajednice, učinilac će se kazniti zatvorom od tri do dvanaest godina.

Za kršenje mjere zaštite od nasilja u porodici koje na osnovu zakona odredi sud ili drugi državni organ, učinilac će se kazniti novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine.

Koje su druge pravne definicije relevantne za procesuiranje slučajeva nasilja u porodici i nasilja nad ženama?

Iako su policija i tužioci uglavnom usmjereni na ZZNP ili član 220 KZ za procesuiranje slučajeva nasilja u porodici, oni imaju važnu ulogu u osiguravanju cjelovitog i integrisanog odgovora na ovaj problem. Stoga je važno da tužioci i policija uoče preklapanje i povezanost različitih oblika nasilja u porodici i nasilja nad ženama i da obezbijede intervencije koje će uvažiti cjelokupno iskustvo nasilja koje je žrtva preživjela. Tako npr. nasilje između intimnih partnera može uključiti ne samo fizičko i psihičko zlostavljanje, već i seksualno nasilje i proganjanje, od kojih se ovo posljednje uglavnom događa nakon razdvajanja. Takođe, u praksi je bilo slučajeva da roditelji prisiljavaju djecu na zasnivanje vanbračne zajednice ili čak prostituciju. Stoga, pored člana 220, Krivičnim zakonikom propisuje se još čitav niz inkriminacija koje se mogu dovesti u vezu sa suzbijanjem nasilja u porodici i nasilja nad ženama. Tu spada niz krivičnih djela protiv braka i porodice, posebno onih koja se odnose na zaštitu djece od nasilja (*Zapuštanje i zlostavljanje maloljetnog lica, Nedavanje izdržavanja, Oduzimanje maloljetnog lica, Kršenje porodičnih obaveza, Rodoskrvnenje, Zaključenje ništavog braka, Omogućavanje zaključenja nedozvoljenog braka, Vanbračna zajednica sa maloljetnikom*), ali i niz drugih relevantnih krivičnih djela (*Proganjanje, Protivpravno lišenje slobode, Povreda slobode kretanja i nastanjanja, Otmica, Prinuda, Zlostavljanje, Mučenje, Ubistvo, Teško ubistvo, Izlaganje opasnosti, Napuštanje nemoćnog lica, Nepružanje pomoći, Silovanje, Obljuba nad nemoćnim licem, Obljuba sa djetetom, Obljuba zloupotrebom položaja, Nedozvoljene polne radnje, Podvođenje i omogućavanje vršenja polnog odnosa, Posredovanje u vršenju prostitucije, Dječja pornografija, Navođenje maloljetnog lica da prisustvuje vršenju krivičnih djela protiv polne slobode, Mamljenje djeteta u cilju vršenja krivičnih djela protiv polne slobode, Trgovina maloljetnim licima radi usvojenja, Nasilničko ponašanje, Kršenje zabrane određene izrečenom mjerom bezbjednosti itd*).

Krivični zakonik je izmjenama i dopunama iz 2017. godine djelimično usaglašen sa Istanbulskom konvencijom. Pooštrene su sankcije za član 220 sa jedne na dvije godine za osnovni oblik djela i sa šest mjeseci na jednu godinu za kršenje zaštitnih mjera (stav 5). Uvedena su nova krivična djela: Proganjanje (član 168a), Sakaćenje ženskih genitalija (član 151a) i Prinudna sterilizacija (član 151b). Promijenjen je stav 2, člana 204 Silovanje, tako da obuhvata i seksualni čin nad drugom osobom bez njenog ili njegovog pristanka („Ko nad drugim izvrši obljubu ili sa njom izjednačen čin bez njegovog pristanka, a nijesu ostvarena obilježja iz stava 1 ovog člana, kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina.“). Takođe, brisan je član KZ kojim je bilo propisano da se silovanje u braku ne goni po službenoj dužnosti.

2.1. Ko se smatra članom porodice u smislu nasilja u porodici?

Prema nacionalnom zakonodavstvu u članove porodice spadaju:

1. supružnici ili bivši supružnici, njihova djeca i djeca svakog od njih;
2. vanbračni supružnici ili bivši vanbračni supružnici, bez obzira na trajanje vanbračne zajednice, njihova djeca i djeca svakog od njih;
3. krvni srodnici i srodnici iz potpunog usvojenja u pravoj liniji bez ograničenja, a u pobočnoj liniji zaključno sa četvrtim stepenom;
4. srodnici iz nepotpunog usvojenja;
5. tazbinski srodnici zaključno sa drugim stepenom u bračnoj ili vanbračnoj zajednici;
6. lica koja žive u istom porodičnom domaćinstvu, bez obzira na srodstvo;
7. lica koja imaju zajedničko dijete ili je dijete začeto.

Za postojanje djela irelevantno je da li se nasilje dešava u zajedničkom domaćinstvu ili van njega.

Istanbulska konvencija obuhvata još i sadašnje i bivše vanbračne partnere, bez obzira na to da li dijele ili su dijelili zajedničko domaćinstvo, pa je potrebno primijeniti ovaj standard u svim slučajevima partnerskog nasilja i sa njim usaglasiti nacionalno zakonodavstvo.

2.2. Kako zakon štiti životne partnere istog pola i njihovu djecu?

Zakon o životnom partnerstvu lica istog pola,⁹ takođe propisuje zaštitu od nasilja (član 4). Zakon zabranjuje svaki oblik nasilja u zajednici života partnera. Prevencija, sankcionisanje i suzbijanje svih vrsta nasilja u zajednici života partnera, sprovodi se u skladu sa zakonom kojim se uređuje zaštita od nasilja u porodici.

⁹ Zakon je objavljen u „Službenom listu CG“, br. 67/2020 od 7.7.2020. godine, stupio je na snagu 15.7.2020. godine, a primjenjivaće se nakon godinu dana od dana stupanja na snagu ovog Zakona. Zakon je dostupan na sljedećem linku: <https://me.propisi.net/zakon-o-zivotnom-partnerstvu-lica-istog-pola/>

Relevantne su i odredbe ovog zakona koje se odnose na zaštitu djece. Naime, Zakon obavezuje na izdržavanje djeteta partnera (član 52) ako dijete nema srodnika koji su po zakonu kojim se uređuju porodični odnosi dužni da ga izdržavaju ili srodnici nemaju mogućnosti za to. Obaveza partnera da izdržava dijete drugog partnera postoji i poslije smrti roditelja djeteta, ako je do smrti tog roditelja između drugog partnera i djeteta postojala zajednica života. Obaveza partnera da izdržava dijete drugog partnera prestaje, ako je partnerstvo između roditelja djeteta i drugog partnera poništeno ili raskinuto.

U hitnom slučaju, kad prijeti neposredna opasnost po zdravlje i život djeteta, partner koji nije roditelj djeteta ima pravo da donese odluku o preuzimanju neopходnih i neodložnih radnji u skladu sa interesima djeteta i o tome odmah obavijesti partnera koji je roditelj djeteta (član 53).

Na pitanja u vezi određivanja izdržavanja partnera i djeteta drugog partnera kao i na sporove za zaštitu prava tog djeteta, shodno se primjenjuju odredbe zakona kojim se uređuju porodični odnosi (član 54).

3. Šta domaće zakonodavstvo kvalifikuje kao nasilje nad ženama i nasilje u porodici ?

Profesionalci/ke koji/e su angažovani/e u organizovanju zaštite i podrške žrtvama porodičnog nasilja i nasilja nad ženama, treba da se pridržavaju sljedećih principa sadržanih u tekstu Istanbulske konvencije:

Rodno osjetljiv pristup i nediskriminacija

Sve mjere za sprečavanje nasilja u porodici i nad ženama moraju se sprovesti uz rodno razumijevanje nasilja, njegove specifične dinamike i posljedica, a trebale bi biti usmjerene na zaštitu i osnaživanje žrtava.

Sve žrtve nasilja u porodici imaju pravo na zaštitu i podršku bez diskriminacije po bilo kojem osnovu, kao što je pol, rod, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili neko drugo mišljenje, nacionalno ili društveno porijeklo, pripadnost nacionalnoj manjini, imovina, rođenje, seksualno opredjeljenje, rodni identitet, uzrast, zdravstveno stanje, invaliditet, bračno stanje, status migranta ili izbjeglice, ili neki drugi status (član 4, stav 3 Konvencije).

Dužna pažnja

Države su dužne da spriječe, istraže i, u skladu s nacionalnim zakonodavstvom, kazne djela nasilja bilo da te radnje čini država ili privatne osobe. To je obaveza „dužne pažnje“ (eng. „due diligence“) prema međunarodnom pravu. Ako država ne djeluje na taj način, ona krši svoje međunarodne obaveze.

Policija i tužilaštvo su, kao dio državnog aparata, dužni da djelotvorno odgovore na djela nasilja u porodici i nad ženama, na način koji osigurava zaštitu žrtava i odgovornost učinilaca nasilja. Efikasan odgovor na nasilje uključuje hitno sprečavanje nasilja, blagovremeni pristup i primjenu pravnih sredstava, izbjegavanje ponovne viktimizacije žrtava, izricanje odgovarajućih sankcija počiniocima i odštetu žrtvama. Nekoliko slučajeva pred Evropskim sudom za ljudska prava otkrilo je da države i državne institucije u tom pogledu nisu ispunile svoje odgovornosti za „due diligence“ (Mole, Peykova 2019.)

Pristup usmjeren na žrtvu i zasnovan na njenim pravima

Prioritet u radu policije i tužilaštva mora biti zaštita žrtve od daljeg nasilja. Svako postupanje policije i tužilaštva mora biti zasnovano na poštovanju prava, potreba i dostojanstva žrtve i sprečavanju ponovljene (sekundarna viktimizacija). Prava žrtava moraju biti u centru postupanja svih institucija, uključujući policiju i tužilaštvo.

Žrtve zaslužuju postupanje koje je pravovremeno, saosjećajno i s poštovanjem. Žrtve imaju pravo da budu dobro informisane kako bi samostalno donosile odluke o učešću u svim fazama prekršajnog ili krivičnog postupka. One znaju mnogo više o tome što im je potrebno i o rizicima s kojima se suočavaju. Policija i tužilaštvo treba da urade pojedinačne procjene za upravljanje rizikom i da osiguraju bezbjednost žrtava. Nasilje u porodici, silovanje i seksualno zlostavljanje, seksualno uznemiravanje i drugi oblici nasilja često uskraćuju ženama osjećaj kontrole, autonomije, samopoštovanja i privatnosti. Postupanje institucija treba da pomogne da žrtva obnovi i ojača te osobine.

Odgovornost počinioca

Sve mjere i radnje iz domena nadležnosti policije i tužilaštva treba da pozivaju na odgovornost počinioca nasilja i da ih odvrte od daljeg nasilja. U slučajevima nasilja nad ženama, fokus policije i tužilaštva ne smije biti na ispitivanju vjerodostojnosti iskaza žrtava, već na prikupljanju dokaza i „izgradnji“ slučajeva, osiguravanju dosljednosti u istrazi, procesuiranju i kažnjavanju djela nasilja. To uključuje komunikaciju između policije i tužilaštva kako bi se istražila potencijalna slabost prikupljenih dokaza i našli načini da se to riješi (dodatnim vještačenjima, istragom ili zastupanjem u sudnici).

Bezbjednost i dobrobit djeteta uz bezbjednost i podršku autonomiji nenasilnog roditelja

U slučajevima gdje su djeca žrtve i/ili svjedoci nasilja, potrebno je obezbijediti hitnu zaštitu djetetu, poštovanje principa najboljeg interesa djeteta, uz saradnju i podršku nenasilnom roditelju. Mjere preduzete u vezi s roditeljskim pravima nikad ne smiju ugroziti dijete ili mu nanijeti štetu. U slučajevima porodičnog nasilja kojem je dijete svjedok, nastavak kontakta s roditeljem zlostavljačem ne može biti u najboljem interesu djeteta. Osiguravanje kontakta s roditeljem zlostavljačem može imati

ne samo negativan uticaj na dijete, nego može predstavljati ozbiljan rizik po sigurnost djeteta i nenasilnog roditelja, jer počiniocu nasilja često daje razlog za kontaktiranje ili viđanje žrtve i nije u skladu s izdatim mjerama zabrane približavanja ili udaljenja iz stana. Stoga, Istanbulska konvencija (kao i Porodični zakon Crne Gore) predviđa i mogućnost donošenja mjera za ukidanje roditeljskog prava počiniocu nasilja, ukoliko se najbolji interes djeteta, što može da uključuje bezbjednost žrtve, ne može garantovati ni na koji drugi način (član 45, stav 2).

Hitnost postupanja se usaglašava sa procjenom opasnosti situacije i ugroženosti žrtve

Policija i tužilaštvo su dužni da postupaju hitno, bez nepotrebnog odlaganja u skladu sa obaveznom procjenom rizika po bezbjednost i dobrobit žrtve.

Sveobuhvatan, koordinisan i multidisciplinarni pristup

Različite institucije u sistemu zaštite od nasilja moraju koordinisano saradivati kako bi odgovorile na nasilje. Policija i tužilaštvo treba da promovišu uključivanje svih relevantnih sektora, kao i relevantnih organizacija civilnog društva kako bi se osigurao sveobuhvatan odgovor na nasilje. Na primjer, centri za socijalni rad, službe za podršku žrtvama i svjedocima i specijalizovane nevladine organizacije mogu da saraduju sa policijom i tužilaštvom kako bi osigurale podršku žrtvama tokom davanja iskaza i pružale informacije o statusu njihovog predmeta.

Specijalizovani pristup

Specijalizovani pristup nasilju u porodici i nad ženama može uključivati specijalizovane obuke, ali i uspostavljanje specijalnih policijskih i tužilačkih timova i osoblja, poput onih koji već postoje u oblasti zaštite od trgovine ljudima.

Odgovarajući resursi

Djelotvoran odgovor na nasilje zahtijeva i odgovarajuće finansijske i druge resurse.

Mehanizam praćenja

Potrebno je nadzirati sve faze postupaka za nasilje, naročito poštovanje zaštitnih mjera, kako bi se procijenila djelotvornost preduzetih radnji, ažurirala procjena rizika i unaprijedio odgovor nadležnih institucija.

II ZAŠTITA I RAZUMIJEVANJE ŽRTAVA NASILJA U PORODICI

1. Kako pravilno razumjeti žrtve i uzeti u obzir psihološki uticaj i posljedice nasilja?

Zbog složene prirode porodičnog nasilja i njegovih razornih posljedica, od presudne je važnosti da odgovor institucija bude usmjeren na dobrobit žrtve i razumijevanje dinamike nasilja i traume. Ljudi različito reaguju na traume, pa se i žrtve nasilja mogu ponašati različito. Važno je da profesionalci prođu obuku i pripreme se za rad sa žrtvama.

Ponašanje žrtve ne reflektuje uvijek ono što se joj se dogodilo, pa profesionalci ne bi trebalo da donose ishitrene zaključke o vjerodostojnosti njihovih izjava. Naime, žrtve nekad umanjuju ili poriču nasilje, iz više razloga: nekad podliježu suptilnim psihološkim manipulacijama počinioca, nekad zato što su nasilju izložene od djetinjstva, pa je to obrazac ponašanja na koji su naučile, nekad jer su uvjerene da su krive za nasilje koje trpe, a često zbog toga što im nasilnik prijete oduzimanjem djece, ako ih imaju ili zato što se plaše da će nasilje biti još gore kada policija ode sa lica mjesta ili kad nasilnik bude pušten iz pritvora.

Žrtve mogu da ispoljavaju razne emocije/ponašanja:

- pasivnost - žrtve mogu biti tihe i uzdržane ili nerado odgovarati na pitanja policije o nasilnom incidentu, ili onome što se dešavalo u prošlosti;
- konfuziju - nekad je iskaz žrtava konfuzan, a događaji navedeni bez preciznih vremenskih odrednica i hronološkog reda;
- poricanje - žrtve mogu odbiti da priznaju da se nasilje dogodilo ili umanjivati ozbiljnost zlostavljanja ili braniti nasilnog člana porodice. Ovo se može dogoditi ako policijska patrola pitanje postavi u prisustvu nasilnika;
- ljutnju - žrtve mogu izgledati uznemireno ili iziritirano ponovnim pojavljivanjem policije na njihovoj adresi, ako prilikom ranijih prijava nijesu dobile adekvatnu zaštitu, ako nasilnik nije priveden ili osuđen. Dešava se i da verbalno

- napadnu policijske službenike;
- smijeh - žrtve se nekad smiju i šale;
- odsustvo emocija - ovo je normalan odgovor na traumu i ne smije se uzimati kao pokazatelj da žrtva nije doživjela traumu;
- strah - žrtve se mogu bojati odmazde ukoliko prijave nasilnika; uplašene su da policajci neće zaustaviti nasilje, da će povjerovati nasilniku, da će im oduzeti djecu, da će nasilnik ostvariti svoje prijetnje. Strah je često opravdan i zasnovan na prethodnim lošim iskustvima.

Pored potencijalno nepredvidivih emocionalnih reakcija žrtava, policiju i tužilaštvo može da obeshrabri odustajanje žrtava od prijave i vraćanje žrtava nasilnim partnerima/članovima porodice. Neki od razloga za to su sljedeći:

- Emocionalno je vezana za nasilnog člana porodice/partnera, vjeruje mu da će se promijeniti i prestati sa nasiljem;
- Čvrsto vjeruje u održavanje odnosa ili porodice na okupu;
- Plaši se da će joj se nasilnik osvetiti ili povrijediti njoj bliske osobe;
- Plaši se da će joj nasilnik oduzeti djecu, da neće dobiti starateljstvo;
- Ekonomski je zavisna o nasilnom članu porodice, nema prihoda, nezaposlena je, nema krov nad glavom;
- Živi u izolovanom području;
- Plaši se odbacivanja, osude i socijalne izolacije;
- Suočava se s komunikacijskim, jezičkim ili kulturnim preprekama;
- Osjeća stid, nemoć, krivicu (osjećaj da je nečim izazvala zlostavljanje);
- Nema pristup informacijama, resursima i podršci;
- Ne vjeruje da će joj sistem pomoći i zaustaviti nasilje;
- Strah da odlazak neće pomoći da pobjegne od kontrole učinioca nasilja;
- Strah od pojačanog uhođenja;
- Prijetnje ubistvom i samoubistvom nasilnika;
- Prethodno negativno iskustvo s institucijama odgovornim za zaštitu od nasilja;
- Strah od samoće, gubitka porodice i prijatelja;
- Strah da joj se neće vjerovati ili da će je osuditi;
- Religijska ili kulturna uvjerenja.

Iz gore navednog važno je razumjeti da žrtve nasilja koriste složene strategije kako bi pokušale smanjiti rizik i da često moraju razmotriti bezbroj posljedica, poput eskalacije nasilja, prijetnji nasilnika da će oduzeti djecu, nauditi drugim članovima porodice, ubiti sebe ili žrtvu. Ni pod kojim okolnostima lična uvjerenja i frustracija koju može izazvati ponašanje žrtava ne smiju ugroziti odgovor profesionalaca na nasilje. Zato je važno da ih nekom svojom izjavom ili postupkom ne obeshabre. Postupak treba nastaviti čak i kada se žrtva povuče, na osnovu svih raspoloživih dokaza kojima bi se postigla osuđujuća presuda pred sudom, u skladu sa propisanim nadležnostima i obavezama postupanja po službenoj dužnosti, shodno obavezama države iz člana 55, stava 1, Istanbulske konvencije.

Kako rad sa žrtvama porodičnog nasilja podrazumijeva stresne teme i situacije,

profesionalci moraju biti svjesni mogućnosti uticaja indirektna traume na njih i njihovo osoblje. Zato bi bilo korisno da imaju pristup savjetovalištu ili drugim oblicima podrške na koje bi, u slučaju potrebe, uputili žrtve, ali i sami potražili podršku i superviziju.

Koristan mehanizam predstavlja *Operativni tim za suzbijanje nasilja u porodici i nasilja nad ženama*, uspostavljen od strane Ministarstva unutrašnjih poslova, koji policiji i tužilaštvu može pružiti praktičnu i stručnu podršku.

2. Kako raditi sa žrtvama nasilja koje ne saraduju ili odustaju od krivičnog gonjenja?

Pored navedenog, važno je razumjeti da napuštanje nasilnog člana porodice nije trenutak nego proces koji može da potraje. Može se desiti i više nasilnih događaja i pokušaja intervencije, prije nego što žrtve odluče da trajno prekinu nasilje. Podrška institucija mnogim ženama pomaže da u tom smislu donesu konačnu odluku. Važno je da policija i tužilaštvo imaju na umu razloge za odustajanje žrtava od krivičnog gonjenja i da razumiju da je i pored toga potrebno da reaguju na nasilje, sprovode istragu i prikupljaju dokaze koji se ne oslanjaju isključivo na iskaz žrtve (više o tome u nastavku Priručnika, [Kontrolna lista br. 9](#)). Naime, Istanbulska konvencija u članu 55, stav 1, propisuje obavezu države da osigura da postupak može da se nastavi čak i ako žrtva povuče svoju izjavu ili prijavu. Dakle, država i njene institucije su odgovorne za sprovođenje istraga i procesuiranje nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Ako se veliki broj žrtava povlači iz postupaka, onda treba ispitati njihovu interakciju sa institucijama, kroz stručnu superviziju i veću podršku.

Praksa Centra za ženska prava pokazuje da kada sa žrtvama rade obučeni profesionalci koji sa njima postupaju s poštovanjem i saosjećanjem, ne samo da je manja vjerovatnoća da se žrtve kasnije povuku iz postupka, već su u stanju da daju jasniji i koherentiji iskaz. Istanbulska konvencija u članu 55, stav 2, propisuje obavezu država članica da preduzmu neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile mogućnost vladinim i nevladinim organizacijama i savjetnicima u oblasti nasilja u porodici da pomognu i/ili daju podršku žrtvama, na njihov zahtjev, tokom istrage i sudskog postupka, u vezi sa krivičnim djelima iz Konvencije.

Zanimljivo je da studije pokazuju da je način na koji se postupa sa žrtvama jednako važan kao i konačni ishod slučaja. Na primjer, u onim slučajevima koji su rezultirali oslobađajućim presudama, ali u kojima je žrtva sve vrijeme imala podršku profesionalaca, ni jedna nije zažalila što je nastavila postupak (Klein, 2008).

Dobar pristup policije i tužilaštva u radu sa nekooperativnim žrtvama uključuje sljedeće:

- Rani kontakt sa žrtvom radi pružanja informacija o nasilju, mjerama zaštite, sudskom procesu i njenoj ulozi u njemu. Često se problem nevoljnih svjedoka može izbjeći ako se odvoji vrijeme da se detaljno objasne procedure i sudski postupak. Praksa ženskih nevladinih organizacija pokazuje da uspostavljanje kontakta sa žrtvom prije ili neposredno nakon prijave nasilja utiče na to da veći broj žrtava učestvuje u postupku. Nasuprot tome, odlaganje kontakta sa žrtvom nakon prijave nasilja, češće rezultira odustajanjem i gubitkom povjerenja u institucije.
- Odnos poštovanja, povjerenja i podrške prema žrtvi.
- Mirno okruženje i dovoljno vremena za uzimanje izjave
- Kada se žrtva tretira kao osoba, a ne kao „slučaj“ i uvažava njene neposredne i dugoročne potrebe za podrškom i zaštitom.
- Policija i tužilaštvo treba da razumiju oklijevanje žrtve i da ga, ako je moguće, prevaziđu. Na primjer, u slučajevima nasilja u porodici, žrtva može pomisliti da tužilac očekuje da ona napusti nasilnog partnera. Međutim, tužilac ili policija joj mogu jasno staviti do znanja da je odluka o nastavku ili prekidu veze njena odluka i da ona neće uticati na postupanje tužioca. Poruka koju treba prenijeti jeste da je cilj intervencije zaustavljanje nasilja u njenom životu. Dobro je objasniti i koje mjere sud može donijeti u cilju promjene ponašanja učinioca nasilja.
- U nekim situacijama je moguće uključiti stručnjaka - vještaka koji može objasniti razloge zbog kojih žrtve ne sarađuju, odustaju od prijave ili se ne pojavljuju na sudu.
- U zavisnosti od konkretnog slučaja, treba razmotriti da li žrtvi uputiti poziv da svjedoči ili koristiti iskaz koji je zabilježen u tužilaštvu uz prethodno upozorenje da će se njen iskaz, ako odluče da svjedoče, bez obzira na njenu kasniju odluku, moći koristiti kao dokaz (član 109, stav 3 ZKP). To žrtvu može zaštititi od pritiska nasilnika, kojem se može predočiti da svjedočenje nije njena odluka, već da tužilaštvo reaguje po službenoj dužnosti.
- Dobra priprema za suđenje.
- Predmet zastupa tužilac/policajac koji je upoznat sa činjenicama slučaja i ima vještinu zastupanja.
- Dodatna podrška žrtvama kroz saradnju sa specijalizovanim organizacijama i službama. Sačiniti i učiniti lako dostupnim žrtvi spisak organizacija kod kojih može potražiti dodatnu pomoć i podršku.
- Osigurati podršku za sebe i svoj tim, kroz međusobnu razmjenu iskustva, stručnu superviziju, pravnu i psihološku podršku.
- U slučaju odustajanja žrtve, pristupiti joj profesionalno uz iskazivanje spremnosti da bude ponovo saslušana i zaštićena, ako opet odluči da prijavi nasilje.

3. Kako pomoći žrtvama i zaštititi ih tokom postupaka?

Policija i tužioci su dužni da predizimaju mjere za zaštitu prava i interesa žrtava svih oblika nasilja u porodici i nasilja nad ženama, uključujući njihovu posebnu zaštitu kao svjedoka, u svim fazama istrage i sudskog postupka, u skladu sa standardima Istanbulske konvencije (član 56, stav 1).

Policija i tužioci mogu pružiti podršku i zaštitu žrtvama u svim fazama postupka, tako što će:

- preduzeti mjere kako bi obezbijedili da se istrage i postupci sprovede bez neopravdanog odlaganja i pritom uzimaju u obzir prava žrtve tokom svih faza postupka (član 49, stav 1);
- postupati u skladu sa osnovnim principima ljudskih prava i imajući u vidu razumijevanje nasilja iz rodne perspektive, kako bi se obezbijedila djelotvorna istraga (član 49, stav 2);
- za svaku žrtvu uraditi individualnu procjenu radi utvrđivanja posebnih potreba zaštite i radi sprečavanja sekundarne viktimizacije;
- odmah ponuditi odgovarajuću i neposrednu zaštitu žrtvama, uključujući i upotrebu preventivnih operativnih mjera i prikupljanje dokaza (član 50);
- obaviti procjenu rizika od smrtnosti, ozbiljnosti situacije i rizika od ponavljanja nasilja u cilju upravljanja rizikom i, ukoliko je neophodno, koordinisanog obezbjeđenja i podrške; prilikom procjene, u svim fazama istrage i primjene zaštitnih mjera, uzeti u obzir činjenicu da učinioci djela nasilja mogu posjedovati vatreno oružje ili imati pristup vatrenom oružju (član 51);
- u situacijama neposredne opasnosti, policija treba da izda naredbu učiniocu nasilja u porodici, da napusti mjesto stanovanja žrtve ili ugrožene osobe i da zabrani učiniocu da uđe u stan ili stupi u kontakt sa žrtvom ili ugroženom osobom (član 52);
- predložiti odgovarajuće mjere zabrane prilaska odnosno druge mjere za hitnu zaštitu i hitno reagovati u slučajevima kada učinilac krši zaštitne mjere (član 53);
- sprovoditi postupke i obezbijediti sve raspoložive dokaze kako prijavljivanje, istrage ili sudski postupci ne bi zavisili u potpunosti od prijave koju je podnijela žrtva i kako bi postupak mogao da se nastavi čak i ako žrtva povuče svoju izjavu ili prijavu (član 55);
- obezbijediti zaštitu žrtava, kao i zaštitu za njihove porodice i svjedoka od zastrašivanja, odmazde i ponovljene viktimizacije (član 56 a);
- u slučajevima kada žrtve i njihove porodice mogu biti u opasnosti, informisati ih o bjekstvu učinioca odnosno privremenom ili trajnom puštanju na slobodu (56 b);
- obavijestiti žrtve o njihovim pravima i raspoloživim uslugama, o ishodu njihove prijave, opštem napretku istrage, odnosno postupka, njihovoj ulozi i ishodu njihovog predmeta, na jeziku koji razumiju (56 v);
- omogućiti žrtvama da budu saslušane, pruže dokaze i predstave svoje stanovište, potrebe i brige neposredno, odnosno preko posrednika, i da njihova prava i interesi budu propisno predstavljeni i uzeti u obzir (56 g);
- predložiti usvajanje mjera za zaštitu privatnosti i ugleda žrtve (56 đ);
- obezbijediti da se, gdje god je moguće, izbjegne susret žrtava i učinilaca u prostorijama suda i organa unutrašnjih poslova (56 e),
- obezbijediti žrtvama nezavisne i stručne prevodioce kada su žrtve stranke u postupku, odnosno kada iznose dokaze (56 ž);
- informisati žrtve o pravu na besplatnu pravnu pomoć (član 57).

U svim crnogorskim sudovima su formirane Službe za besplatnu pravnu pomoć i Službe za podršku žrtvama i svjedocima,¹⁰ koje je potrebno uključiti u sistem podrške i zaštite žrtava u ranoj fazi postupka za nasilje. Pored podrške krivično-pravnog sistema, žrtvama je potreban pristup raznim uslugama, koje mogu uključivati sklonište, zdravstvenu zaštitu, brigu o djeci, socijalne usluge, savjetovanje, obrazovanje i zaposlenje. Svaki pojedinačni slučaj zahtijeva koordinisani multisektorski pristup različitih službi, u skladu sa članom 7, stavom 3 Istanbulske konvencije. Korisno je imati pri ruci spisak dežurnih službenika pomenutih službi sa dostupnim brojevima telefona radi lakše komunikacije i dogovora u vezi sastanka sa žrtvom.

Neke od usluga (besplatno informisanje, psihološko i pravno savjetovanje i zastupanje, sklonište, pratnja povjerljivog lica) pružaju specijalizovane nevladine organizacije. One mogu značajno olakšati prekršajni ili krivični postupak, pružajući specijalizovanu i rodno osjetljivu podršku žrtvama (član 22 Istanbulske konvencije).

4. Koje aspekte treba uzeti u obzir prilikom rješavanja pitanja relevantnih za posebno ranjive grupe žena?

Nasilje u porodici se dešava u svim slojevima društva, međutim, postoje dokazi da su grupe koje se suočavaju s višestrukom i interseksijskom diskriminacijom osjetljivije na nasilje i njegove posljedice.

Naime, žene žrtve nasilja u porodici imaju tendenciju da se suočavaju s više oblika diskriminacije, pa se diskriminacija na osnovu pola ukršta sa diskriminacijom po drugim osnovama, poput rase, etničke pripadnosti, ekonomskog statusa, invaliditeta, psihičke bolesti, seksualne orijentacije itd. Konvencija (član 18, stav 3) obavezuje državu da sprovedi mjere koje odgovaraju na specifične potrebe ugroženih osoba, uključujući i djecu - žrtve i da su im dostupne. Obavezna je primjena odredbi Istanbulske konvencije, posebno mjera za zaštitu prava žrtava, bez diskriminacije po bilo kom osnovu, kao što je pol, rod, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili neko drugo mišljenje, nacionalno ili društveno porijeklo, pripadnost nacionalnoj manjini, imovina, rođenje, seksualno opredjeljenje, rodni identitet, uzrast, zdravstveno stanje, invaliditet, bračno stanje, status migranta ili izbjeglice, ili neki drugi status. (član 4, stav 3).

Kao ranjive osobe Istanbulska konvencija prepoznaje: trudnice i žene s malom djecom, osobe s invaliditetom, uključujući i one s mentalnim ili kognitivnim oštećenjima, osobe koje žive u ruralnim ili udaljenim područjima, korisnice opojnih sredstava, žene u prostituciji, osobe s nacionalnim ili etničkim manjinskim porijeklom, migrante – uključujući neregistrovane migrante i izbjeglice, homoseksualne muškarce i žene, biseksualne i transrodne osobe kao i HIV pozitivne osobe, beskućnike, djecu i starije.

¹⁰ Sudovi su dužni da obezbijede dostupnost/dežurstvo službenika iz ovih službi u svakom trenutku.

U nastavku navodimo specifičnosti važne za zaštitu nekih od ovih ranjivih grupa.

4.1. Žene žrtve nasilja od intimnog partnera

Specifičnost porodičnog i partnerskog nasilja je u tome što članove porodice veže emocionalna bliskost, jake socijalne i porodične veze koje otežavaju žrtvama da prijave nasilje i potraže pomoć i zaštitu. S druge strane, partnersko nasilje ima dugotrajne, ozbiljne posljedice na fizičko i mentalno zdravlje žena.

Nasilnici mogu i ne moraju da koriste fizičku silu. Ukoliko je u pitanju psihičko nasilje, žene ga rijetko prijavljuju jer se plaše nepovjerenja institucija i nemogućnosti da se ono dokaže i procesuiru. Počinioci koriste složene mehanizme uspostavljanja moći i kontrole nad partnerkom, koji nijesu uvijek jasni i vidljivi žrtvama, a često ni profesionalcima koji su zaduženi za njihovu zaštitu. Ti mehanizmi uključuju stalne emocionalne ucjene, kontrolu partnerke, njenih aktivnosti, kretanja, vremena, finansija, socijalnih kontakata, suptilnu izolaciju partnerke od osoba koje su joj podrška, a nekad i otvoreno ograničavanje upotrebe sredstava komunikacije, zabranu izlazaka itd. Nasilni partneri često ispoljavaju opsesivnu ljubomoru, nameću partnerki osjećaj krivice, omalovažavaju je, prijete da će ozlijediti nju, sebe ili druge njoj bliske osobe, ako pokuša da ga prijavi ili da ode. Često koriste seksualno nasilje i ucjene fotografijama, snimcima i sl. Nije neubičajeno da se prvi obrate institucijama koje su zadužene za zaštitu od nasilja, pa čak i da smišljeno prijavljuju žrtvu, kako bi je spriječili da prijavi nasilje i dobije zaštitu. Ukoliko imaju zajedničku djecu sa žrtvom, često zloupotrebljavaju taj odnos, instruiraju djecu protiv partnerke, urušavaju joj roditeljski autoritet, prijete oduzimanjem djece, a nakon prestanka partnerskog odnosa ne daju izdržavanje, koriste djecu za uhođenje i kontrolu partnerke.

Izuzetno je važno da policija i tužilaštvo prepoznaju ove mehanizme kao obrazac ponašanja, kako bi spriječili da nasilnici manipulišu sistemom zaštite od nasilja.

Pogrešna je pretpostavka da zbog nasilja uvijek dolazi do prekida bračne ili vanbračne zajednice. Naime, mnoge žrtve žele da nasilje prestane, ali i da „sačuvaju porodicu“, posebno ako imaju zajedničku djecu sa počiniocem nasilja. Važno je da i u ovim slučajevima policija i tužilaštvo učine sve da ograniče rizik od daljeg nasilja kroz izradu dinamičnog plana zaštite koji će kod prekršaja uključivati privremene zaštitne mjere, poput udaljenje iz stana, zabrane približavanja, psiho-socijalnog tretmana, a u slučajevima kada nasilnik ima i problem sa bolestima zavisnosti i mjere koje uključuju odgovarajuće liječenje. Npr. u slučajevima kada je izvjesna uslovna osuda za krivično djelo nasilje u porodici, korisno je predložiti stavljanje učinioca nasilja pod zaštitni nadzor na određeno vrijeme u toku vremena provjeravanja (KZ, član 59). Time mu se stavlja do znanja da će njegovo ponašanje biti nadzirano, a žrtvi pruža veća sigurnost.

Mnoge žrtve partnerskog nasilja i proganjanja nisu u braku, nemaju zajedničko dijete, niti žive sa počiniocem. Takav odnos nije obuhvaćen zakonskom odredbom kojom se određuju članovi porodice (ZZNP, član 3) i ne omogućava da se nasilje

među intimnim partnerima kvalifikuje za izricanje zaštitnih mjera za nasilje u porodici. Međutim, Istanbulska konvencija prepoznaje da se porodično nasilje dešava među članovima porodice ili domaćinstva bez obzira na zakonske i porodične veze (član 3, stav 1, tačka b). Osim toga, iako se može činiti da termin „porodično“ ograničava kontekst u kojem se takvo nasilje može pojaviti, Konvencija prepoznaje da se nasilje obično nastavlja i nakon prekida partnerskog odnosa, zbog čega se i navodi da zajedničko domaćinstvo žrtve i počinioca nije neophodno.

U ovim slučajevima policija i tužilaštvo moraju postupati u skladu sa navedenim standardima Istanbulske konvencije i u skladu sa njima obezbijediti zaštitu žrtve.

4.2. Žene s invaliditetom

Žene s invaliditetom (uključujući i intelektualni invaliditet i invaliditete koji nastaju kao posljedica nasilja ili starosti) su posebno ranjive zbog još uvijek izražene socijalne isključenosti, smanjene sposobnosti prepoznavanja nasilja ili izražavanja i opisivanja onoga što im se događa. Često ne znaju svoja prava, a i javne ustanove su im često fizički nedostupne. Zbog izražene zavisnosti o osobama koje im pomažu u obavljanju osnovnih životnih funkcija (ustajanje, kupanje, toalet, ishrana itd), žene s invaliditetom mogu osjećati pojačan strah od zanemarivanja i zlostavljanja. Komunikaciju sa policijom, tužilaštvom i uopšte nepoznatim osobama mogu doživjeti kao veliku neprijatnost, čak i kao traumu. U slučajevima porodičnog nasilja, žene sa invaliditetom se mogu plašiti napuštanja nasilnog partnera ili člana porodice zbog straha od smještanja u ustanovu i/ili straha od gubitka starateljstva nad djecom. U ovim slučajevima policija i tužilaštvo moraju blisko sarađivati sa žrtvom, ali i drugim institucijama kako bi se razvio odgovarajući plan zaštite koji nekad uključuje prevoz, medicinsku njegu, hranu i finansijsku pomoć žrtvi kako bi joj se omogućilo da bude nezavisna od nasilnika.

Osoba sa invaliditetom može trpjeti zlostavljanje specifično za njen oblik invaliditeta, koje ne ulazi uvijek u zakonsku definiciju nasilja. Na primjer, ostavljanje osobe nezbrihane, bez pristupa hrani i piću na duže vrijeme, premještanje telefona ili neophodnih pomagala van dohvata, fotografisanje žrtve prilikom seksualnog čina, postavljanje namještaja kao prepreku na mjestima kuda žrtva treba da prođe, uskraćivanje potrebnih lijekova ili predoziranje – spadaju u zlostavljanje. Kada su u pitanju osobe sa invaliditetom, njihovo prikrivanje takođe predstavlja prekršaj, po Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici. Osim toga i nečinjenje može predstavljati nasilje u porodici, „ako član porodice ne vodi dovoljno brigu o ishrani, higijeni, odijevanju ili medicinskoj zaštiti drugog člana porodice o kome je dužan da se stara, a kome je potrebna posebna pomoć zbog bolesti, invaliditeta, starosti ili drugih ličnih svojstava zbog kojih nije sposoban da se stara o sebi“ (Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, član 8, stav 2).

4.3. Žene s problemima mentalnog zdravlja

Žene s problemima mentalnog zdravlja koje su uz to i žrtve nasilja, izložene su višestrukim rizicima. Njihove izjave često nailaze na nevjericu i nepovjerenje, shvataju se kao rezultat bolesti, ili umišljanje. Nekad se nasilje prema njima doživljava

kao opravdano, zbog opšteg straha od mentalno oboljelih ljudi i predrasuda da su opasni. Zato ponekad izazivaju otpor policije, tužilaštva i drugih nadležnih organa i institucija. Ako se u prvi kontakt uđe sa nepovjerenjem, obično se takav odnos prenese i na sve ostale institucije, pa žrtva nikad nema priliku da ispriča pravu situaciju i dobije zaštitu. Određene kategorije mentalnih bolesti, zbog ponašanja koje prati bolest, posebno su izložene diskriminaciji. Npr. žene koje pate od depresije mogu djelovati neprijateljski i odbojno usljed unutrašnje napetosti i iritacije, ili se povlače, nisu u stanju da obavljaju porodične ili profesionalne odgovornosti ili da sarađuju sa policijom i tužiocima.

4.4. Siromašne ili ekonomski zavisne žrtve

Žrtve koje imaju niska ili nikakva primanja, mogu biti zabrinute zbog ekonomske zavisnosti od nasilnog člana porodice/partnera. Ekonomska stabilnost je, u mnogim slučajevima, ekvivalent njihovoj sigurnosti. Na primjer, žrtve nekad moraju brzo da napuste kuću, jer tamo više nisu bezbjedne, a nemaju gdje da odu. Ako su zaposlene, mogu često odsustvovati sa posla zbog fizičkih i/ili psihičkih povreda, što može dovesti u pitanje i njihovo radno mjesto. Dešava se i da žrtva dobije otkaz zbog prijatnji koje počinilac uputi njenim kolegama ili pretpostavljenom.

4.5. Žrtve koje pripadaju manjinskim zajednicama

Diskriminacija i socijalna distanca većinskog stanovništva prisutni su i prema predstavnicima drugih etničkih, nacionalnih i vjerskih zajednica koje žive u Crnoj Gori, što povećava njihovu izolaciju i nepovjerenje u institucije sistema. Ovo se posebno odnosi na žene iz romske zajednice, koje rijetko prijavljuju nasilje u porodici. To je dijelom posljedica tradicionalnog razumijevanja uloge i obaveza žena u romskoj porodici i zajednici i straha od odbacivanja ako se ne pridržava pravila romske zajednice. Međutim, najčešći razlozi neprijavlivanja leže u nepovjerenju žrtava u državne institucije. Naime, one još uvijek ne dobijaju djelotvornu zaštitu zbog predrasuda koje se odnose na njihov način života. Ukorijenjeni stav institucija da im se ne može pomoći i da se intervencijom neće ništa promijeniti šteti žrtvama. Rani brakovi, veliki broj djece, zdravstvene poteškoće, siromaštvo, nedostatak ličnih dokumenata, ali i slabo znanje službenog jezika, samo su neke od prepreka u razumijevanju i zaštiti Romkinja s iskustvom nasilja.

4.6. Nasilje nad starijim ženama

Nasilje nad starijim osobama uključuje porodično nasilje i seksualno zlostavljanje u poznijim godinama, koje može biti počinjeno od strane sadašnjeg ili bivšeg supruha ili intimnog partnera, odrasle djece, unuka, drugih članova porodice, „prijatelja“ ili osoba sa kojima nisu u srodstvu, a koje brinu o njima. Podrazumijeva fizičko, seksualno, emocionalno ili finansijsko zlostavljanje ili zapostavljanje i napuštanje starije osobe od strane člana porodice, prijatelja ili njegovatelja.

Pitanja koja se tiču pravnih sposobnosti starijih osoba i njihovog prava na autonomiju u mnogim slučajevima povećavaju kompleksnost rada sa starijim zlostavljanim osobama. Pored toga, starije osobe često oklijevaju da prijave zlostavljanje, posebno seksualno, zbog stida ili zbog osnovanog straha od osвете, nepovjerenja ili smještanja u instituciju.

Tužiocima treba da uzmu u obzir širok spektar pravnih sredstava koji mogu biti na raspolaganju starijim osobama. Postupci za povraćaj novca ili vlasništva, zabrana približavanja, novčana naknada štete i sl. mogu biti adekvatan odgovor na nasilje nad starijim osobama. Pored toga, nasilnika treba udaljiti iz prostora u kojem stanuje žrtva, uključiti centar za socijalni rad kako bi joj pomogao u pronalaženju drugog lica za brigu/njegu (u slučaju da je nasilnik do tog trenutka vodio brigu o njoj).

Starije osobe često dolaze u policiju u pratnji nekog drugog lica. Ako je žrtva starija osoba, policajac/tužilac se sa njom mora sastati odvojeno kako bi se sačuvala povjerljivost i spriječilo njeno izlaganje neprikladnim uticajima. Treba težiti mjerama koje najmanje ograničavaju nezavisnost i autonomiju žrtve. Smještanje u dom za starije osobe ili neku drugu ustanovu treba preduzimati samo kada su neophodne i u skladu sa željom žrtve. Ukoliko to žrtva ne želi, treba preduzimati druge raspoložive mjere za zaštitu, a njih razmatrati tek kao posljednju opciju.

4.7. Žene sa ograničenim poznavanjem jezika

Ukoliko žrtva ne govori ili slabo govori naš jezik, policija i tužilaštvo moraju obezbijediti prevodioca, ali i znati kako da sa njim efektivno sarađuju, biti svjesni da takav razgovor može zahtijevati više vremena nego kada je žrtva osoba koja poznaje jezik. Važno je znati da li je prevodilac na bilo koji način povezan sa žrtvom ili njenom porodicom i da li pripadaju istoj etničkoj grupi, zato što bi to moglo uticati na sposobnost žrtve da razgovara otvoreno i bez straha.

4.8. Imigrantkinje, žene tražiteljke azila

Pri prvom kontaktu sa žrtvom koja je imigrantkinja, glavna briga profesionalaca ne treba da bude njen imigracioni status, već to da li je njen slučaj kvalifikovan za pokretanje postupka za zaštitu od nasilja. Bez obzira na imigracioni status, žrtva ima pravo na zaštitu. Treba uključiti i druge servise koji se mogu baviti imigracionim pitanjima žrtve u domenu te službe.

Mnoge imigrantkinje koje su žrtve porodičnog nasilja nisu svjesne pravnih mehanizama koji im mogu biti od pomoći. Nasilnici to koriste da ojačaju svoju moć i kontrolu nad žrtvama i onemoguće njihovo oslobađanje od nasilja. Pored toga, imigrantkinje – žrtve porodičnog nasilja mogu biti osnovano zabrinute za bezbjednost članova porodice u njihovoj domovini, ili se plašiti da će nasilnik oteti djecu, ili se osvetiti na neki drugi način. Mnoge od njih oklijevaju da pokrenu postupak protiv nasilnika iz straha da će on biti deportovan i da će to uticati i na njihov pravni ili

ekonomski status. Policija i tužilaštvo treba da uzmu u obzir ove bojazni i da se upoznaju sa svim propisima i mjerama koje se odnose na imigrantkinje. U tom smislu, važno je poglavlje VII Istanbulske konvencije koje sadrži obaveze države u odnosu na migracije i azil. Tako član 60 Istanbulske konvencije u stavu 3 sadrži obavezu razvijanja rodno osjetljivih postupaka za azil, koji uključuju postupke za utvrđivanje i primjenu statusa izbjeglice za međunarodnu zaštitu, kako bi se pravilno razmotrili zahtjevi za azil žena i djevojčica žrtava rodno zasnovanog nasilja. Takvi postupci, između ostalog, uključuju: davanje ženama informacija o postupcima za dobijanje azila; mogućnost zavisnim ženama da budu zasebno intervjuisane i bez prisustva članova porodice; mogućnost da žene pokažu nezavisne potrebe za zaštitom i rodno specifične osnove koji će dovesti do zasebnog zahtjeva za međunarodnu zaštitu; razradu rodni smjernica kod donošenja odluka o zahtjevima za azil, kao i obuku. Takođe uključuje rodno osjetljive intervjuje koje vodi ispitivač, pri kojima je prisutan prevodilac, ako je potrebno; mogućnost da podnositeljka zahtjeva izrazi preferenciju u pogledu pola ispitivača i prevodioca čemu će država udovoljiti ako je razumno; poštovanje povjerljivosti informacija prikupljenih intervjuima.

Važno je znati da Zakon o međunarodnoj i privremenoj zaštiti stranaca predviđa ubrzane postupke za odobravanje azila i definiše oblike zaštite u skladu s međunarodnim standardima i standardima EU.¹¹ Pored mogućnosti sticanja privremenog boravka po osnovu spajanja porodice, zakon prepoznaje i humanitarne razloge koji uključuju, između ostalog, lica za koja se pretpostavlja da su žrtve krivičnog djela trgovine ljudima ili žrtve nasilja u porodici.

4.9. LGBT

Većina LGBT žrtava nasilja (posebno transrodne osobe) nemaju jednak pristup zaštiti, uključujući i pravne servise, kao heteroseksualne i cisrodne žrtve. Posebno oklijevaju da prijave seksualno nasilje zato što, zbog svoje seksualne orijentacije i rodno identiteta, često nailaze na neprihvatanje i diskriminaciju, kako društvenu, tako i institucionalnu. LGBT žrtve takođe mogu oklijevati da otkriju seksualno zlostavljanje u djetinjstvu zbog straha od homofobičnih reakcija (npr. „ti si LGBT jer si preživio/la seksualno zlostavljanje“).

Nije neuobičajeno da službena lica zanemare ili umanje značaj porodičnog nasilja, seksualnog zlostavljanja ili uhođenja u istopolnim ili trans vezama. Sprovođenje zaštitnih mjera takođe može biti neefikasno zbog predrasuda prema LGBT osobama. LGBT žrtve su često osjetljive na javno otkrivanje njihovih veza, jer to može dovesti do njihovog odbacivanja od članova porodice i prijatelja, ili ugroziti njihov posao i druge funkcije koje obavljaju. Profesionalci moraju imati na umu važnost mehanizama koji garantuju povjerljivost i zaštitu privatnosti žrtava u intervencijama policije i tužilaštva. U svakom slučaju, policija i tužilaštvo treba da konsultuju žrtvu pri odabiru mjera koje su za nju najprihvatljivije.

11 Zakon o međunarodnoj i privremenoj zaštiti stranaca, („Sl. list CG“, br. 2/2017 i 3/2019)
<https://www.paragraf.me/dnevne-vijesti/26082019/26082019-vijest4.html>

4.10. Žene zavisnice od psihoaktivnih supstanci

Žene zavisne o alkoholu i opojnim drogama takođe su izložene velikom riziku da se njihove izjave o pretrpljenom nasilju ne smatraju pouzdanim i da im se ne ukaže odgovarajuća pažnja i zaštita. To je dijelom posljedica promjena ličnosti koja prati ove bolesti, poput kršenja socijalnih normi, zatim moralne i socijalne osude zavisničkog ponašanja, posebno kada se javlja kod žena. Važno je da profesionalci znaju da se bolesti zavisnosti, posebno alkoholizam kod žena, najčešće javljaju kao posljedica nasilja i dugotrajnog traumatičnog iskustva. Psihoaktivne supstance se koriste u svrhu preživljavanja i isključivanja iz svijesti nepodnošljive patnje, tj. traume.¹²

12 Smjernice za postupanje policijskih službenika i prevenciju sekundarne viktimizacije žrtava porodičnog i partnerskog nasilja, Autonomni ženski centar i ASTRA, Beograd 2014).

III ODGOVOR POLICIJE NA NASILJE U PORODICI

1. Kako postupati sa prijavama porodičnog nasilja?

Ovlašćenja policije proizilaze iz međunarodnih standarda, u prvom redu Istanbulske konvencije i nacionalnog zakonodavstva, prvenstveno Zakona o unutrašnjim poslovima kojim je propisano da policija preduzima mjere neophodne za zaštitu života i zdravlja ljudi, kao i ostalih važećih zakona (KZ, ZKP, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici). Način obavljanja određenih policijskih poslova i primjenu ovlašćenja bliže propisuje *Pravilnik o načinu obavljanja određenih policijskih poslova i primjeni ovlašćenja* (u daljem tekstu Pravilnik).¹³

Slijed koraka u postupanju policije u slučajevima nasilja u porodici, detaljno je propisan *Protokolom o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja nad ženama i nasilja u porodici sa pratećim obrascima*. Protokol je djelimično inkorporirao standarde Istanbulske konvencije.¹⁴ Pored poznavanja pomenutih zakona i Protokola, važno je da policija poznaje i primjenjuje pravne definicije nasilja u porodici i nasilja nad ženama sadržane u članu 3 Istanbulske konvencije, da prepozna da ono može da se događa u bračnim, vanbračnim i istopolnim vezama, kao i među bivšim partnerima, dakle bez obzira na njihove zakonske i biološke veze i bez obzira na to da li žrtva i učinilac imaju zajedničko domaćinstvo.¹⁵ Postupanje policije mora biti zasno-

¹³ Pravilnik o načinu obavljanja određenih policijskih poslova i primjeni ovlašćenja u obavljanju tih poslova („Službeni list CG”, br. 21/2014. godine)

¹⁴ Protokol o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja nad ženama i nasilja u porodici str. 7, potpisan od ovlašćenih predstavnika Ministarstva unutrašnjih poslova, Ministarstva rada i socijalnog staranja, Ministarstva zdravlja, Ministarstva prosvjete, Vrhovnog državnog tužilaštva, Vrhovnog suda, Višeg suda za prekršaje, Ministarstva pravde, Zaštitnika ljudskih prava i sloboda, predstavica NVO koje su učestvovala u izradi Protokola, Agencije za elektronske medije u Podgorici, u septembru 2018.

<http://www.mrs.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rId=173020&rType=2>

¹⁵ Član 3 (b) Istanbulske konvencije: „Porodično nasilje je svako djelo fizičkog, seksualnog, psihičkog ili ekonomskog nasilja do kojeg dođe u porodici ili domaćinstvu odnosno između bivših ili sadašnjih supružnika odnosno partnera, nezavisno od toga da li učinilac dijeli ili je dijelio domaćinstvo sa žrtvom”, dakle bez obzira na biološke ili zakonske porodične veze.

vano na razumijevanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici iz rodne perspektive i usmjereno na ljudska prava i bezbjednost žrtve. Policija treba da poznaje i različite oblike nasilja nad ženama i nasilja u porodici (vidjeti i Opšti dio Priručnika), uključujući proganjanje i uznemiravanje, kao i najčešće taktike i mehanizme manipulacije kojima se služe učinioci nasilja.

Ovo se odnosi na policijske službenike koji odgovaraju na hitne pozive, prijemno odjeljenje centara bezbjednosti, policijske inspektore, ali i na patrolu koja izlazi na lice mjesta, a koja je nekad prva tačka kontakta sa žrtvom.

Istanbulska konvencija obavezuje policiju da **odmah i na adekvatan način** odgovori na sve pozive koji se odnose na nasilje u porodici i nasilje nad ženama i da ponudi odgovarajuću i neposrednu zaštitu žrtvama, ali i da upotrijebi preventivne operativne mjere i prikupi dokaze (Istanbulska konvencija, član 50). Poštovanje ove obaveze uključuje, na primjer, sljedeće:

- pravo da policija uđe u prostorije u kojima se nalazi osoba izložena riziku;
- odgovarajući tretman i pružanje savjeta žrtvama;
- uzimanje izjava od žrtava bez odlaganja od strane posebno obučenog, kada je moguće ženskog, osoblja u prostorijama koje su takve da omogućavaju povjerljivost žrtve i službenika/ce policije.

Takođe, potrebno je preduzeti djelotvorne mjere za sprečavanje najgorih oblika nasilja poput ubistava ili pokušaja ubistava. Svaki takav slučaj potrebno je pažljivo analizirati kako bi se uočili svi mogući propusti u zaštiti, u cilju poboljšanja i daljeg razvoja preventivnih mjera (Eksplanatorni izvještaj uz Istanbulsku konvenciju, par. 258-259).

Dalje, policija je dužna da uradi procjenu rizika i spriječi dalje nasilje, po potrebi izrekne Naredbu o udaljenju ili zabrani vraćanja u stan ili drugi prostor za stanovanje, prikupi dokaze protiv počinioca, obavijesti tužilaštvo i uključi dodatne službe, poput centara za socijalni rad, besplatne pravne pomoći, ili specijalizovanih NVO (Istanbulska konvencija čl. 50 -57). Policija ima važnu ulogu i u sudskim postupcima za nasilje, posebno u prekršajnim, u kojima se često pojavljuje u svojstvu podnosioca zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka. Posebno je važna uloga policije u predlaganju zaštitnih mjera (ZZNP, član 27) i njihovom izvršenju (ZZNP, član 33). Policija može da predlaže svih pet zaštitnih mjera iz Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, a izvršava i prati tri mjere (Udaljenje iz stana, Zabrana približavanja, Zabrana uznemiravanja i uhođenja).

Svaki odgovor policije na porodično nasilje treba da uzme u obzir i eventualne tvrdnje žrtve o postupanju u samoodbrani, saradnju sa zdravstvenim ustanovama kako bi se utvrdile povrede koje su nastale u samoodbrani, kao i utvrđivanje primarnog počinioca nasilja (vidi [Kontrolnu listu br. 14](#)) i da ih predoči tužilaštvo, kako ne bi došlo do procesuiranja žrtava. Djela počinjena u samoodbrani, zaštiti imovine ili radi nužnih medicinskih postupaka, kao ni druga pravno opravdana djela, ne podliježu krivičnim sankcijama prema Istanbulskoj konvenciji (Eksplanatorni izvještaj uz Istanbulsku konvenciju, par. 156)

Prilikom istrage porodičnog nasilja obavezno pribaviti informacije o eventualnom seksualnom nasilju, davljenju, proganjanju, zatim nasilju prema djeci ili u prisustvu djece, starijim osobama i kućnim ljubimcima, jer, iako česte, ove vrste nasilja često ostaju van doseg institucija.

1.1. Načela za postupanje policijskih službenika

Policijski službenici dužni su da se pridržavaju standarda policijskog postupanja, a naročito standarda koji proizilaze iz obaveza utvrđenih međunarodnim aktima, a odnose se na dužnost služenja ljudima, poštovanje zakonitosti i suzbijanje nezakonitosti, ostvarivanje ljudskih prava, nediskriminaciju prilikom izvršavanja policijskih zadataka, ograničenost i uzdržanost u upotrebi sredstava prinude, zabranu mučenja i primjene nečovječnih i ponižavajućih postupaka, pružanje pomoći ugroženim i drugim licima kojima je pomoć potrebna, obavezu zaštite tajnih i ličnih podataka, obavezu odbijanja nezakonitih naređenja i suprotstavljanje svakom obliku korupcije i diskriminacije (član 20 Zakona o unutrašnjim poslovima)

Pored navedenih zakonom propisanih standarda, u slučajevima nasilja nad ženama i nasilja u porodici, policijski službenici treba da:

- Postupaju brzo i djelotvorno, uz puno poštovanje ljudskih prava žrtava (Istanbulska konvencija čl. 49).
- Policijski službenik/ca dužan je da evidentira svaku prijavu o nasilju u porodici i nasilju nad ženama, koja može biti usmena (neposredno, putem telefona), pismena ili anonimna, a koja sadrži minimum bilo koje od sljedećih informacija - samo približnu adresu mjesta nasilnog događaja, ili samo ime i prezime žrtve ili samo ime i prezime počinioca, te da postupi po istoj.
- Policijski službenici su dužni da podatak o podnosiocu prijave nasilja ne odaju nikome, izuzev u dijelu profesionalne dužnosti za razmjenu informacija u skladu sa Protokolom o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja nad ženama i nasilja u porodici (institucije i organizacije u krugu tima multidisciplinarnе zaštite mogu razmijeniti podatak o licu koje prijavljuje događaj).
- Po saznanju o nasilju policijski službenik/ca dužan je da hitno, bez odlaganja, izađe na mjesto događaja tj. uputi najmanje dva policijska službenika, po mogućnosti par muško-žensko radi provjere prijave.
- Policijski službenici, na licu mjesta događaja vrše procjenu događaja i prikupljaju podatke (Zakon o unutrašnjim poslovima, član 56)

1.2. Inicijalni odgovor policije na nasilje u porodici

Incident porodičnog nasilja koji je prijavljen dežurnoj službi policije vjerovatno nije i prvi koji se dešava u toj porodici ili među partnerima, čak i ako ne postoji evidencija o ranijim pozivima/prijavama. Institucije se obično uključuju tek nakon što se obrazac zlostavljanja već utvrdio i kada dođe do ozbiljnijih fizičkih povreda.

Od vitalne je važnosti da dežurna služba policije prikupi što više informacija o samom prijavljenom incidentu, ali i o ranijim koji nisu prijavljeni, o porodici u kojoj se dešava nasilje, o tome da li u porodici ima djece, o upotrebi/posjedovanju oružja, o svim prethodnim prijavama/presudama/izrečenim zaštitnim mjerama, itd.

Takve informacije omogućavaju policiji da bolje procijeni rizik i efikasnije postupi, ali i da osigura sopstvenu bezbjednost prilikom intervencija.

Prijem poziva - Kontrolna lista br. 1

- Utvrditi da li su žrtva ili drugi u životnoj opasnosti i da li im je potrebna hitna medicinska pomoć; slanje hitne medicinske pomoći po potrebi.
- Ako se radi o nasilju koje je u toku ili nasilju koje se upravo dogodilo, tražiti informacije koje će pomoći da se identifikuje i privede osumnjičeni.
- Tražiti informacije o odnosu između žrtve i osumnjičenog, da li je bilo ranijih poziva, da li su na mjestu događaja prisutna djeca ili druga lica.
- Pitati da li je korišteno oružje i da li osumnjičeni posjeduje neko oružje.
- Pribaviti informacije o postojanju prethodnih prijava / zaštitnih mjera protiv osumnjičenog.
- Zbog povećanog rizika za sigurnost policajaca, najmanje dva policajca trebaju biti upućena na lice mjesta, po mogućnosti oba pola.
- Kad god je to moguće, na poziv treba hitno odgovoriti.
- Sve pozive treba dokumentovati prema propisima, tako da uključuju sve preduzete radnje.
- Postavljanje pitanja ne smije odgoditi slanje službenika na lice mjesta.
- Dežurni policajac bi trebalo da ostane na telefonu sa osobom koja poziva dok policajci ne dođu na mjesto događaja kako bi im prenijeli sve informacije.
- Ako bi ostanak na liniji mogao ugroziti sigurnost osobe koja poziva, alternativni odgovor može biti traženje pozivatelja da odloži telefon, ali da linija ostane otvorena.
- Dežurna služba treba da sarađuje sa osobom koja poziva kako bi osigurala njihovu sigurnost, uključujući i uputstva kako da izbjegnu neposrednu opasnost kad je to potrebno i moguće.
- U nekim slučajevima, osoba koja je pozvala može kasnije zatražiti da se obustavi dolazak policije. To se može dogoditi iz više razloga, uključujući i pokušaj žrtve da se zaštiti od dodatnih, neposrednih napada osumnjičenog koji traži obustavu poziva. Bez obzira na to, policija treba da ode na lice mjesta, istraži i procijeni situaciju kako bi osigurali sigurnost svih ugroženih osoba.

Ulazak u tuđi stan bez naredbe i pretresanje

Ovlašćeni policijski službenik može i bez naredbe suda ući u tuđi stan ili druge prostorije (ZKP član 83) i po potrebi izvršiti pretresanje ako:

- to držalac stana traži;
- ako neko zove u pomoć;
- ako je to neophodno radi sprečavanja vršenja krivičnog djela ili neposrednog hvatanja učinioca krivičnog djela;
- radi spašavanja ljudi ili imovine;
- radi izvršenja odluke o pritvoru ili dovođenju okrivljenog ili drugog lica;
- radi lišenja slobode učinioca krivičnog djela koji je u bjekstvu ili lica za kojim je raspisana potjernica;
- ako se pretresanje ima izvršiti u javnim prostorijama.

Ulazak u tuđi stan bez naredbe i pretresanje - Kontrolna lista br. 2

- Ovlašćeni policijski službenik je dužan da držaoca stana (ako je prisutan) obavijesti o pravu da uđe u tuđi stan i da njegove primjedbe unese u potvrdu o ulasku u stan, odnosno u zapisnik o pretresanju stana.
- Ako je izvršen samo ulazak u tuđi stan ili druge prostorije bez pretresanja, držaocu stana izdaće se potvrda, u kojoj će se naznačiti razlog ulaska u stan, odnosno druge prostorije, kao i primjedbe držaoca.
- O pretresanju sastaviće se zapisnik, koji potpisuju lica kod koga se ili na kome se pretresanje vrši i lica čije je prisustvo obavezno. Tok pretresanja se može audio ili audiovizuelno snimiti uz obraćanje posebne pažnje na mjesta na kojima su pronađena određena lica i predmeti.
- Mjesto pretresanja i njegovi pojedini djelovi, kao i lica, odnosno predmeti pronađeni tokom pretresanja se mogu fotografisati. Audio, odnosno audiovizuelni snimak i fotografije se prilažu u zapisniku o pretresanju i mogu služiti kao dokaz.
- Pretresanje se može sprovesti i bez prisustva svjedoka ako bi prisustvo pretresanju izložilo svjedoke riziku od fizičkih povreda ili ako prisustvo svjedoka nije moguće odmah obezbijediti, a postoji opasnost od odlaganja. Razlozi za pretresanje bez prisustva svjedoka moraju se naznačiti u zapisniku.
- Ovlašćeni policijski službenik može, bez naredbe za pretresanje i bez prisustva svjedoka, sprovesti pretresanje lica prilikom izvršenja naredbe o prinudnom dovođenju ili prilikom lišenja slobode, ako postoji sumnja da lice posjeduje oružje ili oruđe za napad ili ako postoji sumnja da će lice odbaciti, sakriti ili uništiti predmete koje treba od njega oduzeti kao dokaz u krivičnom postupku.
- Kad ovlašćeni policijski službenik vrši pretresanje bez naredbe za pretresanje dužan je da o tome odmah podnese izvještaj sudiji za istragu.

I ako nisu zadovoljeni navedeni uslovi za ulazak u tuđi stan bez naredbe suda, postoji niz postupaka koje policija može preduzeti, a da se pritom ne krši pravo na zaštitu privatnog vlasništva i prava pojedinaca.

Postupanje policije u slučajevima kada nisu zadovoljeni navedeni uslovi za ulazak u tuđi stan bez naredbe suda – Kontrolna lista br. 3

- Po dolasku na mjesto događaja, policijski službenik pokazuje legitimaciju i razgovara sa članom porodice (moguće je da to bude nasilnik) objašnjavajući razlog njihovog dolaska.
- Policija treba da reaguje oprezno i diskretno i da izbjegava otkrivanje osobe koja je prijavila incident, jer bi ta činjenica mogla dovesti drugu osobu u rizik.
- Policijski službenik traži odobrenje za ulazak u stan i provjerava da li je sve u redu. Ako mu ulazak u stan nije odobren, takođe traži da razgovara sa svim ostalim članovima domaćinstva kako bi osigurao njihovu sigurnost.
- Sastavlja izvještaj o incidentu koji sadrži opis vidljivog prostora i detalje razgovora sa članovima domaćinstva. Važno je da potencijalnom nasilniku jasno stavi do znanja da je policija primijetila incident i da se protiv njega mogu preduzeti pravne mjere.
- Policijski službenik takođe prikuplja informacije od susjeda o detaljima sa mjesta događaja (svađe, vikanje, uništavanje predmeta). Važno je da policija bude oprezna prilikom razgovora sa susjedima kako bi izbjegla njihovo izlaganje nasilju.
- U skladu sa zakonskim odredbama i žrtva i učinilac mogu biti odvedeni u policijsku stanicu u svrhu pisanja izvještaja o događaju. Počinioocu može biti određeno policijsko zadržavanje (ovo samo u skladu sa čl. 258 ZKP ili lišenje slobode od strane policije u skladu sa čl.264 ZKP. Rješenje o određivanju pritvora donosi sudija za istragu.)

Od službenika policije koji dolazi na intervenciju očekuje se da:

- prekine nasilje;
- ostane na mjestu događaja ako je žrtva odlučila da napusti dom sve dok ne uzme svoje stvari i ode;
- ako je došlo do hapšenja nasilnika da objasni žrtvi da je to obaveza države, a ne njena krivica jer je prijavila nasilje;
- procijeni da li su djeca žrtve nasilja ili im prijete opasnost, te preduzme potrebne mjere njihove zaštite;
- prosljedi informacije o slučaju specijalizovanim službama – kriminalističkim, socijalnim i sl;
- vodi računa o tome da problem nasilja vjerovatno traje dugo;
- bude svjestan da neki građani osjećaju nelagodnost i strah pri pojavi službenika policije (uniforme, lisica, oružje);
- ima u vidu da prijavljivanje policiji može pojačati nasilje prema žrtvi, prema policiji, žrtve prema nasilniku ili nasilnika prema sebi;
- informiše žrtvu o raspoloživim uslugama podrške i zakonskim mjerama na jeziku koji razumije (Istanbulska konvencija, član 19).

Žrtva od službenika policije očekuje profesionalan izgled i ponašanje, brigu u slu-

čaju potrebne medicinske intervencije, zaustavljanje nasilja, preduzimanje određenih mjera i radnji, uzimanje izjava, prikupljanje dokaza, privođenje nasilnika, da mjesto događaja napusti tek kada je žrtva sigurna, a nasilnik u fazi smirivanja, kada neće ponovo preduzeti akt agresije ili samoagresije.

Žrtve se često osjećaju bespomoćne i omalovažene, važno im je da znaju da mogu računati na pomoć u slučaju potrebe.

Policijski službenici prilikom intervencije u slučaju nasilja u porodici ne smiju:

- pokazati nezainteresovanost za žrtvu;
- osuđivati žrtvu ili njen način života;
- kršiti zakone tokom intervencije i prekoračiti ovlašćenja.

Ukoliko je fizička intervencija nužna mora biti ostvarena tako da:

- bude sigurna za sve učesnike (žrtvu, nasilnika, policajca, djecu, svjedoke);
- bude efikasna – da daje maksimalne rezultate uz minimalan napor;
- bude nenasilna, uz poštovanje ljudskih prava;
- bude jednostavna, da ne zahtijeva dugotrajnu pripremu.

Postupanje na licu mjesta događaja - Kontrolna lista br. 4

- Osigurati mjesto događaja.
- Držati učinioca nasilja pod stalnim nadzorom.
- Utvrditi okolnost eventualnog posjedovanja oružja. U slučaju saznanja o legalnom ili ilegalnom posjedovanju oružja, preduzeti sve zakonske radnje radi oduzimanja istog uključujući i privremeno oduzimanje (čl. 41 i čl. 87 Zakona o unutrašnjim poslovima).
- Uraditi brzu opštu procjenu rizika po fizičku sigurnost žrtve: utvrditi gdje se nalazi učinilac nasilja, da li je žrtva povrijeđena ili pokazuje promijenjeno psihološko stanje (visok nivo stresa, stanje šoka, plač, strah), što govori, jesu li predmeti i namještaj slomljeni i ima li oružja u prostorijama.
- Odmah onemogućiti kontakt između žrtve i počinioca i osigurati njenu sigurnost, kao i sigurnost djece i ostalih, zavisnih članova porodice. S obzirom na to da nasilje uključuje moć i kontrolu, policijski službenici treba da osiguraju da se akteri tokom razgovora sa policijom ne mogu međusobno čuti i neverbalno komunicirati (osigurati da strah kod nekog od aktera ne utiče na datu izjavu).
- Utvrditi identitet svih osoba zatečenih na mjestu događaja uključujući njihovo srodstvo sa žrtvom.
- Pribaviti lične podatke u skladu s primjenom policijskih ovlašćenja o učiniocu nasilja (matični broj učinioca i žrtve).
- Utvrditi da li je jezik prepreka i osigurati prevodioca kada je potrebno. Djeca ili članovi porodice ne smiju se koristiti kao tumači.
- Upoznati usmeno učinioca nasilja s njegovim pravima i dati informaciju u pisanoj formi ([Prilog br. 2](#)).

- Upoznati usmeno žrtvu sa pravima i kontaktima institucija i organizacija koje pružaju pomoć; dati informaciju u pisanoj formi (**Prilog br. 3**).
- Običi sve prostorije u stambenom prostoru u kom se odigralo djelo nasilja.
- Posebno obratiti pažnju na djecu, lica sa invaliditetom i stara i iznemogla lica. U slučaju potrebe pozvati radnika centra za socijalni rad i druge službe.
- Odvojeno voditi razgovore sa akterima događaja i uzeti iskaz žrtve i počinioca koristeći pitanja koja su navedena u *Uputniku za procjenu rizika i bezbjednosti* (**Prilog br. 1**).
- Prilikom obavljenog razgovora sa žrtvom policijski službenici ne smiju preispitivati odluku žrtve da se slučaj dalje procesuiru.
- Nakon obavljanja razgovora sa žrtvom na licu mjesta događaja, žrtva se ne smije dodatno izlagati ispitivanju u policijskoj stanici, izuzev u izuzetnim slučajevima (članovi 41 i čl. 87 Zakona o unutrašnjim poslovima).
- Napraviti foto dokumentaciju – foto elaborat (prostor, stvari, stanje žrtve nasilja...).
- Sprovedi druge istražne radnje kako bi se pribavili dokazi od značaja za postupak (razgovori sa licima koja mogu obezbijediti korisne informacije, poput lica iz neposrednog okruženja, komšijama, i sl).
- Policijski službenici će u svakom predmetu voditi računa o istoriji nasilja radi utvrđivanja primarnog agresora (vidi **Kontrolnu listu br. 14**), a cijeneći svaku pojedinačnu situaciju i vršeći uvid u prethodne prijave.
- O svim preduzetim radnjama obavijestiti nadležnog inspektora.
- Obavezno kontaktirati državnog tužioca zbog usmjeravanja postupka (kazneno-prekršajnog).
- Po uputstvu tužioca, učinioca nasilja privesti državnom tužiocu prema važećim zakonskim propisima (Krivičnog zakonika i Zakonika o krivičnom postupku), ili ga lišiti slobode po Zakonu o prekršajima.
- U slučaju obostrane prijave za prekršaje nasilja u porodici u slučaju partnerskog nasilja, izbjegavati lišenje slobode oba podnositelja prijave za prekršaje, a nakon izvršene procjene primarnog agresora.
- Predložiti i ohrabriti žrtvu da obavi zdravstveni pregled u stanicama Hitne pomoći tj. Urgentnog centra.

Primjena ovlašćenja za HITNO osiguranje bezbjednosti žrtve nasilja - Kontrolna lista br. 5

U cilju osiguranja trenutne bezbjednosti i onemogućavanja ponavljanja nasilničkog ponašanja potrebno je:

- izreći Naređenje o udaljenju ili zabrani vraćanja u stan ili drugi prostor za stanovanje u situacijama umjerenog i visokog rizika (više na strani 40);
- u slučaju potrebe lišiti slobode učinioca nasilja;
- u slučaju potrebe, a u skladu sa željom žrtve nasilja, žrtvu nasilja odvesti do servisa za pomoć i podršku žrtvama nasilja (poput kriznih centara, skloni-

šta, itd) i o tome samo izvijestiti nadležne institucije, ne odajući taj podatak drugima;

- prema potrebi i želji žrtve nasilja, istoj pružiti pomoć i otpratiti je na sigurno mjesto boravka na teritoriji Crne Gore koje odabere žrtva nasilja, i o tome samo izvijestiti nadležne institucije, ne odajući taj podatak drugima;
- ukoliko su djeca direktne žrtve ili svjedoci nasilja, treba im pružiti pomoć i hitno osigurati bezbjednost na način propisan kao za žrtve nasilja (mjere udaljenja iz stana, zabrana uznemiravanja i uhođenja, smještaj u skloništu sa majkom);
- ukoliko se radi o povratniku u vršenju nasilja, koji prijeti da će ugroziti bezbjednost žrtve (izašao iz ZIKS-a, istekao pritvor, izašao iz Psihijatrijske bolnice), na osnovu procjene preduzeti mjere iz svoje nadležnosti u cilju hitne zaštite žrtve;
- razmotriti sa povećanom pažnjom, kod svakog slučaja nasilja, mogućnost podnošenja zahtjeva za predlaganje zaštitnih mjera, a prije pokretanja postupka;
- pokrenuti skraćeni prekršajni postupak.

Procedure vezane za zdravstveno stanje žrtve – Kontrolna lista br. 6

- Voditi računa o zdravlju povrijeđene osobe;
- ako je žrtva povrijeđena i pokazuje znake života, treba joj pružiti prvu pomoć, a ako je neophodno, žrtvu transportovati u zdravstvenu ustanovu, pri čemu se zavisno od potrebe mora voditi računa o tome da se to radi pažljivo, kako se preduzimanjem ove radnje zdravstveno stanje žrtve ne bi pogoršalo;
- kad god dođe do pomjeranja ili prenošenja žrtve obilježiti prvobitno zatečeni položaj žrtve;
- ako se žrtva nalazi u životnoj opasnosti, zavisno od situacije, jedan policijski službenik iz patrole treba da bude pored nje, kako bi u pogodnom momentu saznao činjenice koje govore o tome ko je izvršio krivično djelo;
- obavijestiti medicinsko osoblje, ukoliko su evidentne teže tjelesne povrede zbog kojih se povrijeđeni ne smije pomjerati sa lica mjesta.

Zatečene osobe na mjestu događaja – Kontrolna lista br. 7

- Policijski službenik se mora pobrinuti da prisutne osobe ostanu u blizini i da ne unište tragove, te ako nema drugačija uputstva, prvo mora prikupiti obavještenja od građana koji su prisutni na licu mjesta;
- iz bliže i dalje okoline lica mjesta treba udaljiti sva radoznala lica, ali to treba učiniti taktički kako se sa lica mjesta ne bi odstranili i očevici, lica koja bi mogla pružiti korisnu informaciju;
- legitimisati zatečena lica – moguće očevici i iste razdvojiti kako se ne bi mogli dogovarati (sugestivno djelovanje) i od istih prikupiti prva, neophod-

na obavještenja (šta se desilo, kako, sa čim, ko je izvršilac, pribaviti lični opis, kuda se i u kom pravcu udaljio nakon izvršenog krivičnog djela);

- tokom obezbjeđenja lica mjesta treba nastojati da se pronađu očevici ili lica koja mogu pružiti korisnu informaciju o žrtvi i izvršiocu ukoliko nijesu zatečena na licu mjesta;
- obavezno prikupiti obavještenja da li je ko i šta dirao ili pomjerao do dolaska policije;
- lica koja su očevici kriminalnog događaja treba zadržati ili uputiti državnom tužiocu (ZKP, čl. 258 i Pravilnik, čl. 41).

1.3. Sekundarni odgovor policije na nasilje u porodici

Nakon inicijalnog odgovora na nasilje ili ako se žrtva obrati nekom od centara bezbjednosti, slučaj preuzimaju policijski inspektori zaduženi za nasilje u porodici ili drugi nadležni inspektori. U zavisnosti od ozbiljnosti nasilja, njegove težine, složenosti i jedinstvenih potreba žrtve, djece i drugih članova porodice, u sekundarnom nivou policijskog odgovora na nasilje, koji sprovode inspektori za nasilje u saradnji sa voditeljima slučaja iz Centara za socijalni rad, na sopstveni zahtjev ili na predlog voditelja slučaja, mogu se uključiti i druge institucije sa ciljem da pomognu i/ili daju podršku žrtvama, tokom istrage i sudskog postupka, a u skladu sa standardima Istanbulske konvencije (član 55, stav 2) i ZZNP (član 5).

Kako bi se osigurao dobro organizovan policijski odgovor koji najbolje odgovara potrebi da se žrtva zaštiti, posebno u teškim slučajevima porodičnog nasilja, uloga inspektora uključuje utvrđivanje relevantnih činjenica bez nepotrebnog odlaganja, koordinaciju prikupljanja dokaza, razgovore s žrtvama i svim dostupnim svjedocima, praćenje, utvrđivanje i privođenje počinioca. Važno je da inspektori sprovode procedure u skladu sa temeljnim načelima ljudskih prava, redovno obavještavaju žrtve o statusu predmeta, statusu pritvora / puštanja na slobodu počinioca i načinu pristupa dodatnim uslugama (Istanbulska konvencija članovi 50-57). Iako o statusu pritvora odlučuje sudija za istragu samoinicijativno ili na predlog tužioca, važno je da i policija raspoláže tom informacijom kako bi mogla redovno ažurirati procjenu rizika po žrtvu i pružiti joj sve informacije u skladu sa navedenim standardima Istanbulske konvencije.

Upravljanje predmetom zahtijeva upotrebu elektronske baze podataka. Nepropisno unošenje podataka, pogrešno unijete ili izgubljene informacije mogu dovesti do grešaka u istrazi, kašnjenja u rješavanju slučaja, manjka informacija o istoriji nasilja i povezanosti sa drugim slučajevima, što vodi do neadekvatne zaštite žrtava.

U složenim slučajevima za koje policija možda nema specijalizovana znanja ili resurse za rješavanje svih potreba žrtve, korisno je uključiti profesionalce iz drugih sektora, npr. kada je žrtva previše traumatizovana da bi mogla dati izjavu, ili pati od nekog oblika mentalnog/kognitivnog oštećenja ili kada zahtijeva pomoć prevodioca. U svim takvim slučajevima inspektori mogu sarađivati sa centrima za socijalni rad, psiholozima, nevladinim organizacijama, ili drugima koji mogu pružiti specijalizovanu podršku žrtvi i pomoć u istrazi.

U ovoj fazi, policijska intervencija uključuje sledeće korake (u skladu sa Protokolom i standardima Istanbulske konvencije):

Sekundarni odgovor policije na nasilje / postupanje u slučajevima kada se prijava podnosi u službenim prostorijama policije - Kontrolna lista br. 8

- Odvojeno voditi razgovore sa akterima događaja i uzeti iskaz od žrtve i počinioca koristeći pitanja koja su navedena u Uputniku za procjenu rizika i bezbjednosti (**Prilog br. 1**).
- Pribaviti lične podatke u skladu s primjenom policijskih ovlašćenja o učiniocu nasilja (matični broj učinioca i žrtve).
- Utvrditi da li je jezik prepreka i osigurati prevodioca kada je potrebno. Djeca ili članovi porodice ne smiju se koristiti kao tumači.
- Upoznati usmeno žrtvu sa pravima, uključujući pravo na besplatnu pravnu pomoć i kontaktima institucija i organizacija koje pružaju pomoć; dati informaciju u pisanoj formi (**Prilog br. 3**).
- Upoznati usmeno učinioca nasilja s njegovim pravima i dati informaciju u pisanoj formi (**Prilog br. 2**).
- Sačiniti službenu zabilješku ili zapisnik o datom obavještenju i pročitati ga licu koje je obavještenje dalo. To lice može staviti primjedbe koje je policija dužna da unese u službenu zabilješku ili zapisnik. Kopija službene zabilješke ili zapisnika o datom obavještenju izdaće se građaninu, ako to zahtijeva (ZKP, član 259 i Pravilnik, čl. 65-69).
- O prikupljanju obavještenja od građana pomoću uređaja za audio ili audio-vizuelno snimanje, prethodno se obavještava lice koje daje izjavu i istovremeno poučava da zatraži reprodukovanje snimka radi provjeravanja date izjave. Kad se obavještenja uzimaju od više lica, a snimanje se vrši na istom uređaju, policijski službenik je obavezan da snimanje izvrši na način da se sa sigurnošću može utvrditi koje je lice i šta izjavilo. Snimljeno obavještenje se može potpuno ili djelimično prepisati i priložiti uz službenu zabilješku ili zapisnik o prikupljenim obavještenjima, a njegov sadržaj ovjerava potpisom policijski službenik koji je izvršio snimanje. Službena zabilješka ili zapisnik o datom obavještenju pročitace se licu koje je obavještenje dalo. Lice može dati primjedbe koje će se unijeti u službenu zabilješku ili zapisnik (ZKP, član 259 i Pravilnik čl. 65-69).
- U slučaju kada zdravstvena ustanova zaprimi sumnju na nasilje, potrebno je da nadležnom tužilaštvu ili Sudu za prekršaje dostavi popunjeni obrazac o pregledu žrtve.
- Shodno rezultatima iz skale date u Uputniku za procjenu rizika i bezbjednosti (**Prilog br. 1**) primijeniti **ovlašćenja** za HITNO osiguranje bezbjednosti žrtve nasilja i onemogućavanje ponavljanja nasilničkog ponašanja (vidi **Kontrolnu listu br. 5**).
- Podnijeti nadležnom sudu zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka sa svom pratećom dokumentacijom.
- U zahtjevu za pokretanje prekršajnog postupka, predložiti adekvatnu sankciju (kazne i zaštitine mjere), sve raspoložive dokaze uz detaljan činjenični

opis djela prekršaja koji u sebi sadrži bitne elemente obilježja prekršaja, pogotovo u odnosu na sam čin nasilja. Ispunjeni Upitnik za procjenu rizika i bezbjednosti (**Prilog br. 1**) obavezno dostaviti elektronskim putem uz Obavještenje (**Prilog br. 5**) Centru za socijalni rad, kroz informacijski sistem.

- Obavještenje se dostavlja prema propisanom obrascu, za svaku potencijalnu žrtvu posebno, sa svim ispunjenim podacima:
 - Za žrtvu: prezime, ime, JMB, adresa boravišta, broj telefona, srodstvo sa osumnjičenim;
 - Za učinioca: prezime, ime, JMB, adresa boravišta, broj telefona;
 - Ostalo: podnosilac prijave, datum prijave, status prijave, datum pokretanja postupka, broj prijave, ima li u porodici djece (da/ne), naredba o udaljenju iz stana (da/ne), napomena/opis.
- Po prijemu obavještenja od tužilaštva o slučajevima porodičnog nasilja, u kojima je postupak pokrenut od strane tužilaštva ili nekog drugog lica, a ne od strane policije, potrebno je da policajac izađe na teren radi provjere bezbjednosti članova porodice i obavijesti Centar za socijalni rad putem informacijskog sistema na već definisanom obrascu (Prilog br. 4).
- Na usmeni ili pismeni zahtjev zaposlenih iz centara za socijalni rad, obezbijediti asistenciju policije, prilikom terenske posjete potencijalnoj žrtvi porodičnog nasilja (kako bi se osigurala bezbjednost zaposlenih u centrima). Asistencija se pruža izuzetno, po propisanoj proceduri za podnošenje zahtjeva za asistenciju.
- Policijski službenik koji je uključen u konkretan slučaj na zahtjev voditelja slučaja, za potrebe konkretnog slučaja se obavezno i aktivno uključuje u izradu Plana zaštite i bezbjednosti žrtve nasilja sa ostalim stručnjacima uključenim u slučaj (na obrascu CSR), i svi su dužni da aktivno sprovode mjere koje su definisane Planom zaštite, te da o preduzetim mjerama i radnjama iz policijske nadležnosti povratno informišu voditelja slučaja. U nadležnost policije spadaju sljedeće mjere i aktivnosti:
 - aktivno sprovođenje preventivnih radnji kod rizika od ponavljanje djela nasilja u skladu sa osnovnom funkcijom policije;
 - sprovođenje mjera i aktivnosti definisanih Planom zaštite i bezbjednosti žrtve nasilja u dogovoru sa voditeljem slučaja Centra za socijalni rad;
 - nadzor nad mjerama zaštite izrečenim od strane suda.
- Evidentiranje, dokumentovanje i vođenje svih preduzetih aktivnosti kroz posebnu evidenciju policije (detaljnije u dijelu ovog priručnika "Dokumentovanje slučajeva nasilja u porodici", Kontrolna lista br. 29), a sve relevantne informacije obavezno dostavljati voditelju slučaja u nadležnom Centru za socijalni rad.

1.4. Kako prikupiti dokaze?

Istrage nasilja u porodici i drugih oblika nasilja nad ženama moraju se sprovoditi bez neopravdanog odlaganja (Istanbulska konvencija, član 49, stav 1).

Pored izjava žrtava i učinilaca nasilja, kako bi se osigurala sveobuhvatna analiza slučaja potrebno je da policija proaktivno preduzima radnje za prikupljanje svih ras-

položivih dokaza, intervjuiše sve dostupne svjedoke, kao i da sprovodi forenzička vještačenja koja su zasnovana na multidisciplinarnom pristupu i korištenju najnovije kriminalističke metodologije istraživanja. Tako se postupak neće zasnivati isključivo na spremnosti žrtve da učestvuje u postupku, a osiguraće se sprovođenje istrage i postupaka čak i ako se žrtva povuče (Istanbulska konvencija, član 55, stav 1).

Radnje za prikupljanje dokaza – Kontrolna lista br. 9

- Pregled mjesta događaja na kojem se može naći pocijepana odjeća, polomljeno/uništeno pokućstvo, predmeti, tragovi vatrenog oružja i oruđa, oružje i oruđe. Mjesto događaja treba obezbijediti i očuvati kada je potrebno da uviđajna ekipa izvrši kriminalističko-tehničku obradu mjesta.
- Pretresanje stana, drugih prostorija, pokretnih stvari i lica (ZKP, članovi 75, 78, 80, 81).
- Privremeno oduzimanje predmeta (oružja, oruđa, telefona, računara ...).
- Dokumentovanje povreda (npr. posjekotina, ogrebotina, modrica, preloma, posljedica davljenja, čupanja kose) koje ljekar može utvrditi pregledom i koje je potrebno pravilno evidentirati, uključujući fotografisanje.
- Vršenje uviđaja i određivanje vještačenja. Ako državni tužilac nije u mogućnosti da odmah izađe na lice mjesta, policija može sama izvršiti uviđaj i odrediti potrebna vještačenja koja ne trpe odlaganje, osim obdukcije i ekshumacije leša. Ako državni tužilac stigne na lice mjesta u toku vršenja uviđaja, on može preduzeti vršenje ovih radnji (ZKP, član 263).
- Izuzimanje policijske evidencije o pozivima dežurnom broju **122**.
- Izuzimanje ranijih policijskih izvještaja o nasilju prema žrtvi od istog počinioca.
- Izuzimanje medicinske dokumentacije koja detaljno opisuje povrede u prošlosti (koristi se samo uz dozvolu žrtve).
- Prikupljanje dokaza o sudskim postupcima koja se vode protiv istog lica, uključujući zaštitne mjere.
- Izuzimanje dnevnika, pisama, bilješki - osumnjičenog ili žrtve (uz njenu saglasnost), s detaljima prošlih djela zlostavljanja i nasilja.
- Prikupljanje izjava očevidaca, svjedoka, zapažanja prijatelja i porodice.
- Prikupljanje izjava/izvještaja i druge evidencije pružalaca usluga uključenih u prošle slučajeve nasilja (centri za socijalni rad, specijalizovane nevladine organizacije, psihijatri, psihoterapeuti, zdravstveni radnici, službe za besplatnu pravnu pomoć, itd). Ove evidencije su posebno značajne za dokazivanje psihološkog, ekonomskog i drugog nasilja, u slučajevima koji ne uključuju fizičko nasilje.
- Izuzimanje listinga telefonskih poziva, SMS poruka i poruka preko društvenih mreža.
- Izuzimanje relevantnih fotografija, video-snimaka.

Kada policijski službenik može izvršiti privremeno oduzimanje predmeta?

Policijski službenik će privremeno oduzeti predmete:

1. koji mogu poslužiti kao dokaz u krivičnom ili prekršajnom postupku;
2. za koje je Krivičnim zakonikom ili drugim zakonom propisana mjera bezbjednosti ili zaštitna mjera obavezno oduzimanje predmeta;
3. koji su upotrijebljeni ili su bili namijenjeni za izvršenje krivičnog djela ili prekršaja ili koji su nastali izvršenjem krivičnog djela ili prekršaja;
4. ako okolnosti slučaja, priroda i svojstva predmeta ukazuju na to da je predmet namijenjen za izvršenje krivičnog djela ili prekršaja;
5. ako je to neophodno radi zaštite bezbjednosti ljudi i imovine;
6. ako je predmet moguće upotrijebiti za samopovređivanje, napad, bjekstvo, skrivanje ili uništavanje dokaza da je učinjen prekršaj.

Policijski službenik privremeno oduzima predmete kada:

1. izvršava odluku suda;
2. ih pronađe prilikom pretresanja stana i drugih prostorija, pokretnih stvari i lica;
3. primjenjuje ovlaštenja iz člana 257, stav 2 Zakonika o krivičnom postupku, kada postoji opasnost od odlaganja i ne može se sačekati da sud donese odluku o privremenom oduzimanju.

Privremeno oduzimanje predmeta – Kontrolna lista br. 10

- Zatražiti od lica koje drži predmete koje treba privremeno oduzeti da ih preda, osim ako postoji bojazan da bi se na taj način predmeti uništili ili oštetili.
- Ukoliko lice odbije da preda predmete, oduzimanje izvršiti prinudno. Prilikom oduzimanja predmeta izdati potvrdu u kojoj se pojedinačno i detaljno opisuju oduzeti predmeti, tako da se jasno mogu razlikovati od drugih predmeta.
- Ukoliko su predmeti pronađeni prilikom vršenja radnje o kojoj se sačinjava zapisnik, u zapisnik unijeti gdje su pronađeni i predmet opisati istovjetno kao i u potvrdi o oduzimanju.
- Predmete koji se oduzimaju, a nije ih moguće popisati, staviti u omot i zapečatiti.
- Privremeno oduzete predmete vratiti vlasniku ili držaocu čim prestanu razlozi zbog kojih su ti predmeti oduzeti, ukoliko krivični ili prekršajni postupak ne bude pokrenut, odnosno ukoliko se u roku od tri mjeseca ne podnese krivična prijava.
- Policijski službenik neće vraćati predmete, ako se radi o predmetima za koje je zakonom propisana mjera bezbjednosti ili zaštitna mjera obaveznog oduzimanja predmeta.
- O vraćanju predmeta izdati potvrdu.

1.4.1. Kako prikupiti dokaze o fizičkom nasilju?

Pripadnici policije koji prvi reaguju na dojavu o učinjenom nasilju, žrtvi treba da postave pitanja o mogućim povredama zadobijenim tokom napada. Potrebno je da pitaju i za povrede sakrivene odjećom, kosom ili na drugi način, koje se ne mogu uočiti, uključujući i povrede izazvane davljenjem.

Davljenje je jedna je od najčešćih, ali zanemarenih povreda u slučajevima nasilja, a podrazumijeva stezanje ili pritiskanje vrata rukama, drugim djelovima tijela i sredstvima koja sprečavaju protok krvi sa kiseonikom u mozak ili iz njega. Za žrtvu iskustvo davljenja često započinje jakim bolom, može dovesti do nesvjestice ili oštećenja mozga.

Čak i minimalni pritisak na vrat može ugroziti disanje žrtve koje zahtijeva medicinski pregled.

Početni znakovi davljenja mogu, ali ne moraju uključivati sljedeće:

- Promjene glasa u rasponu od promuklosti do potpunog gubitka glasa (ako nisu sigurni da li je to prisutno, policajci treba da pitaju žrtve da li im je glas "normalan");
- hripanje;
- teškoće prilikom gutanja;
- teškoće sa disanjem;
- ogrebotine, oderotine ili promjenu boje vrata;
- modrice na koži;
- oticanje jezika;
- pucanje kapilara u očima, ispod kapaka, na licu ili vratu ili unutar usta;
- odbrambeni tragovi noktiju na licu, vratu ili grudima.

Kod incidenata nasilja u porodici u kojima se dogodilo davljenje, policajci možda neće vidjeti povrede tokom inicijalnog razgovora sa žrtvama. Stoga je presudno da osobe koje prve reaguju pitaju žrtvu o okolnostima davljenja ili gušenja i pomognu im da dobiju medicinsku procjenu i tretman.

Prikupljanje dokaza o fizičkim povredama – Kontrolna lista br. 11

- Postaviti pitanja o mogućim povredama zadobijenim tokom napada. Pitati i za povrede sakrivene odjećom, kosom ili na drugi način, koje se ne mogu uočiti, uključujući i povrede izazvane davljenjem:
 - Je li vam nasilnik držao ruke na vratu ili grlu?
 - Koliko dugo mislite da su mu ruke bile na vašem vratu ili grlu?
 - Imate li trenutno bol ili nelagodu? Gdje i u kojoj mjeri?
 - Jeste li primijetili bilo kakve promjene u vašem glasu ili govoru?
 - Imate li poteškoća s govorom ili disanjem?
 - Imate li ranijih povreda?
 - Jeste li u drugom stanju ili postoji mogućnost da ste u drugom stanju?
 - Imate li povrede koje odjeća/kosa može sakriti?
 - Da li ste osjećali nesvjesticu, vrtoglavicu ili kao da ćete se onesvijestiti? Osjećate li sada nesvjesticu ili vrtoglavicu?
 - Jeste li izgubili kontrolu nad bešikom ili crijevima ili ste povratili?
 - Šta je učinilac koristio (djelovi tijela, predmeti, itd.)?
 - Je li napad bio sprijeda ili otpozadi?

- Napraviti napomenu o prijavljenim povredama, čak i kad nisu bile vidljive, zajedno s tačnom lokacijom i naznakom da u to vrijeme nije bilo vidljivih indikacija.
- Potrebno je fotografisati i dokumentovati povrede i žrtve i nasilnika, ukoliko ih ima. Vizuelni pregled i fotografije ovih povreda mogu zahtijevati angažman službenika/ce koji je istog pola.
- Uputiti žrtvu na zdravstveni pregled i sugerisati evidentiranje povreda 24, 48 i 72 sata nakon incidenta, jer tek tada neke povrede postanu vidljivije i izražajnije. To je potrebno i u slučajevima kada policijski službenik nije siguran u težinu povreda ili ako neko od prisutnih zatraži medicinsku pomoć. Opisnu i specifičnu dokumentaciju o povredama treba da prate fotografije.
- Napraviti zabilješku o tome da li je medicinski tretman ponuđen i primljen ili odbijen.
- Ako je obavljen pregled/liječenje, pribaviti izvještaj ljekara koji je obavio preglede, njegov kontakt i kontakt bolnice u kojoj je obavljen pregled.
- Zatražiti od ljekara da dostavi popunjeni obrazac za evidentiranje i dokumentovanje sumnje na nasilje (Protokol, Prilog br. 8).
- Opisati očigledna emocionalna stanja i žrtve i osumnjičenog.

Posebne radnje u slučajevima seksualnog nasilja/silovanja

Žrtve seksualnog nasilja su u visokom procentu žrtve ponovljene ili sekundarne viktimizacije, pa je važno za svaku žrtvu uraditi individualnu procjenu radi utvrđivanja posebnih potreba zaštite i preduzeti posebne mjere za njihovu zaštitu, posebno: mjere za zaštitu privatnosti i ugleda žrtve, izbjegavanje kontakta žrtava i učinilaca, svođenje broja saslušanja na najmanju moguću mjeru od za to posebno obučanih stručnjaka, po mogućnosti istog pola kao žrtva, svođenje medicinskih pretraga na najmanju mjeru, korišćenje mjera za izbjegavanje vizuelnog kontakta između žrtve i počinioca korišćenjem odgovarajućih komunikacionih tehnologija, tamo gdje su dostupne itd. (Istanbulska konvencija, član 56 i EU Direktiva 2012/29/EU o uspostavljanju minimalnih standarda za prava, podršku i zaštitu žrtava krivičnih djela, članovi 22 i 23).

U postupcima za seksualno nasilje / silovanje istorija i seksualno ponašanje žrtve ponekad se mogu iskoristiti kako bi se diskreditovao iskaz žrtve i dovelo u pitanje poštovanje, kredibilitet i izostanak pristanka žrtve na seksualni odnos. Žrtvino prethodno seksualno ponašanje ne smije se smatrati izgovorom za djela nasilja nad ženama i porodičnog nasilja koji će umanjiti odgovornost počinioca (Istanbulska konvencija, član 54).

Žrtve treba da imaju pristup pravnim sredstvima bez prolaska kroz dodatnu traumu.

Postupanje u slučajevima seksualnog nasilja/silovanja – Kontrolna lista br. 12

- Slijediti procedure i uputstva za slučajeve nasilja nad ženama;
- savjetovati žrtvi da se prije ljekarskog pregleda ne treba kupati, tuširati, mi-

jenjati odjeću ili uređivati na bilo koji način, ne treba se vaginalno ispirati ili brisati vlažnim maramicama, ne treba bacati odjeću i druge predmete koji bi mogli biti od koristi za istragu;

- podržati žrtvu da što prije ode na pregled, sačuvanih dokaza;
- organizovati preglede i pomoć u prevoženju i praćenju do bolnice;
- za prikupljanje dokaza o povredi, kao i za analizu nastanka pojedinih povreda, obavezno uključiti ljekare specijaliste ginekologije i sudske medicine, jer ljekari/ke primarne zdravstvene zaštite nisu stručnjaci za evidentiranje dokaza;
- pregled može uključiti i ljekare/ke drugih specijalnosti, ako je to potrebno, npr. hirurga, kao i pregled psihijatra;
- izuzeti odjeću i prikupiti druge dokaze i njihovu analizu, fotografisati sve povrede koje su od sudskomedicinskog i kriminalističkog značaja;
- obezbijediti i obilježiti lice mjesta;
- odmah zabilježiti prve izjave žrtava i svjedoka, jer su one ključ za rješavanje ovakvih zločina;
- uvijek uporediti izjave sa predmetima i tragovima na licu mjesta.

Najkorisniji dokazi prikupljaju se odmah poslije napada (negdje se navode podaci od 6 do 72 sata od napada). Ipak, ni odloženi pregledi nisu bez značaja, jer nikada nije sigurno šta je sve moguće naći i kako će činjenice koje su ustanovljene pregledom uticati na povezivanje djela sa počiniocem. Žena nije obavezna da obavi ovaj pregled za prikupljanje dokaza, ali joj on daje mnogo veće šanse u sudskom postupku, ako se i kad god da se odluči za sudski postupak.

1.4.2. Kako prikupiti dokaze o psihičkom nasilju?

Psihičko nasilje ostavlja dalekosežne i ozbiljne posljedice na žrtve nasilja u porodici, koje mogu varirati od anksioznosti, depresije, suicidalnih misli, pa i samoubistva. Ipak, mnogi slučajevi psihološkog zlostavljanja ne dobijaju adekvatan odgovor institucija zbog težeg dokazivanja i neadekvatnog pristupanja prikupljanju dokaza.

Prikupljanje dokaza o psihičkom nasilju – Kontrolna lista br. 13

- Uputiti žrtvu da pored izvještaja o medicinskim povredama pribavi i izvještaj specijaliste neuropsihijatra, koji će evidentirati psihičko stanje žrtve nakon preživljenog nasilja.
- Pribaviti izvještaje i evidencije organizacija koje su žrtvi ranije pružile usluge – centri za socijalni rad, specijalizovane nevladine organizacije, psihijatri, psiholozi/psihoterapeuti, zdravstveni radnici itd (uz pristanak žrtve).
- Postavljati pitanja i ako je moguće, pribaviti dokaze o prijetnjama, ucjenama, zastrašivanju, proganjanju, uhođenju (sms poruke, listinzi poziva, video materijal, fotografije).
- Detaljno opisati druge mehanizame moći i kontrole kojima se služi učinilac nasilja, i objasniti posljedice nasilja na žrtvu, ali i na druge zavisne članove porodice, naročito djecu.

1.5. Kako postupati kod uzajamnih (obostranih) prijava?

Dobra praksa policije u slučajevima nasilja u porodici uključuje proaktivan odgovor, obeshrabrivanje uzajamnih (obostranih) prijava počinioca prema žrtvi i utvrđivanje primarnog počinioca nasilja (primarnog agresora). Da bi se efikasno intervenisalo u slučajevima nasilja u porodici važno je razumjeti složenost nasilja u porodici i intimnim vezama uključujući: namjeru počinioca, značenje njegovog postupanja prema žrtvi, posljedice nasilja na žrtvu i kontekst u kojem se nasilje dogodilo (vidjeti Opšti dio priručnika). Istanbulska konvencija nalaže državi da razmotri mjere kojim bi ograničila učinioca nasilja da spriječi pokušaje žrtve da potraži zaštitu, kao i da osigura da se mjere zabrane prilaska i zaštite ne mogu međusobno izdati i protiv žrtve i počinioca (Eksplanatorni izvještaj uz Istanbulsku konvenciju, par. 276). Takođe, država treba da razmotri da u svojem nacionalnom zakonodavstvu zabrani da se pojam provokativnog ponašanja veže za pravo na podnošenje zahtjeva za zaštitne mjere. Takvi koncepti dopuštaju tumačenja koja se mogu zloupotrijebiti i usmjeriti na diskreditovanje žrtve, pa ih je potrebno ukloniti iz nacionalnih zakona o nasilju. Pokretanja postupaka protiv žrtava nasilja na osnovu prijave počinioca, predstavlja izuzetno negativnu praksu koja obeshrabruje žrtve da prijave novo nasilje i uskraćuje im neophodnu pomoć i zaštitu, a istovremeno ohrabruje nekažnjivost nasilnika i njihovo dalje nasilje.

Prilikom postupanja u slučajevima uzajamnih prijava, policija i tužilaštvo treba da koriste sve podatke stečene temeljnom i sveobuhvatnom istragom i da odrede ko je primarni učinilac nasilja (primarni agresor); tj. potrebno je utvrditi koja osoba predstavlja stvarnu prijetnju u porodičnom kontekstu u kojem se dešava nasilje i u skladu sa tom procjenom preduzimati dalje radnje.

Kako utvrditi primarnog učinioca nasilja – Kontrolna lista br. 14

Pri određivanju primarnog agresora, treba uzeti u obzir sljedeća pitanja:

- Ko u porodici/vezi koristi prijetnje i zastrašivanje?
- Da li i ko izoluje/odvaja člana porodice/partnera od drugih?
- Ko zlostavlja emocionalno (ponižava, omalovažava itd.)?
- Ko minimizira nasilje koje je učinio, prebacuje na drugog odgovornost za nasilje i izaziva kod njega osjećaj krivice?
- Ko koristi djecu da bi audio partneru? Ovdje je važno razlikovati postupanje koje je usmjereno na opravdanu zaštitu djece od nasilja i zloupotrebu radi dominacije nad partnerom/članom porodice.
- Ko prisiljava na seksualni kontakt ili je seksualne radnje koristio kao način kontrole drugog?
- Ko ima kontrolu nad novcem i finansijama ili ih koristi kao način kontrole drugih?
- Ko koristi prinudu i prijetnju?
- Da li su neke prijetnje već ostvarene ili su preduzeti koraci ka njihovoj realizaciji?

- Da li neka od stranaka ima istoriju učinjenog nasilja?
- Da li postoji istorija nasilja u porodici između stranaka?
- Da li postoji fizička razlika u visini, snazi između stranaka?
- Da li postoji značajna starosna razlika?
- Ko izgleda sposobniji za napad na drugog?
- Da li su protiv neke od stranaka na snazi zaštitne mjere i/ili drugi postupci za nasilno ponašanje?
- Kakva je težina povreda stranaka? Čije su povrede ozbiljnije?
- Da li je bilo koja od strana koristila samoodbranu?
- Postoji li potencijal za nasilje u budućnosti? Ako da, ko je vjerovatni učinilac?
- Koja strana ima pristup oružju ili oruđu?
- Koje vrste povreda imaju stranke? Da li su odbrambene prirode ili rezultat napada?
- Izražava li neka od stranaka strah od druge?
- Postoje li dokazi svjedoka?

1.6. Kako se sprovodi policijsko zadržavanje lica?

Zadržavanje lica je ovlaštenje kojim policijski službenik ograničava kretanje lica iz zakonom utvrđenih razloga. Policija ima pravo da lice zatečeno na mjestu izvršenja krivičnog djela uputi državnom tužiocu ili da ga zadrži na mjestu izvršenja krivičnog djela do njegovog dolaska, ako bi to lice moglo dati podatke važne za krivični postupak i ako je vjerovatno da se njegovo saslušanje kasnije ne bi moglo izvršiti ili bi bilo skopčano sa znatnim odugovlačenjem ili drugim teškoćama. Zadržavanje ovog lica na mjestu izvršenja krivičnog djela ne može trajati duže od šest sati (čl.258 ZKP). Zadržavanje u prostorijama za zadržavanje određuje tužilac.

Policijsko zadržavanje – Kontrolna lista br. 15

Policijski službenik je dužan da:

- Upozori lice koje vrši prinudu, ograničava slobodu kretanja ili prijeti napadom na drugo lice da prestane sa takvim činjenjima.
- Privede i zadrži lice koje ugrožava ličnu bezbjednost drugog lica, dok prestanu razlozi za privođenje, odnosno zadržavanje.
- Ako je lice zadržano u prostorijama organa pravosuđa, mora biti fizički odvojeno od pritvorenih lica i lica koja su na izdržavanju kazne. Izuzetno, policijski službenik može zadržati lice i u drugim službenim prostorijama policije ili u posebno prilagođenom prostoru vozila, ali ne duže nego što je potrebno da se izvrši prevoz ili drugi zadaci policije.
- Policijski službenik je dužan da, na zahtjev zadržanog lica, o zadržavanju obavijesti njegove najbliže. Na zahtjev zadržanog lica, o zadržavanju se obavještava i njegov poslodavac, kao i nadležni organ starateljstva ako je potrebno obezbijediti zaštitu ili staranje o djetetu ili drugim licima o kojima se stara zadržano lice.

- Ako je zadržano lice stranac, o tome treba obavijestiti ministarstvo nadležno za inostrane poslove. Ako je zadržano vojno lice, o tome treba, u skladu sa zakonom, odmah obavijestiti vojnu policiju. Vrijeme zadržavanja lica se računa od trenutka kada je lice dovedeno.
- Kada prestanu razlozi za zadržavanje, policijski službenik mora zadržano lice da sprovede nadležnom organu ili da ga pusti na slobodu.
- Policijski službenik mora zadržanom licu da oduzme predmete koji su pogodni za napad, bjekstvo ili samopovređivanje. Ako ovi predmeti, nijesu bili oduzeti prilikom dovođenja lica, njih mora oduzeti policijski službenik koji vrši zadržavanje, prije nego što zadržano lice smjesti u prostoriju za zadržavanje.
- Podatke o oduzetim predmetima, policijski službenik unosi u potvrdu o oduzimanju ili u zapisnik koji zadržano lice potpisuje. Po prestanku zadržavanja, zadržani predmeti se vraćaju licu, osim ako postoje zakonom propisani razlozi za njihovo oduzimanje. Preuzimanje predmeta, lice koje je bilo zadržano, potvrđuje svojim potpisom.
- U prostoriji u kojoj se zadržava više lica mogu se smjestiti samo lica istog pola.
- Policijski službenik koji vrši zadržavanje lica, odgovara za bezbjednost zadržanog lica od njegovog smještaja u prostorije za zadržavanje do otpuštanja.
- Za nadzor nad zadržanim licima, policijski službenik može da upotrebljava uređaje za audio ili audiovizuelno snimanje. Upotreba ovih uređaja mora biti vidno označena. Upotreba uređaja za prenos audio ili audiovizuelnih snimaka ne isključuje mogućnost fizičkog nadzora nad zadržanim licima.
- Bolesno ili povrijeđeno lice kome je očigledno potrebna ljekarska pomoć ili lice koje pokazuje znakove težeg trovanja alkoholom ili drugim sredstvom ne može se smjestiti u prostorije za zadržavanje. Policijski službenik koji vrši zadržavanje takvim licima mora obezbjediti prevoz u zdravstvenu ustanovu gdje će im biti pružena ljekarska pomoć. Kada zadržano lice zahtijeva ljekarsku pomoć, policijski službenik će je obezbijediti u prostorijama za zadržavanje ili prevozom do najbliže zdravstvene ustanove.
- Ako se osnovano može pretpostaviti da će zadržano lice koje se prevozi u zdravstvenu ustanovu pokušati bjekstvo, policijski službenik mora da preduzme sve što je potrebno da se za vrijeme prevoza do zdravstvene ustanove i povratka iz nje spriječi bjekstvo zadržanog lica.
- Licu koje je zadržano više od 12 časova obezbjeđuje se ishrana i to tri obroka dnevno (doručak, ručak, večera). Zadržanom licu potrebno je obezbijediti i kretanje, osim ako bezbjednosni razlozi to ne dozvoljavaju. Zadržano lice ima pravo na osmočasovni neprekidni odmor u toku 24 časa. Ako je lice dovedeno u prostorije za zadržavanje u mokroj ili na drugi način za njegovo zdravlje neodgovarajućoj odjeći, za vrijeme zadržavanja obezbjediće mu se odgovarajuća odjeća.

1.7. Kako sprovesti lišenje slobode/privođenje?

Prema Zakoniku o krivičnom postupku (član 264) ovlašćeni policijski službenici mogu neko lice lišiti slobode ako postoji neki od razloga za određivanje pritvora iz člana 175 ZKP, ali su dužni da o tome odmah obavijeste državnog tužioca.

Pritvor se nekom licu može odrediti ako:

- se krije ili ako se ne može utvrditi njegov identitet ili ako postoje druge okolnosti koje ukazuju na opasnost od bjekstva;
- postoje okolnosti koje ukazuju na to da će uništiti, sakriti, izmijeniti ili falsifikovati dokaze ili tragove krivičnog djela ili da će ometati postupak uticajem na svjedoke, saučesnike ili prikrivače;
- postoje okolnosti koje ukazuju na to da će ponoviti krivično djelo ili dovršiti pokušano krivično djelo ili da će učiniti krivično djelo kojim prijeti;
- je pritvor nužan radi nesmetanog vođenja postupka, a u pitanju je krivično djelo za koje se po zakonu može izreći kazna zatvora od deset godina ili teža kazna i koje je posebno teško zbog načina izvršenja ili posljedica;
- uredno pozvani optuženi izbjegava da dođe na glavni pretres.

Lišenje slobode – Kontrolna lista br. 16

- O lišenju slobode odmah obavijestiti državnog tužioca;
- sačiniti službenu zabilješku koja obavezno sadrži vrijeme i mjesto lišenja slobode;
- lice, bez odlaganja, sprovesti državnom tužiocu, a najkasnije u roku od 24 časa od časa lišenja slobode.
- prilikom dovođenja ovlašćeni policijski službenik će državnom tužiocu predati službenu zabilješku, a državni tužilac će u zapisnik unijeti i izjavu lica lišenog slobode o vremenu i mjestu lišenja slobode.

Prava lica lišenog slobode:

- Lice lišeno slobode mora biti upoznato sa svojim pravima;
- mora biti odmah obaviješteno, na svom jeziku ili na jeziku koji razumije, o razlozima lišenja slobode i istovremeno upoznato da nije dužno ništa da izjavi;
- ima pravo da uzme branioca koga sam izabere;
- ima pravo da zahtijeva da se o lišenju slobode obavijesti lice koje sam odredi, kao i diplomatsko konzularni predstavnik države čiji je državljanin, odnosno predstavnik odgovarajuće međunarodne organizacije ako se radi o licu bez državljanstva ili izbjeglici.
- Lice koje je lišeno slobode, bez odluke suda, mora odmah biti sprovedeno nadležnom državnom tužiocu, osim u slučajevima predviđenim ZKP.
- O lišavanju slobode obavijestiti žrtvu i porodicu lica lišenog slobode, ili lice sa kojim ono živi u vanbračnoj zajednici, kao i nadležni organ socijalnog staranja.
- U slučaju da lice lišeno slobode ne bude sprovedeno državnom tužiocu u roku od 24 časa od časa lišenja slobode, policija je dužna da to lice odmah pusti na slobodu.
- Lice lišeno slobode ne može biti ponovo lišeno slobode za isto krivično djelo.
- Ovlašćeni policijski službenici mogu lišiti slobode lice za kojim je raspisana međunarodna potjernica. Lice lišeno slobode dužni su da bez odlaganja

sprovedu sudiji za istragu, a najkasnije u roku od 24 časa od časa lišenja slobode.

Lica na koja se ne primjenjuju odredbe o privođenju:

- Lice čije je kretanje znatno otežano zbog bolesti, starosti, trudnoće - za koje se opravdano pretpostavlja da bi se privođenjem bitno pogoršalo njegovo zdravlje;
- lice koje obavlja takve poslove koji se ne smiju prekidati sve dok mu se ne obezbijedi odgovarajuća zamjena.

Policijski službenik o ovim okolnostima, bez odlaganja, obavještava svog nadležnog starješinu.

1.8. Kada/kako izdati trodnevnu naredbu o udaljenju iz stana / zajedničkog mjesta stanovanja?

Policijski službenici shodno rezultatima iz Skale date u Upitniku za procjenu rizika i bezbjednosti (**Prilog br. 1**), primjenjuju ovlašćenja za hitno osiguranje bezbjednosti žrtve nasilja i onemogućavanja ponavljanja nasilničkog ponašanja. Osim lišenja slobode, jedna od najefikasnijih mjera za sprečavanje daljeg nasilja je Naređenje o udaljenju ili zabrani vraćanja u stan ili drugi prostor za stanovanje (**Prilog br. 4**), koje policija može izreći počiniocu nasilja, u slučaju umjerenog i visokog rizika, kada učinilac nije lišen slobode. Postupak izricanja ovog Naređenja propisan je ZZNP, članom 28, kao i posebnim Pravilnikom o bližem sadržaju i izgledu obrascu naređenja o udaljenju ili zabrani vraćanja u stan ili drugi prostor za stanovanje (2012) i u skladu je sa obavezom hitne zaštite žrtava koja proizilazi iz Istanbulske konvencije (član 52).

Naređenje o udaljenju ili zabrani vraćanja u stan – Kontrolna lista br. 17

- Pisano naređenje policijski službenik mora uručiti učiniocu nasilja i žrtvi odmah, a najkasnije u roku od dva časa, u prisustvu punoljetnog lica koje može biti drugi policijski službenik, a koje nije član porodice.
- Pisano naređenje daje se na obrascu (dimenzija 210 x 295 mm) koji sadrži grb Crne Gore, nazive: "Crna Gora" i "Uprava policije", naziv organizacione jedinice, broj, datum i mjesto izdavanja naređenja, pravni osnov za izdavanje naređenja, naziv: „NAREĐENJE za udaljenje ili zabranu vraćanja u stan ili drugi prostor za stanovanje“.

Naređenje mora da sadrži:

- dan i čas udaljenja ili zabrane vraćanja u stan ili drugi prostor za stanovanje;
- granice područja u kojima se učinilac nasilja ne smije kretati, boraviti ili približiti žrtvi;
- adresu boravka učinioca nasilja za vrijeme trajanja udaljenja ili zabrane vraćanja;

- podatke o licu kome se naređenje izdaje (ime i prezime, jedinstveni matični broj, prebivalište);
- mjesta za potpis lica kome se naređenje izdaje i policijskog službenika;
- napomenu da učinilac nasilja ima pravo da uzme svoje lične stvari neopodnožne za svakodnevni život i obavezu da preda policijskom službeniku ključeve od stana ili drugog prostora za stanovanje, kao i da će se, ako ne postupi po ovom naređenju, kazniti za prekršaj, na osnovu Zakona o zaštiti od nasilja u porodici (član 38)

1.9. Kako primiti prijavu i formirati predmet?

Krivičnom ili prekršajnom prijavom smatra se svako pisano ili usmeno obavještenje dato sa ciljem da se:

1. ukaže na postojanje krivičnog djela/prekršaja za koje se goni po službenoj dužnosti; i
 2. inicira krivično gonjenje / prekršajni postupak bez obzira na ostalu sadržinu obavještenja.
- Organizacione jedinice policije i policijski službenici dužni su primiti prijavu.
 - Primljena krivična prijava, povodom krivičnog djela koje se goni po privatnoj tužbi, dostavlja se nadležnom državnom tužiocu.
 - Prijava koju policiji pismeno podnesu građani i pravna lica, odmah se dostavlja nadležnom državnom tužiocu. Uz prijavu je potrebno dostaviti i sve druge informacije koje ukazuju na kontekst, dužinu trajanja i težinu počinjenog nasilja, uključujući i informacije o djeci svjedocima.
 - Kopije krivičnih prijava mogu se, po potrebi, dati podnosiocu prijave, drugim organizacionim jedinicama policije i državnom tužiocu.

Kako postupati sa usmenom prijavom?

Policijski službenik može primiti i usmenu prijavu, u službenim prostorijama policije, ili van službenih prostorija.

- Usmena prijava prima se na zapisnik.
- Policijski službenik je na licu mjesta, odnosno do završetka smjene dužan da sačini zapisnik o prijemu usmene krivične prijave podnesene i van službenih prostorija.
- Policijski službenik treba da obezbijedi žrtvi pisanu potvrdu njene formalne prijave na jeziku koji razumije (EU Direktiva 2012/29/EU, član 5)
- O usmenoj prijavi koja je podnesena telefonom ili kada nije moguće sačiniti zapisnik, policijski službenik sastavlja službenu zabilješku.
- Policijski službenik će upozoriti podnosioca usmene prijave na posljedice lažnog prijavljivanja i na pravo da pročita zapisnik, o čemu se u zapisnik unosi odgovarajuća zabilješka. Zapisnik o prijemu prijave potpisuju: policijski službenik, podnosilac prijave i zapisničar.

- Usmena prijava koja se neposredno podnosi policijskom službeniku može se audio ili audiovizuelno snimiti. O tome treba prethodno obavijestiti podnosioca prijave i poučiti ga da ima pravo da zatraži reprodukovanje snimka radi pro-
vjeravanja date izjave, kao i kopiju.

Sadržaj zapisnika ili službene zabilješka o prijemu krivične prijave - Kontrolna lista br. 18

- Naziv organizacione jedinice policije, ime i prezime policijskog službenika koji prima krivičnu prijavu i zapisničara, mjesto, vrijeme i datum prijema prijave;
- opis događaja (kako, kada i gdje je saznao za događaj ili tragove krivičnog djela; što je zapazio ili kakve je tragove našao; na osnovu čega zaključuje da je izvršeno krivično djelo; vrijeme izvršenja krivičnog djela, datum, dan i čas; mjesto izvršenja, adresa (ulica, kućni broj, sprat i bliža oznaka mjesta), potpun opis načina izvršenja krivičnog djela i sredstava upotrijebljenih za izvršenje);
- ako su ukradeni predmeti, njihov popis i opis (pojedinačno i detaljno) i visinu štete;
- da li podnosilac krivične prijave sumnja da je neko lice učinilac ili saučesnik krivičnog djela, a naročito da li to sa sigurnošću tvrdi i na osnovu čega ili mu se to samo čini vjerovatnim;
- lične podatke ili lični opis i druge podatke o licu za koje podnosilac prijave sumnja da je učinilac ili saučesnik i podatke za krug lica iz koga je to lice;
- dokaze kojima se potvrđuje izjava podnosioca prijave. Kod materijalnih dokaza navode se: predmeti, tragovi, drugi dokazi, a za svjedoke lični podaci;
- ako je izvršeno audio ili audiovizuelno snimanje prijave, u zapisnik ili službenu zabilješku o usmenoj krivičnoj prijavi unosi se da je izvršeno audio ili audiovizuelno snimanje, ko je snimanje izvršio, da li je podnosilac prijave prethodno obaviješten o audio ili audio-vizuelnom snimanju, da li je snimak reprodukovan i gdje se snimak čuva ako nije priložen spisima predmeta;
- policijski službenik je dužan da pouči podnosioca krivične prijave, koji je oštećen, o pravu na isticanje imovinsko-pravnog zahtjeva, a njegovu izjavu unijeće u zapisnik ili službenu zabilješku.

Policijski službenik je dužan da, na zahtjev državnog tužioca, prikuplja potrebna obavještenja i preduzima druge mjere radi otkrivanja krivičnog djela i učinioca, ako državni tužilac nije u mogućnosti da to preduzme sam ili preko drugih organa i da, o preduzetim mjerama, obavijesti nadležnog državnog tužioca.

Kada, na osnovu prikupljenih obavještenja i preduzetih drugih mjera i radnji, utvrdi da postoji osnov sumnje da je izvršeno krivično djelo za koje se goni po službenoj dužnosti, policijski službenik sačinjava krivičnu prijavu, protiv poznatog ili nepoznatog učinioca, koju odmah dostavlja nadležnom državnom tužiocu.

Sadržaj krivične prijave – Kontrolna lista br. 19

- Bitni podaci o događaju koji omogućavaju kvalifikaciju krivičnog djela, izvor saznanja, ako to ne bi nanosilo štetu, mjesto, vrijeme, način, sredstva i motiv izvršenja, nastale posljedice i sl;
- mjere i radnje koje su preduzete (prikupljanje obavještenja, izlazak na mjesto događaja, uviđaj i vještačenja, pretres stana ili lica, pronađene ili privremeno oduzete predmete, raspisivanje potjernice i objave i dr), kao i mjere i radnje koje će se preduzeti;
- dokaz o krivičnom djelu i osnovi sumnje da je lice protiv koga se podnosi krivična prijava učinilac krivičnog djela (vrste materijalnih i drugih dokaza, imena i prezimena svjedoka i dr);
- policijski službenik ne unosi u krivičnu prijavu sadržinu izjava koje su pojedini građani dali prilikom prikupljanja obavještenja, već samo lične podatke onih lica koja imaju određena saznanja o krivičnom djelu, dokazima i učiniocu.
- Uz krivičnu prijavu se prilaže sadržina prikupljenih obavještenja, sačinjena u obliku izjave ili zapisnika, odnosno službene zabilješke.
- Uz krivičnu prijavu, obavezno se dostavljaju: predmeti, isprave, skice, snimci na uređajima za audio ili audio-vizuelno snimanje, fotografije, pribavljeni izvještaji, spisi o preduzetim mjerama i radnjama, službene zabilješke, izjave i drugi materijali koji mogu biti korisni za uspješno vođenje postupka.
- Policijski službenik je dužan da pojedinačno navede dokaze koji se dostavljaju uz krivičnu prijavu.
- Pored navedenih podataka, krivična prijava protiv poznatog učinioca sadrži lične podatke: ime i prezime učinioca, njegov nadimak, ime i prezime roditelja, djevojačko prezime majke, mjesto rođenja, prebivalište i adresu stana, dan, mjesec i godinu rođenja, nacionalnost, državljanstvo, zanimanje, porodično stanje, pismenost, školsku spremu, da li je služio vojsku, ima li čin, da li se vodi u vojnoj evidenciji, da li je odlikovan, imovinsko stanje, da li je osuđivan, da li se protiv njega vodi postupak za isto ili drugo krivično djelo, a ako je maloljetan, ko mu je zakonski zastupnik.
- Policijski službenik je dužan da, pored podataka o kaznama, prikupi i priloži uz krivičnu prijavu i podatke iz kaznene evidencije o svim kaznama, zaštitnim mjerama i mjerama bezbjednosti izrečenim za krivična djela ili prekršaje, kao i sve druge informacije koje ukazuju na kontekst, dužinu trajanja i težinu počinjenog nasilja, uključujući i informacije o djeci svjedocima (vidjeti [kontrolnu listu br. 29](#): Dokumentovanje slučajeva nasilja u porodici – kontrolna lista za policiju i tužilaštvo).

Ako se lice protiv koga je podnijeta krivična prijava privodi sudiji sa njim se dostavlja primjerak krivične prijave sa prilogima.

Poslije podnošenja krivične prijave policijski službenik, u slučaju potrebe, nastaviće sa prikupljanjem obavještenja i preduzimanjem potrebnih mjera i radnji u cilju utvrđivanja nepoznatog učinioca, odnosno saučesnika i drugih krivičnih djela poznatog učinioca. O svim saznanjima, preduzetim mjerama i istražnim radnjama, koje su preduzete poslije podnošenja krivične prijave, policija je dužna da dostavi izvještaj sa prilogima nadležnom državnom tužiocu, kao dupunu krivične prijave.

2. Saradnja policije i sudova za prekršaje

Saradnja policije i sudova za prekršaje u slučajevima nasilja u porodici, propisana je Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici, Zakonom o prekršajima, ZKP i ZUP.

Ukoliko policija osumnjičenog zatekne u vršenju prekršaja nasilja u porodici i ne može ga odmah privesti u prekršajni sud, a postoje okolnosti koje ukazuju na to da će pobjeći ili ponoviti /dovršiti prekršaj ili opasnost da će uništiti, sakriti, izmijeniti ili falsifikovati dokaze koji su važni za prekršajni postupak, ili ako nije poznat identitet osumnjičenog (član 166 ZKP), ovlašćeni policijski službenik policije može ga zadržati u prostorijama namijenjenim za zadržavanje lica, **najduže 12 časova**.

Policijski službenik je u tom slučaju dužan da sačini službenu zabilješku koja sadrži vrijeme i mjesto lišenja slobode i da to lice, odmah, bez odlaganja, uz zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka, privede u sud. Izuzetno, ukoliko se lice lišeno slobode, zbog objektivnih razloga ne može privesti u sud, policija je dužna da lice lišeno slobode privede čim prestanu razlozi zbog kojih se to lice nije moglo privesti, a najkasnije u roku od **12 časova**. Ukoliko ovlašćeni policijski službenik učinioca nasilja liši slobode poslije 22 časa, to lice će privesti nadležnom sudu na početku radnog vremena suda, uključujući i neradne dane.

Član 166 Zakona o prekršajima (2017) efikasan je zato što se lice koje vrši nasilje odmah nakon događaja nasilja dovodi sudiji, uz zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka i predlog da se odmah donese presuda koja može postati izvršna i prije pravosnažnosti (član 229) u slučajevima kada:

- okrivljeni ne može da dokaže svoj identitet ili nema prebivalište odnosno boravište u Crnoj Gori ili ako odlazi u inostranstvo radi boravka, a postoji osnovana sumnja da će osujetiti izvršenje izrečene sankcije;
- je okrivljeni kažnjen za teži prekršaj iz oblasti javnog reda i mira, nasilja u porodici, ugrožavanja života ili zdravlja ljudi, a postoji osnovana sumnja da će nastaviti sa vršenjem prekršaja ili ponoviti prekršaj ili ako to interesi bezbjednosti zahtijevaju.

U odluci o prekršaju se u tom slučaju navodi da će se sankcija izvršiti prije pravosnažnosti odluke. Ako okrivljeni izjavi žalbu protiv odluke kojom je određeno izvršenje prije pravosnažnosti, sud je dužan da žalbu sa spisima predmeta dostavi drugostepenom sudu u roku od 24 časa, računajući od časa kad je žalbu primio, a drugostepeni sud je dužan da po žalbi odluči i svoju odluku dostavi prvostepenom sudu u roku od 48 časova od prijema predmeta.

Primjenom ovih članova Zakona o prekršajima žrtva nasilja u porodici se može brzo i efikasno zaštititi od vršenja daljeg ili ponovljenog nasilja od strane člana porodice. Prekršajni postupak je efikasan kad sud odmah po privođenju učiniocu prekršaja izrekne kaznu zatvora i/ili zaštitne mjere čije je izvršenje u nadležnosti policije (Udaljenje iz stana, Zabrana približavanja, Zabrana uznemiravanja i uhođenja).

Međutim, u nekim slučajevima nasilja u porodici, kada se podnosi zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka u redovnoj proceduri, taj postupak može predstavljati prilično neefikasan način zaštite žrtve. U praksi se često događa da se policija uključuje u rad po predmetu samo ako se sudija Prekršajnog suda obrati Upravi policije ili po dobijanju prvostepene presude ako je potrebno uložiti žalbu drugostepenom sudu. Samim tim, brzina i način vođenja prekršajnog postupka od pokretanja pa do donošenja presude zavise od sudije, pri čemu policija kao podnosilac zahtjeva teško da može da utiče na brzinu donošenja presude. Na vrstu i visinu izrečene kazne policija, u tom slučaju, može da utiče žalbom kao redovnim pravnim lijekom na prvostepenu presudu. Podnosiocu zahtjeva je teško da prati tok prekršajnog postupka i često ne zna da je u pojedinim predmetima došlo do promjene činjenica prikupljenih prije podnošenja zahtjeva, da je došlo do davanja drugačijih izjava pred sudijom u odnosu na iskaz dat odmah poslije događaja pred policijom, pa da je potrebno predložiti nove dokaze. Iako je podnosilac zahtjeva zakonom ovlašten da vrši uvid u spise predmeta, to je u praksi teško ostvarivo zbog velikog broja predmeta koje treba pratiti i u koje treba vršiti uvid, zauzetosti policije kao podnosioca zahtjeva itd. Stoga je uvijek korisno žrtvu uputiti na besplatnu pravnu pomoć.

Sadržaj zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka - Kontrolna lista br. 20

- Naziv, odnosno lično ime podnosioca zahtjeva i njegova adresa;
- naziv suda kojem se podnosi zahtjev;
- lično ime okrivljenog fizičkog lica, njegova adresa prebivališta, odnosno boravišta, jedinstveni matični broj, mjesto zaposlenja, za stranca broj pasoša, odnosno lične karte, a za odgovorno lice i funkcija, odnosno posao koji obavlja, a po mogućnosti i broj telefona;
- činjenični opis radnje iz koje proizilazi pravno obilježje prekršaja, vrijeme i mjesto izvršenja prekršaja i druge okolnosti potrebne da se prekršaj što tačnije odredi; važno je prikupiti i priložiti i sve druge informacije koje ukazuju na kontekst, dužinu trajanja i težinu počinjenog nasilja i ponavljanje djela, kao i informacije o djeci svjedocima (vidjeti Kontrolnu listu br. 29 - Dokumentovanje slučaja nasilja u porodici – kontrolna lista za policiju i tužilaštvo).
- zakon kojim je propisan prekršaj koji treba primijeniti;
- predlog o dokazima koje treba izvesti, uz navođenje ličnih imena, adresa svjedoka, spisa koje treba pročitati i predmeta koji služe kao dokaz;
- potpis i pečat podnosioca zahtjeva.
- Kad zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka podnosi fizičko lice kao oštećeni, zahtjev ne mora da sadrži zakon kojim je propisan prekršaj koji treba primijeniti niti jedinstveni matični broj okrivljenog lica.

2.1. Zaštita žrtve izricanjem zaštitnih mjera

Pored navedenog, policija može iskoristiti svoje ovlaštenje da predloži zaštitne mjere koje sud može izreći prije pokretanja i u toku postupka. Pored policije, zahtjev za određivanje zaštitne mjere mogu podnijeti žrtva ili njen zastupnik, Centar

za socijalni rad, odnosno druga ustanova socijalne i dječje zaštite, policija ili državni tužilac, a može je po službenoj dužnosti odrediti i Sud za prekršaje.

Zaštitne mjere se izriču radi sprečavanja i suzbijanja nasilja, otklanjanja posljedica učinjenog nasilja i preduzimanja efikasnih mjera prevaspitanja učinioca nasilja i otklanjanja okolnosti koje pogoduju ili podstiču na vršenje novog nasilja.

Učiniocu nasilja može se izreći jedna ili više zaštitnih mjera: 1) udaljenje iz stana ili drugog prostora za stanovanje; 2) zabrana približavanja; 3) zabrana uznemiravanja i uhođenja; 4) obavezno liječenje od zavisnosti; 5) obavezni psihosocijalni tretman. Policija je nadležna za izvršenje sljedećih zaštitnih mjera:

- 1. Udaljenje iz stana** može se izreći učiniocu nasilja koji sa žrtvom živi u stanu ili drugom prostoru za stanovanje ako postoji opasnost da ponovo učini nasilje. Za izricanje ove mjere nije bitno u čijem je vlasništvu stan ili drugi prostor za stanovanje. Učinilac nasilja kome je izrečeno udaljenje iz stana dužan je da odmah napusti stan ili drugi prostor za stanovanje. Udaljenje iz stana izriče se u trajanju koje ne može biti kraće od trideset dana niti duže od šest mjeseci.
- 2. Zabrana približavanja žrtvi** može se izreći učiniocu nasilja ako postoji opasnost da ponovo učini nasilje ili ako bi prisustvo učinioca nasilja u blizini žrtve kod žrtve stvaralo visok stepen duševne patnje koja, kraće ili duže vrijeme, onemogućava normalne psihičke aktivnosti žrtve. Sud za prekršaje je dužan da u rješenju o zabrani približavanja odredi mjesto ili područje u kojem se učinilac nasilja ne smije približiti žrtvi. Zabrana približavanja izriče se u trajanju koje ne može biti kraće od trideset dana niti duže od jedne godine.
- 3. Zabrana uznemiravanja i uhođenja žrtve** može se izreći učiniocu nasilja ako postoji opasnost da ponovo učini nasilje. Ova zaštitna mjera izriče se u trajanju koje ne može biti kraće od trideset dana niti duže od jedne godine.

Ove mjere izvršava organizaciona jedinica Uprave policije na čijem području žrtva ima prebivalište odnosno boravište. Rukovodilac organizacione jedinice određuje policijskog službenika koji će rukovoditi izvršenjem zaštitne mjere.

Policijski službenik koji rukovodi izvršenjem zaštitne mjere, na osnovu obavještenja nadležnih organa i institucija, podataka iz evidencija koje, u skladu sa zakonom, vodi Uprava policije i podataka dobijenih od žrtve i lica iz njenog radnog i životnog okruženja, sačinjava procjenu ugroženosti žrtve.

Učinilac nasilja je dužan da postupi u skladu sa izrečenom zaštitnom mjerom.

2.2. Hitne zaštitne mjere

Zaštitnu mjeru Sud za prekršaje može izreći i prije pokretanja postupka ako ocijeni da je neophodno da se žrtva bez odlaganja zaštiti, a najkasnije u roku od 48 časova od časa prijema zahtjeva (Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, član 29, stav 1). Ovaj hitni postupak je u skladu sa standardima Istanbulske konvencije (članovi 52 i 53)

koja obavezuje državu da preduzme neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedila da se u slučajevima neposredne opasnosti, na „ex parte“ osnovi i sa neposrednim dejstvom, počiniocu nasilja može naložiti da napusti mjesto stanovanja i da mu se zabrani povratak ili kontakt sa žrtvom. Termin „neposredna opasnost“ odnosi se na sve situacije u kojima postoji prijetnja nasiljem, kada se nasilje već dogodilo ili je vjerovatno da će se ponovo dogoditi. Ove mjere omogućavaju da se žrtva oslobodi tereta hitnog traženja sigurnosti u skloništu ili negdje drugo, što je dodatno teško ako ima djecu koja zavise od nje i u situaciji ekonomske zavisnosti. Ovim mjerama policija i sud treba da obuhvate i djecu, kako bi se spriječilo da pravo na kontakt ili starateljstvo ugrozi prava i bezbjednost djece i žrtve (Istanbulska konvencija, član 31).

U slučaju kad je Sud za prekršaje izrekao zaštitnu mjeru po zahtjevu koji je podnesen prije pokretanja postupka, podnositelj tog zahtjeva dužan da u roku od **pet dana** podnese zahtjev za pokretanje postupka, kako Sud za prekršaje ne bi ukinuo izrečenu zaštitnu mjeru (o čemu je sud dužan da upozori podnosioca zahtjeva).

Iako Zakon o zaštiti od nasilja u porodici propisuje mogućnost da Sud za prekršaje zatraži od Centra za socijalni rad ili druge ustanove socijalne i dječje zaštite da mu pruži pomoć u pribavljanju potrebnih dokaza i da iznese svoje mišljenje o svrsishodnosti tražene zaštitne mjere, hitni učinak mjere koji zahtijeva Istanbulska konvencija znači da sudija ili drugi nadležni službenik ima ovlaštenje da izda zaštitne mjere samo na osnovu zahtjeva jedne strane (Eksplanatorni izvještaj uz Istanbulsku konvenciju, par. 272).

Protiv rješenja o određivanju zaštitne mjere može se izjaviti žalba u roku od tri dana od dana dostavljanja rješenja, čime se okrivljenom omogućava pravo na odbranu i poštuje zahtjev za pravičnim i nepristrasnim suđenjem, u skladu s članom 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima. O žalbi odlučuje drugostepeni sud u roku od tri dana od dana prijema žalbe. Žalba ne odlaže izvršenje rješenja o određivanju zaštitne mjere.

Prije okončanja postupka organ za prekršaje može zaštitnu mjeru izrečenu prije i u toku postupka zamijeniti drugom zaštitnom mjerom.

Rješenje o izrečenim zaštitnim mjerama Udaljenje iz stana, Zabrana približavanja žrtvi i Zabrana uznemiravanja i uhođenja žrtve, dostavlja se na izvršenje policiji, a obaveza je policije da sprovodi nadzor i utvrdi da li ih poštuje lice kojem su izrečene. Kršenje zaštitnih mjera predstavlja krivično djelo.

Kako se izvršavaju zaštitne mjere - Kontrolna lista br. 21

Zaštitne mjere **Udaljenje iz stana ili drugog prostora za stanovanje, Zabranu približavanja žrtvi i Zabranu uznemiravanja i uhođenja žrtve** izvršava organizaciona jedinica Uprave policije na čijem području žrtva ima prebivalište odnosno boravište, u skladu sa *Pravilnikom o bližem načinu izvršenja zaštitnih*

mjera udaljenje iz stana, zabrana približavanja i zabrana uznemiravanja i uhođenja (2012).

- Policijski službenik koji rukovodi izvršenjem zaštitne mjere, sačinjava **procjenu ugroženosti** žrtve koja sadrži:
 - podatke o učiniocu nasilja u porodici, njegovom prijavljivanju i ponašanju nakon izricanja zaštitne mjere, ukoliko mu je zaštitna mjera ranije izricana;
 - podatke o žrtvi i njenom ponašanju nakon izricanja zaštitne mjere; i
 - procjenu ponašanja učinioca nasilja u porodici i žrtve u toku trajanja zaštitne mjere.
- Na osnovu ove procjene policijski službenik, uz saglasnost neposrednog rukovodioca ili lica koje on ovlasti, donosi **Plan izvršenja zaštitne mjere**, koji sadrži sljedeće podatke:
 - naziv organa koji je izrekao zaštitnu mjeru;
 - broj i datum rješenja o izrečenoj zaštitnoj mjeri i vrijeme njenog trajanja;
 - podatke o učiniocu nasilja u porodici i žrtvi;
 - mjerama i radnjama koje će se sprovoditi tokom trajanja zaštitne mjere, policijskim službenicima određenim za izvršenje mjera i radnji sa rokovima izvršenja;
 - granice mjesta ili područja za izvršenje zaštitne mjere;
 - način upoznavanja ostalih policijskih službenika sa zaštitnom mjerom i planom njenog izvršenja.
- Radi izvršenja zaštitne mjere, policijski službenik koji rukovodi izvršenjem zaštitne mjere:
 - poučava žrtvu o mjerama i radnjama koje može da preduzme radi zaštite od učinioca nasilja u porodici, kao i načinu komunikacije žrtve sa njim za vrijeme trajanja zaštitne mjere;
 - upozorava žrtvu da o promjeni adrese ili boravišta obavijesti Upravu policije; i
 - upozorava učinioca nasilja u porodici na obavezu poštovanja zaštitne mjere i na posljedice ako ne postupa u skladu sa izrečenom zaštitnom mjerom.
- U toku trajanja zaštitne mjere policijski službenik koji rukovodi izvršenjem zaštitne mjere, najmanje jednom nedjeljno, neposrednom rukovodiocu ili licu koje on ovlasti podnosi izvještaj o sprovođenju zaštitne mjere.
- Na osnovu izvještaja, neposredni rukovodilac ili lice koje on ovlasti utvrđuje da li učinilac nasilja u porodici postupa u skladu sa izrečenom zaštitnom mjerom.

Zaštitna mjera udaljenje iz stana ili drugog prostora za stanovanje

- Omogućiti učiniocu nasilja u porodici da iz stana ili drugog prostora za stanovanje iz kojeg se udaljava uzme lična dokumenta i predmete neophodne za svakodnevnu ličnu upotrebu;
- upozoriti učinioca nasilja u porodici da ključeve stana ili drugog prostora za stanovanje iz kojeg se udaljava, preda žrtvi ili licu koje može prisustvovati

svim postupcima i radnjama u vezi zaštite žrtve, u skladu sa zakonom;

- učinioca nasilja u porodici udaljiti iz stana ili drugog prostora za stanovanje izvan granica mjesta ili područja određenog rješenjem o izrečenoj mjeri.

Zaštitna mjera zabrana približavanja žrtvi:

- Blagovremenim preduzimanjem mjera obezbijediti da se učinilac nasilja u porodici, za vrijeme trajanja izvršenja mjere pridržava zabrane dolaska na mjesta ili područja i da se ne približava žrtvi na udaljenosti određenoj rješenjem o izrečenoj mjeri;
- u slučaju zaticanja u granicama mjesta ili područja određenog rješenjem o izrečenoj mjeri, upozoriti učinioca nasilja u porodici na potrebu poštovanja tog rješenja, kao i na posljedicu ako ne postupa u skladu sa izrečenom mjerom;
- na dojavu žrtve ili drugog lica o nepoštovanju rješenja o izrečenoj mjeri, dolaskom na mjesto ili područje gdje se nalaze žrtva i učinilac nasilja u porodici, upozoriti učinioca nasilja u porodici da napusti prostor u kojem se nalazi žrtva, odnosno, ako ne postupi po datom upozorenju, izdati naređenje da se udalji;
- u slučaju saznanja o namjeri ili planu učinioca nasilja u porodici da postupi protivno rješenju o izrečenoj mjeri ili ugrozi zdravlje i sigurnost žrtve na drugi način, hitno pronaći učinioca nasilja u porodici i lišiti ga slobode.

Zaštitna mjera zabrana uznemiravanja ili uhođenja žrtve:

- U slučaju zaticanja učinioca nasilja u porodici u granicama mjesta ili područja u kojim se ne smije približavati žrtvi ili dojave ili prijave o njegovom ponašanju protivno izrečenoj mjeri, bez odlaganja utvrditi okolnosti zbog kojih se učinilac nasilja u porodici nalazi ili se nalazio u blizini žrtve, odnosno koje upućuju na postojanje osnovane sumnje da krši mjeru na drugi način;
- u slučaju da je do kontakta između učinioca nasilja u porodici i žrtve došlo slučajno, učiniocu nasilja u porodici narediti da odmah napusti mjesto ili područje u kojem se nalazi žrtva;
- ukoliko učinilac nasilja u porodici, za uznemiravanje ili uhođenje žrtve, koristi sredstva elektronske komunikacije, uputiti žrtvu da od pružaoca usluga elektronskih komunikacija zatraži provjeru identičnosti telekomunikacionih adresa sa kojih je u određenom vremenu uspostavljena veza sa žrtvom i da takve podatke dostavi policijskom službeniku koji rukovodi izvršenjem mjere;
- tehnička sredstva ili druga pomagala koja učinilac nasilja u porodici koristi za uznemiravanje ili uhođenje žrtve privremeno oduzeti i o tome mu izdati potvrdu;
- upozoriti učinioca nasilja u porodici na potrebu poštovanja mjere u slučaju kad se zatekne u mjestu ili području u kojem mu je rješenjem o izrečenoj mjeri zabranjen pristup.

3. Kako razgovarati sa žrtvama?

Žrtve imaju pravo da budu saslušane, pruže dokaze i predstave svoje stanovište, potrebe i brige, neposredno ili preko posrednika i na svom jeziku (Istanbulska konvencija član 56, tačke g i ž).

Intervjuisanje osoba koje su preživjele porodično nasilje zahtijeva brigu, strpljenje i osjetljivost. Neke žrtve nerado otkrivaju detalje nasilja ili oklijevaju da iznesu činjenice, a može se dogoditi i da povuku izjavu u nekom trenutku.

Razgovor policije sa žrtvama može se obaviti u kući, skloništu, bolnici ili u policijskoj stanici. Bez obzira na lokaciju, policija mora takve razgovore obavljati na način koji poštuje dostojanstvo i privatnost žrtve.

Iskustvo Centra za ženska prava pokazuje da se mnoge žene žrtve nasilja osjećaju ugodnije ako u policiju idu u pratnji osobe od povjerenja, što joj omogućava ZZNP. Stoga je važno da žrtvama bude dozvoljeno da budu u pratnji lica od poverenja.

Mnoge žrtve su toliko nervozne po dolasku u policijsku stanicu da često govore nepovezano, ne izlažu događaj precizno i hronološki, počinju od sredine, kraja itd. Takve situacije mogu uzrokovati nestrpljenje policijskih službenika i dovesti do netrpeljivog postupanja. Da bi se prevazišle takve situacije, važno je da službenici koji intervjuišu žrtve prođu odgovarajuću rodno-senzitivnu obuku za rad sa žrtvama traume i da pripreme kontrolnu listu pitanja.

Intervjue sa žrtvama treba sprovoditi tek nakon što se osigura njihova neposredna sigurnost i saniraju eventualne povrede ili preživljena trauma.

Bilo bi idealno da policijske stanice imaju privatne, mirne prostorije u kojima se mogu obavljati razgovori sa žrtvama. Sobe za ispitivanje nisu prikladno mjesto za takve razgovore. Prostori bi trebalo da budu u blizini prijemnog dijela, ali zaštićene od javnosti.

Pravila komunikacije sa žrtvom

- vjerovati žrtvi
- prihvatiti iskustva
- potvrditi
- prepoznati nepravdu
- ne osuđivati
- pokazati empatiju
- pomoći da se jasnije sagleda situacija
- poštovati izbor
- privatnost, povjerljivost (granice povjerljivosti)
- uvijek ponovo pružiti pomoć

Izjave podrške žrtvi:	Izjave koje štete žrtvi:
<p>Nasilje koje se dogodilo nije Vaša krivica Niko nema pravo da Vas zlostavlja. Nasilnik je odgovoran za nasilje. Nasilje je zabranjeno (kažnjivo je kao prekršaj i kao krivično djelo). Niste sami, možete da dobijete pomoć, mogu Vam reći ko će Vam osim policije pružiti pomoć. Zlostavljanje ima ozbiljne posljedice po Vaše zdravlje, ali i zdravlje Vaše djece. Razumijem da Vam je teško i da se možda stidite zbog situacije u kojoj ste, ali niko ne treba da trpi nasilje, pa ni Vi. Razumijem da imate razloga da osjećate nesigurnost i strah.</p>	<p>Zašto ste to sebi dozvolili? Što ste uradili da ga naljutite? Zašto mi to niste prije rekli? Zašto niste zvali policiju? Zašto tek sad prijavljujete? Ako sad odustanete, prijavićemo vas za lažno prijavljivanje. Pomirićete se vi, ko se bije taj se voli. Zašto ste sa njim kada znate da je nasilan? Zašto ga niste ostavili kada Vas je prvi put udario? Ma nije to ništa, nema razloga da se osjećate loše. Ma, nije to ništa – ne treba da se plašite. Ne treba vam advokat, vi ste oštećena strana.</p>

Intervjuisanje žrtava – Kontrolna lista za policiju i tužilaštvo br. 22

- Odabrati odgovarajuću lokaciju.
- Obezbijediti da iskusni i obučeni policijski službenici razgovaraju sa žrtvom, po mogućnosti istog pola kao žrtva. Može biti prisutna osoba od povjerenja koju izabere žrtva.
- U slučajevima kada je nasilje rezultiralo ozbiljnim povredama, policija bi trebalo da razmotri snimanje razgovora audio ili video opremom.
- Razgovore sa žrtvama nikada ne treba obavljati u prisustvu počinioca nasilja ili u policijskoj sobi namijenjenoj ispitivanjima.
- Prije razgovora treba planirati koja ključna pitanja postaviti (ko, što, gdje, kada, kako).
- Ako se intervju snima, navesti vrijeme, datum i mjesto snimanja.
- Policijski službenik se žrtvi predstavlja imenom.
- Razmotriti korištenje sljedećih rečenica:
 - Ovdje sam da pomognem, a ne da sudim ili optužujem.
 - Ako pogrešno shvatim nešto što kažete, molim Vas recite mi.
 - Ako ne razumijete nešto što kažem, recite mi i objasniću ponovo.
 - Ako se u bilo kojem trenutku osjećate nelagodno, recite mi ili mi pokažite znak 'stop' (jedna ruka podignuta, dlan okrenut prema drugoj osobi).
 - Čak i ako mislite da nešto već znam, ipak mi recite.
 - Ako niste sigurni u odgovor, slobodno recite da niste sigurni prije nego što ga izgovorite.
 - Kad mi nešto opisujete sjetite se da nisam bio tamo kad se to dogodilo.

Što mi više možete reći o onome što se dogodilo, to ću bolje razumjeti šta se dogodilo.

- Pričajte samo o stvarima koje su istinite i koje su se dogodile.
- Otvorena pitanja su obično najdetaljniji i najvažniji dio razgovora, gdje žrtva otkriva detaljnije informacije. Zamoliti žrtvu da svojim riječima ispriča šta je doživjela, vidjela i čula. Trebala bi usmeno rekonstruisati, što je detaljnije moguće, okolnosti incidenta. Npr. „Volio/voljela bih da mi kažete sve čega se sjećate o onome što se dogodilo, počevši od početka“, „Ne prekidajte“.
- Ako se žrtva zaustavi, pitati je: „Što se dalje dogodilo?“ ili „Govorili ste da [ponovite posljednje što je rekla]“. Upotrijebite glasovne potvrde kako biste nastavili razgovor, poput „da“, „aha“.
- Slušati cijelu priču bez postavljanja pitanja i prekida. Ako žena zastane, podstaći je da nastavi (npr. „A što se onda dogodilo?“; „A šta ste onda vidjeli?“; „Recite mi čega se još sjećate?“).
- Potrebno je aktivno i strpljivo slušati i voditi detaljne bilješke.
- Treba imati na umu da neke žrtve nasilja ili zlostavljanja možda ne žele razgovarati o onome što se dogodilo, jer im je, možda, priječeno nasiljem ili smrću.
- Pitanje otvorenog tipa je ono koje je sročeno na takav način da omogućava pojedincu da pruži više informacija o događaju na način koji nije sugestivan i bez pritiska. Otvorena pitanja omogućavaju osobi da kontroliše podatke koje daje i da umanjí uticaj ispitivačevog ličnog pogleda na ono što se dogodilo.
- Specifična pitanja se postavljaju kada se žele razjasniti prethodni odgovori i otkriti detalji koji nedostaju, na nesugestivan način. (npr. ko, šta, gdje, kada, kako ...).
- Dobro je iskoristiti završnu fazu razgovora za planiranje plana bezbjednosti žrtve i kako bi je uputili na dodatne usluge/pomoć poput zdravstvene zaštite, savjetovanja ili neki oblik socijalne pomoći.
- Na kraju razgovora, kada su pribavljene sve moguće informacije, treba postaviti pitanja poput „Postoji li još nešto u vezi s ovim događajem što bi trebalo/la da znam?“ ili „Šta još znate, a nisam vas pitao/la?“
- Pitati i da li osoba sa kojom se razgovara ima pitanja. Ako ih ima, odgovoriti joj najbolje što možete. Naglasiti da može razgovarati ponovo kad joj bude potrebno.
- Objasniti žrtvi koji su sljedeći koraci u postupanju, da li će i kada biti ponovo pozvana da da iskaz. Informisati je o toku postupka, njenim pravima, posebno pravu na besplatnu pravnu pomoć. Bez obzira na nivo obrazovanja, žrtve rijetko poznaju procedure, pa ih je važno informisati na način koji mogu da razumiju. Dobro je ohrabriti žrtvu, ali joj ne treba davati nikakva obećanja u vezi ishoda postupka.
- Zahvalite se žrtvi na pomoći i saradnji i ostavite kontakt.
- Dajte joj primjerak Zapisnika.

4. Kako razgovarati sa učiniocima nasilja?

Prestupnicima - kao i žrtvama - zagantovana su određena prava. Tu spada pravo da mu se kaže razlog zadržavanja/pritvora, pravo na privatnost i povjerljivost podataka, na pristup pravnom zastupniku, na žalbu, pravično suđenje, itd. Učinoce nasilja u porodici treba odmah privesti u policiju, osim ako im nije potrebna medicinska pomoć i ispitati na okolnosti nasilja za koje se sumnjače. Takvo postupanje, osim što pomaže u prikupljanju dodatnih dokaza, šalje jasnu poruku da policija ozbiljno pristupa slučajevima nasilja u porodici. To je važno posebno zbog sklonosti nasilnika da opravdavaju svoje postupke i umanjuju posljedice nasilja kojem su izložili žrtve. Takvo postupanje žrtvama šalje poruku da nisu same, da će biti zaštićene i zbrinute.

U kontaktu s policijom neki počinioci mogu reagovati ljutito, prijetiti tužbama i krivičnim prijavama. Isto tako, neki počinioci se u policiji ponašaju prijateljski i izražavaju spremnost da sarađuju. Obično poriču zlostavljanje, tvrde da su bili izazvani, prebacuju krivicu na žrtve, pokušavajući da ih predstave nevjerodostojnim, labilnim, neozbiljnim itd.

Intervju sa počiniocima nasilja – Kontrolna lista za policiju i tužilaštvo br. 23

- Smiriti osumnjičenog u slučaju da je ljut, uznemiren ili nasilan.
- Ne služiti se optužujućim izjavama.
- Treba omogućiti počiniocu da ispriča svoju verziju događaja.
- Ne podržavati izjave osumnjičenog o razlozima za zlostavljanje.
- Dokumentovati sve spontane izjave nasilnika (citirati u prvom licu onako kako govori).
- Upoznati ga sa njegovim pravima, ako je lišen slobode ili zadržan u policiji.
- Izbjegavati pitanje „Zašto ste počinili nasilje?“ jer ono opravdava nasilno ponašanje (sugerše da može biti opravdano, izazvano).
- Provjerite je li osumnjičeni pod nadzorom (kako ne bi učinio novo nasilje).
- Ne govorite osumnjičenom o čemu ste razgovarali s članom njegove porodice/partnerom.
- Ne otkrivajte identitet osobe koja je prijavila nasilje / pozvala policiju u slučaju da je policija izvršila hapšenje.
- Ne dozvolite osumnjičenom da diktira pravac razgovora.
- Recite osumnjičenom da je uhapšen po službenoj dužnosti policije, a ne na osnovu prijave žrtve.
- Informišite osumnjičenog o vrsti učinjenog djela.
- Izbjegavajte uvlačenje u pitanja koja nisu povezana sa prijavljenim djelom.
- Postaviti mu sljedeća pitanja:
 - „Možete li mi reći šta se dogodilo između vas i vašeg partnera/člana porodice?“
 - „Da li se to ikada ranije dogodilo?“
 - „Jeste li svjesni djela koje ste počinili?“ (objasnite da sumnjate za šta se tereti)
 - „Jeste li svjesni posljedica svog djela?“ (objasnite osumnjičenom šta će se dalje događati i koje će radnje biti preduzete).
- Recite osumnjičenom da se nasilje nad ženama neće tolerisati.

Na koji način obezbijediti sigurnost žrtava – Kontrolna lista br. 24

Da bi se povećala sigurnost žrtve, bez obzira na to je li učinilac nasilja priveden, policija treba da:

- Izvrši procjenu rizika (više u narednom pitanju).
- Ne napušta mjesto događaja dok situacija ne bude pod kontrolom.
- Privede/zadrži lice koje ugrožava ličnu bezbjednost drugog lica, dok ne prestanu razlozi za privođenje, odnosno zadržavanje.
- Pokrene postupak za izdavanje naredbe o udaljenju iz stana i drugih hitnih ili dugoročnih zaštitnih mjera, a u skladu sa ZZNP i Protokolom.
- Predlaže zaštitne mjere i druge potrebne korake kako bi djeca i drugi kojima je potrebna njega bili zbrinuti.
- Vršiti nadzor nad mjerama za fizičku zaštitu žrtava.
- Upućuje žrtvu na besplatnu pravnu pomoć i informiše je o pravnim sredstvima.
- Dostavlja žrtvi zapisnik izjave, ime nadležnog policijskog službenika i kontakt podatke.
- Objašnjava postupak koji slijedi.
- Obavještava žrtvu, usmeno, kao i pismeno, o mogućnostima korišćenja usluga skloništa i drugim uslugama u zajednici i pomaže joj oko prevoza.
- Na zahtjev žrtve, prati je dok uzima lične stvari (odjeću, lijekove, dokumenta ...).
- U saradnji sa žrtvom i sa centrima za socijalni rad učestvuje u izradi Plana zaštite za žrtvu. Plan zaštite treba da uključi mogućnosti i informacije i u slučaju da žrtve odluče da ostanu ili da napuste vezu, npr. pitanja koja se tiču djece i drugih izdržanih članova porodice, pitanja stanovanja.
- Plan zaštite je različit za svaku žrtvu porodičnog nasilja. Planove zaštite treba revidirati u skladu sa novim okolnostima.

5. Kako procijeniti rizik po žrtvu?

Briga za bezbjednost žrtve mora biti u središtu svake intervencije u slučajevima svih oblika nasilja koje pokriva Istanbulska konvencija. Postoji više faktora rizika koji su povezani sa nasiljem u porodici. Rizik je često povećan kada žrtva pokušava da napusti nasilnika, na početku i tokom trudnoće i/ili kada žrtva zatraži pomoć van porodice. Međutim, najbolji prediktor budućeg nasilja je istorija ranijeg zlostavljanja, učestalost i intenzitet fizičkog nasilja, kao i prijetnje nasilnika ubistvom i samoubistvom.

Član 51 Istanbulske konvencije utvrđuje obavezu da se obezbijedi da svi relevantni organi, uključujući policiju i tužilaštvo, efikasno procijene i razrade plan za upravljanje sigurnosnim rizicima s kojima se određena žrtva suočava u svakom pojedinačnom slučaju, prema standardizovanoj proceduri i uz međusobnu saradnju i koordinaciju. Mnogi počinioци nasilja prijetе svojim žrtvama teškim nasiljem, uključujući i prijetnje smrću, ili su svoje žrtve podvrgavali teškom nasilju i u prošlosti. Stoga je ključno da se prilikom svake procjene rizika i upravljanja rizikom uzme u obzir vjero-

vatnoća ponavljanja nasilja, naročito smrtonosnog nasilja, kao i da se na odgovarajući način procijeni ozbiljnost situacije. Važno je osigurati da mjere koje se preduzimaju pri procjenjivanju i upravljanju rizikom ne pojačavaju štetu koja je nanijeta žrtvama i da istrage i sudski postupci ne dovode do njihove sekundarne viktimizacije. Procjena rizika treba obavezno da uključi i djecu i bliske osobe žrtava koje bi takođe mogle biti ugrožene nasiljem. U procjenu rizika je neophodno uključiti informacije o tome da li počinitelj nasilja posjeduje vatreno oružje. Posjedovanje vatrenog oružja ne samo da predstavlja snažno sredstvo kontrole nad žrtvama, već povećava i rizik od ubistva.

Intervencije moraju biti specifične za svaku žrtvu, procijenjene na osnovu ukupnih okolnosti. Informacije prikupljene iz procjene treba uključiti u sve aspekte planiranja zaštite žrtava, uključujući predlaganje zaštitnih mjera i sudskih naloga, kao i zaštitu djece i žrtvi bliskih osoba. Procjena rizika se obavlja prema *Upitniku za procjenu rizika (Prilog br. 1)*, međutim detaljnija procjena sadrži niz pitanja za procjenu prijetnji, istoriju nasilja, posjedovanja oružja, prirodu odnosa između počinioca i žrtve, prisustvo uhođenja i kontrole kao mehanizama kojima se služe počinioci nasilja, upotrebu droga i alkohola kao okidača za eskalaciju nasilja itd. Nakon procjene rizika i utvrđivanja stepena opasnosti, treba raditi sa Centrom za socijalni rad i žrtvom na razvijanju **Plana zaštite**, uz razumijevanje da taj plan mora biti fluidan i prilagodljiv, kako bi odgovorio na promjene situacije.

Procjena rizika – Kontrolna lista za policiju i tužilaštvo br. 25

Procjena prijetnji

- Da li žrtva vjeruje da su prijetnje realne?
- Koliko su detaljne ili konkretne prijetnje?
- Da li su prijetnje u skladu s prošlim ponašanjem počinioca?
- Vjeruje li žrtva da učinilac ima načina da izvrši prijetnje?
- Da li je učinilac nekad pokušao da sprovede svoje prijetnje, poput nabavke oružja ili praćenja kretanja i boravišta žrtve?
- Da li su prijetnje usmjerene i na druge (djecu, porodicu, prijatelje, kućne ljubimce)?
- Da li prijetnje uključuju ubistvo, samoubistvo ili oboje?

Istorija nasilja

- Da li je učinilac zlostavljao bivše partnerke ili članove svoje porodice?
- Da li je u posljednje vrijeme nasilje postalo učestalije ili intenzivnije?
- Postoji li istorija nasilja nad djecom?
- Da li nasilje uključuje davljenje ili pokušaj davljenja?
- Da li je nasilje uključivalo povrede glave?
- Da li je nasilje započelo ili se dogodilo tokom trudnoće?
- Da li je učinilac prisilio žrtvu na seksualne odnose ili seksualne radnje?
- Je li bilo zlostavljanja kućnih ljubimaca?
- Da li je došlo do uništavanja imovine žrtve?
- Da li je bilo prethodnih hapšenja?
- Da li su u prošlosti postojale zaštitne mjere?

Oružje

- Da li učinilac ima pristup oružju? Ako da, opišite.
- Da li učinilac posjeduje vatreno oružje?
- Da li je nasilje u prošlosti uključivalo vatreno ili drugo oružje?
- Da li žrtva posjeduje ili ima pristup oružju?

Veza između žrtve i počinioca

- Da li žrtva i učinilac žive zajedno?
- Imaju li žrtva i učinilac zajedničku djecu? Imaju li djecu iz prethodnih veza?
- Da li žrtva i učinilac imaju zakonske veze?
- Da li je žrtva finansijski zavisna?
- Da li je učinilac posesivan (da li izoluje žrtvu, kontroliše njene aktivnosti, nadgleda s kim se druži, koga posjećuje, itd)?
- Pokazuje li učinilac prekomjernu ljubomoru?
- Da li je učinilac socijalno zavistan o vezi ili žrtvi?

Uhođenje

- Da li učinilac provjerava žrtvu? Ako da, kako i koliko često?
- Da li učinilac prati žrtvu?
- Da li poziva druga lica da prate žrtvu?
- Da li je učinilac kontaktirao ili prijetio žrtvinim prijateljima, porodici ili kolegama?
- Da li učinilac pribjegava neželjenoj komunikaciji (telefonski pozivi, e-pošta, pisana komunikacija, itd), pozitivnoj ili negativnoj? Koliko često?
- Da li je učinilac slao žrtvi neželjene poklone?

Kontrola

- Da li učinilac kontroliše finansije?
- Da li pokušava kontrolisati aktivnosti žrtve?
- Da li pokušava kontrolisati ono što žrtva smije da radi?
- Da li je pokušao da fizički ili emocionalno izoluje žrtvu?
- Da li učinilac osjeća da ima pravo da kontroliše vezu ili žrtvu?
- Da li učinilac poistovjećuje poslušnost sa lojalnošću?

Ostala pitanja

- Da li učinilac konzumira alkohol ili narkotike? Ako da, u kojoj mjeri?
- Da li nasilje eskalira prilikom upotrebe alkohola ili droge?
- Da li učinilac ima istoriju nasilja u porodici u djetinjstvu? Zlostavljanja djece? Seksualnog zlostavljanja?
- Da li je učinilac nedavno izgubio posao?
- Predstoji li godišnjica nekog traumatičnog incidenta iz prošlosti počinioca?
- Kako učinilac reaguje na promjene unutar i izvan veze?
- Jesu li se učinilac i žrtva nedavno razdvojili?

Da li je žrtva nedavno preduzela korake za dobijanje zaštitnih mjera ili drugih usluga podrške?

IV ODGOVOR TUŽILAŠTVA NA NASILJE U PORODICI I NASILJE NAD ŽENAMA

Osnivanje, organizacija i nadležnost državnog tužilaštva, organizacija rada državnih tužilaštava i druga pitanja od značaja za rad državnog tužilaštva uređena su Zakonom o državnom tužilaštvu (2021).

Na postupanje državnog tužilaštva u slučajevima nasilja u porodici i nasilja nad ženama, primjenjuju se i odredbe Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, KZ i ZKP, kao i pravno obavezujući standardi Istanbulske konvencije, koji zahtijevaju djelotvornu istragu, bez neopravdanog odlaganja, za sva djela nasilja obuhvaćena Konvencijom. Prilikom postupanja u slučajevima nasilja u porodici, državno tužilaštvo je dužno da u obzir uzme prava žrtava, princip nediskriminacije i rodnu prirodu nasilja tokom svih faza krivičnog postupka (Istanbulska konvencija, član 49). Sva djela nasilja obuhvaćena Konvencijom gone se po službenoj dužnosti, što znači da postupak treba da se nastavi čak i ako žrtva povuče svoju izjavu ili prijavu (Istanbulska konvencija, član 55, stav 1) u čemu tužilaštvo ima ključnu ulogu. (Detaljnije u dijelu priručnika [Kako raditi sa žrtvama nasilja koje ne sarađuju ili odustaju od postupaka?](#)).

Državno tužilaštvo je, nadalje, u obavezi da omogući podršku i zaštitu žrtvama, na način detaljnije opisan u dijelu Priručnika [Kako pomoći žrtvama i zaštititi ih tokom postupaka?](#)

Nadležnosti državnog tužioca su da:

- izdavanjem obavezujućih naloga ili neposrednim rukovođenjem usmjerava radnje policije;
- donosi naredbe o sprovođenju istrage, sprovodi istragu i vrši neodložne dokazne radnje u izviđaju ;
- donosi rješenja o odlaganju krivičnog gonjenja kad je to predviđeno ZKP i odbacuje krivične prijave iz razloga pravičnosti;

- sa okrivljenima u skladu sa zakonom zaključuje sporazume o priznanju krivice nakon što je prikupio dokaze;
- podiže optužnice i podnosi optužne predloge i zastupa slučajeve pred nadležnim sudovima;
- izjavljuje pravne ljekove protiv sudskih odluka i dr. (ZKP, član 44);
- član 220 Krivičnog zakonika ne propisuje precizno što je grubo nasilje, pa državni tužilac pri opisu protivpravne radnje treba da vodi računa o svim karakteristikama koje se vezuju za grubo i psihološko nasilje;
- podnosi sudu usmeni ili pisani zahtjev za pretresanje stana i drugih prostorija i pokretnih stvari okrivljenog;
- predlaže sudiji ili vijeću poseban način učestvovanja i saslušanja žrtve radi njene zaštite, u skladu sa procijenjenim rizikom i potrebama, shodno odredbama Istanbulske konvencije;
- u skladu sa zakonom, podnosi sudu obrazloženi prijedlog za izricanje mjere nadzora:
 - zabrana posjećivanja određenog mjesta ili područja
 - obaveza povremenog javljanja određenom državnom organu
 - zabrana pristupa ili sastajanja sa određenim licem
- predlaže sudu određivanje pritvora za učinioca nasilja kada postoje zakonski preduslovi za tu mjeru;
- podnosi žalbu u skladu sa zakonskim ovlaštenjima;
- kod slučajeva nasilja u kojima je postupak pokrenut od strane tužilaštva ili nekog drugog organa/lica, a ne od strane policije, obavještava policiju, na propisanom obrascu;
- tužilaštvo za svaku zaprimljenu prijavu dostavlja informaciju policiji o statusu prijave (odbačenim, uzetim na zapisnik i sl.)
- Tužilaštvo uz pokrenute prijave šalje numerisani obrazac.

Policija i drugi državni organi dužni su da prije svake preduzete radnje, osim u slučaju hitnosti, obavijeste nadležnog državnog tužioca i da postupe po njegovom zahtjevu.

1. Uloga tužilaštva u prepoznavanju i zaštiti žrtava koje su u riziku od sekundarne i ponovljene viktimizacije, zastrašivanja i odmazde

Tužilaštvo ima posebno važnu ulogu u zaštiti žrtava koje su u riziku od sekundarne i ponovljene viktimizacije, zastrašivanja i odmazde.

Naime, tokom krivičnog postupka, tužilaštvo treba da ima u vidu da su neke žrtve posebno izložene riziku od sekundarne i ponovne viktimizacije, zastrašivanja ili odmazde od strane počinioca krivičnog djela. Postoji mogućnost da ovaj rizik proizlazi iz ličnih karakteristika žrtve, odnosno vrste, prirode ili okolnosti krivičnog djela.

Samo putem individualne procjene sprovedene u što kraćem roku, pomenuti rizik može biti efikasno prepoznat. Takve procjene treba sprovести za sve žrtve kako bi se utvrdilo da li im prijete rizik od daljeg nasilja, sekundarne i ponovne viktimizacije, zastrašivanja i odmazde, i koje specijalne mjere zaštite zahtijevaju.

Individualna procjena treba da uzme u obzir lične karakteristike žrtve, kao što su njegova ili njena starost, pol, rodni identitet i rodno izražavanje, etnička pripadnost, rasna pripadnost, religijsko ubjeđenje, seksualna orijentacija, zdravstveno stanje, invaliditet, rezidentni status, poteškoće u komuniciranju, vezu sa ili zavisnost od počinioca krivičnog djela i prethodna iskustva u vezi sa krivičnim djelima. Mora se uzeti u obzir vrsta ili priroda krivičnog djela i okolnosti pod kojim je ono počinjeno, poput toga da li se radi o krivičnom djelu motivisanom mržnjom, predrasudama, ili diskriminacijom, ili je u pitanju seksualno nasilje, nasilje u intimnim partnerskim odnosima, da li se počinitelj krivičnog djela nalazio u poziciji da kontroliše žrtvu, da li žrtva ima prebivalište u kraju sa visokom stopom kriminala, odnosno da li se država porijekla žrtve razlikuje od države u kojoj je počinjeno krivično djelo.

Postupanje prema žrtvama sa specifičnim potrebama zaštite– Kontrolna lista br. 26 (EU Direktiva 2012/29/EU, član 23)

Tužilaštvo može predložiti sljedeće mjere:

U toku krivične istrage:

- saslušanje žrtava u prostorijama koje su osmišljene ili adaptirane za datu namjenu;
- saslušanje žrtava od strane obučених лица / stručnjaka ili uz njihovu pomoć;
- svako uzimanje iskaza od jedne žrtve obavlja ista osoba, osim kada je to u suprotnosti sa principima pravičnosti;
- ukoliko postoji sumnja da se na tijelu žrtve mogu naći tragovi ili posljedice krivičnog djela, državni tužioci imaju mogućnost da zahtijevaju od nadležnog suda izdavanje naredbe za tjelesni pregled (shodno čl. 154 st. 4 i 1 ZKP-a) kako bi se obezbijedili dokazi za postojanje krivičnog djela.

U toku sudskog postupka:

- mjere izbjegavanja susreta/kontakta između žrtve i počinioca, čak i tokom izvođenja dokaza, putem upotrebe adekvatnih sredstava, uključujući i korišćenje komunikacionih tehnologija;
- mjere koje omogućavaju da žrtva ne bude prisutna u sali za suđenje, ali da se njena izjava čuje, posebno uz upotrebu adekvatnih sredstava komunikacione tehnologije;
- mjere u cilju izbjegavanja nepotrebnog ispitivanja koje se odnosi na žrtvin privatni život, a nije povezano sa krivičnim djelom; i
- mjere koje omogućavaju održavanje rasprave bez prisustva javnosti.

2. Kako osigurati sveobuhvatnu istragu?

Sveobuhvatna i osjetljiva istraga od vitalnog je značaja za sprečavanje nekažnjivosti za nasilje u porodici i pružanje zaštite žrtvama. Istragu sprovodi, usmjerava i nadzire nadležni državni tužilac, koji u okviru izviđaja i istrage može policiji davati obavezujuće naloge za preduzimanje određenih radnji, prikupljanje obavještenja, obezbjeđenje dokaza i slično.

U svakoj situaciji, tužioci treba da imaju aktivnu ulogu i da blisko sarađuju s policijom kako bi osigurali djelotvornost i pravičnost krivičnog gonjenja za djela nasilja u porodici i nasilja nad ženama. Tužioci igraju važnu ulogu u istrazi rodno zasnovanih krivičnih djela i treba da utvrde da li su preduzete sve potrebne istražne radnje prije donošenja odluke o krivičnom gonjenju i drugih odluka koje mogu uticati na pristup žrtava pravdi. Takođe, treba da osiguraju da su prikupljeni svi dostupni dokazi, bilo da ih je prikupljala policija ili sami tužioci. Tu spada utvrđivanje rizika, dokumentovanje izjava svih strana u postupku, dokumentovanje izgleda mjesta događaja, evidencija povreda, medicinski izvještaji, vještačenja, dokumentovanje istorije nasilja, zapisnik o oduzetoj oružju, dokazi o uhođenju i kontroli žrtava, elektronska i druga komunikacija i sredstva, nasilje prema djeci ili nasilje koje se desilo u prisustvu djece, itd.

Potpuna i sveobuhvatna istraga može omogućiti da se tužioci manje oslanjaju na svjedočenje žrtve, što smanjuje rizik od sekundarne viktimizacije žrtava i povećava vjerovatnoću uspješnog krivičnog gonjenja. Analiza kaznene politike u slučajevima nasilja u porodici koju je uradio Centar za ženska prava uz podršku Savjeta Evrope (*Analiza kaznene politike u krivičnim i prekršajnim predmetima u oblasti porodičnog nasilja u Crnoj Gori*, 2017) pokazuje da se bez aktivne uloge tužilaštva djela grubog nasilja mogu goniti kao prekršaj, što povlači blaže krivične sankcije i recidivizam. S druge strane, slučajevi u kojima je tužilaštvo aktivno učestvovalo u istrazi i prikupljanju dokaza i imalo neposredan i posvećen kontakt sa oštećenima, rezultirali su boljom zaštitom žrtava i oštrijim krivičnim sankcijama.

U slučajevima nasilja u porodici i nasilja nad ženama, državno tužilaštvo bi trebalo da razmotri sljedeće:

- Kada postoji nesrazmjera između broja prekršajnih i krivičnih predmeta za nasilje u porodici, kakva je prisutna u Crnoj Gori (od ukupnog broja predmeta, manje od 15 % su krivična djela nasilja u porodici), tužioci bi trebalo da razmotre reviziju načina razmjene informacija sa policijom i sadržaj policijskih izvještaja na osnovu kojih su usmjerili postupak i kvalifikovali djelo. Ovo tim prije što je pomenuto istraživanje Savjeta Evrope i Centra za ženska prava, pokazalo da nije rijedak slučaj da djela grubog fizičkog, pa čak i seksualnog nasilja, završe u prekršajima.
- Kada žrtva nije u stanju da pruži jasan prikaz onoga što se dogodilo, tužilac bi trebalo da pogleda prijavu kako bi utvrdio zašto je to slučaj - ima li žena poteškoće s mentalnim zdravljem, kako su trauma i strah uticali na njenu sposobnost da dosljedno ili u potpunosti ispriča svoje iskustvo.

- Kada u porodici u kojoj se dešava nasilje ima djece, a ona nisu obuhvaćena prijavom, niti zaštitnim mjerama/mjerama bezbjednosti, tužioc treba da provjere zašto se to dešava, s obzirom na to da djeca u takvim slučajevima gotovo uvijek svjedoče nasilju, a često su i sama direktne žrtve. Stoga tužioc treba da se postaraju da se izloženost/svjedočenje djece porodičnom nasilju evidentira i adekvatno procesuiraju.
- Prilikom postupanja u slučajevima uzajmnih prijavi, treba koristiti sve podatke stečene temeljnom i sveobuhvatnom istragom i odrediti ko je primarni učinilac nasilja (primarni agresor); tj. potrebno je utvrditi koja osoba predstavlja stvarnu prijetnju u porodičnom kontekstu u kojem se dešava nasilje i da u skladu sa tom procjenom preduzimaju dalje radnje (Vidjeti [Kontrolnu listu br. 14](#))
- Kada policija ne može da uđe u trag počiniocu nasilja (njegov identitet je poznat, ali sa njim nikada nije formalno obavljen razgovor), tužilac treba da provjere da li je uloženo dovoljno napora da se on locira.
- U slučajevima kao što je upotreba nasilja u samoodbrani, kontekst je relevantan za pitanje prekršajne ili krivične odgovornosti. S obzirom na iznijete činjenice i okolnosti, treba utvrditi da li je član porodice koji je djelovao u samoodbrani bio u opasnosti i da li je upotrijebljena sila srazmjerna iznijetim činjenicama i okolnostima. KZ propisuje da nije krivično djelo ono djelo koje je učinjeno u nužnoj odbrani (član 10), u krajnjoj nuždi (član 11) i pod dejstvom apsolutne sile (član 12). Prilikom istrage nasilja u porodici i razmatranja samoodbrane, policija i tužilaštvo treba da razmotre navedene odredbe KZ i da postave pitanja o tome da li je bilo koja strana osnovano vjerovala da su se ona ili drugi nalazili u istovremenoj ili neposrednoj opasnosti, da je morala upotrijebiti razumnu silu protiv drugog da bi zaštitila sebe ili nekoga drugog ili je opravdano vjerovala da će doći do ozbiljnih tjelesnih povreda ili čak smrti.

Takođe, pravno opravdana djela, na primjer, djela počinjena u samoodbrani, zaštiti imovine ili radi nužnih medicinskih postupaka, ne podliježu krivičnim sankcijama prema Istanbulske konvenciji (Eksplanatorni izvještaj uz Istanbulske konvenciju, par. 156)

- Tužioc treba da provjere da li je do odbacivanja slučaja došlo usljed toga što nisu preduzete sve radnje koje se tiču istrage i prikupljanja dokaza (saslušani svi svjedoci, obavljena vještačenja, itd) ili je do odbacivanja došlo zbog nedovoljnog zalaganja u istražnom procesu ili kao rezultat stereotipa i manjka senzibiliteta policije za slučajeve nasilja u porodici. Kod ovih slučajeva često postoji diskriminatorni odgovor u odnosu na druga krivična djela. To znači da je količina dokaza potrebna za uvjeravanje policije i tužioca da se dogodilo krivično djelo nasilja u porodici ili nasilja nad ženama često veća nego u drugim slučajevima, odnosno da je odluka o krivičnom gonjenju donesena prije potpune istrage, o čemu takođe postoje dokazi u praksi ženskih NVO.

3. Koje faktore treba uzeti u obzir prilikom odluke o puštanju na slobodu / predloga za određivanje pritvora

Na osnovu člana 175 ZKP protiv lica za koje postoji osnovana sumnja da je učinilo krivično djelo može se odrediti pritvor ako:

- se krije ili ako se ne može utvrditi njegov identitet ili ako postoje druge okolnosti koje ukazuju na opasnost od bjekstva;
- postoje okolnosti koje ukazuju da će uništiti, sakriti, izmijeniti ili falsifikovati dokaze ili tragove krivičnog djela ili da će ometati postupak uticanjem na svjedoke, saučesnike ili prikrivače;
- postoje okolnosti koje ukazuju da će ponoviti krivično djelo ili dovršiti pokušano krivično djelo ili da će učiniti krivično djelo kojim prijeti;
- je pritvor nužan radi nesmetanog vođenja postupka, a u pitanju je krivično djelo za koje se po zakonu može izreći kazna zatvora od deset godina ili teža kazna i koje je posebno teško zbog načina izvršenja ili posljedica;
- uredno pozvani optuženi izbjegava da dođe na glavni pretres.

Priprema predloga za određivanje pritvora - Kontrolna lista br. 27

- Odmah po prijemu prijave pribaviti policijsku dokumentaciju, uključujući obrazac za procjenu rizika po žrtvu, izvod iz kaznene evidencije, uključujući i podatke od suda za prekršaje o ranijim prekršajnim djelima iz oblasti nasilja u porodici i pribaviti rješenja sudova u tim slučajevima (vidjeti dio priručnika [Procjena rizika – Kontrolna lista za policiju i tužilaštvo br. 25](#)).
- U roku od dva sata (rok koji je predviđen za donošenje odluke o zadržavanju) obavezno, ako je moguće, saslušati žrtvu (vidjeti dio priručnika [Intervjuisanje žrtava – Kontrolna lista br. 22](#)) ukoliko je u stanju da svjedoči (npr. dešava se da žrtva ima teže povrede ili je u takvom psihičkom stanju da nije u mogućnosti da u tom trenutku da iskaz ...). Ovo učiniti naročito kad osumnjičeni nije povratnik ili nema evidencije o istoriji nasilja, pa iskaz žrtve treba da posluži kao osnov za odluku o pritvoru.
- Obavezno žrtvu upoznati sa njenim pravima, posebno o pravu na besplatnu pravnu pomoć.
- Omogućiti žrtvi da iskaz da bez prisustva osumnjičenog i u tom slučaju obavezno konstatovati u zapisniku da se saslušanje obavlja bez prisustva osumnjičenog i/ili branioca, jer postoje drugi važni razlozi i navesti koji (član 262 ZKP). Npr. njegovo prisustvo bi znatno uticalo na iskaz žrtve, žrtva je zbog težine i prirode djela ili dobi posebno ranjiva i podložna ponovljenoj viktimizaciji, itd.
- Žrtvu posebno ispitati o istoriji nasilja i svim bitnim okolnostima koje bi mogle ukazivati na to da li će nasilnik ponoviti nasilje i na opravdanost zadržavanja po nekom od navedenih osnova.
- U slučaju kada je pritvor određen samo zbog toga što se ne može utvrditi identitet lica, pritvor traje dok se identitet ne utvrdi.

- Pritvor koji je određen jer uredno pozvani optuženi izbjegava da dođe na glavni pretres, može trajati do objavljivanja presude.
- Nakon predaje optužnice sudu, prilikom dostavljanja predloga za produženje pritvora (ZKP, član 179) kad se postupak vodi po službenoj dužnosti, nadležni tužilac će obuhvatiti sve nove dokaze i eventualne prijetnje po bezbjednost žrtve.
- U slučaju kada postoje okolnosti za ukidanje pritvora, ukoliko postoji potreba za daljom zaštitom žrtava nasilja, predložiti mjere nadzora prema okrivljenom (ZKP, čl. 166).
- Protiv rješenja kojim je odbijen predlog državnog tužioca da se okrivljenom odredi pritvor, izjaviti žalbu u roku od 24 časa od časa prijema rješenja.

4. Koje faktore treba uzeti u obzir prilikom donošenja odluke o podnošenju optužnog predloga / predlaganju sankcije

Prilikom predlaganja sankcija, tužioci treba da osiguraju da one budu srazmjerne težini počinjenih krivičnih djela. Oni u tom smislu mogu upozoriti sud na relevantne faktore kao što su otežavajuće okolnosti i uticaj krivičnog djela na žrtvu i društvo. Takođe, treba da osiguraju sve relevantne informacije kako bi sud mogao donijeti pravičnu odluku o kazni.

Faktori koje treba uzeti u obzir prilikom donošenja odluke o podnošenju optužnog predloga / predlaganju sankcije – Kontrolna lista br. 28

Otežavajuće okolnosti koje treba uzeti u obzir prilikom predlaganja krivične sankcije za krivična djela (Istanbulska konvencija, čl. 46):

- krivično djelo počinjeno nad bivšim ili sadašnjim supružnikom ili partnerom, od strane člana porodice, lica koje živi u istom domaćinstvu sa žrtvom ili lica koje je zloupotrijebilo svoj autoritet;¹⁶
- ponovljeno krivično djelo, odnosno srodna djela;
- krivično djelo počinjeno nad licem koje je ugroženo usljed određenih okolnosti;
- krivično djelo počinjeno nad djetetom, odnosno u prisustvu djeteta;
- krivično djelo koje je počinilo u saradnji dvoje ili više ljudi;
- krivično djelo kome je prethodilo ili koje je pratilo ekstremno nasilje;
- krivično djelo počinjeno uz upotrebu oružja ili uz prijetnju oružjem;
- krivično djelo sa ozbiljnim fizičkim ili psihičkim posljedicama po žrtvu;
- prethodna osuđivanost učinioca za krivična djela slične prirode;
- prethodna osuđivanost učinioca za prekršaje slične prirode, posebno iz oblasti nasilja u porodici;

¹⁶ Ovo se odnosi se na razne situacije kada je prestup počinjen od strane bivšeg ili sadašnjeg bračnog ili vanbračnog partnera kako ih priznaje unutrašnje pravo. Takođe uključuje članove porodice žrtve, kao što su roditelji i djedovi ili bake, te djecu ili osobe koje imaju porodično zavisian odnos sa žrtvom. Osoba koja živi u istom domaćinstvu sa žrtvom odnosi se na osobe koje žive u istom domaćinstvu, a nisu članovi porodice.

- vršenje nasilja na javnom mjestu, u prisustvu policajca, u sudnici, i sl. što ukazuje na bezobzirnost i stepen svijesti nasilnika, koji ni pred službenim licima ni u javnosti ne osjeća strah od posljedica za svoj nasilni akt.

Navedene otežavajuće okolnosti su sadržane u članu 46 Istanbulske konvencije. Pravila o odmjeraivanju kazne propisuje i Krivični zakonik Crne Gore (članovi 42-51). KZ propisuje i posebnu okolnost za odmjeraivanje kazne za krivično djelo učinjeno iz mržnje prema drugom licu zbog nacionalne ili etničke pripadnosti, pripadnosti rasi ili vjeroispovijesti ili zbog odsustva te pripadnosti, invaliditeta, pola, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta. Ovu okolnost će sud cijeniti kao otežavajuću, osim ako to nije propisano kao obilježje osnovnog ili težeg oblika krivičnog djela. Ako je krivično djelo učinjeno prema licu koje pripada posebno ranjivoj kategoriji lica (djeca, lica sa invaliditetom, trudna žena, starija lica, izbjeglice), sud će tu okolnost uzeti kao otežavajuću (član 42 a).

Tužiocima, takođe, mogu biti predloženi oprečni iskazi o nasilnom incidentu u kojima svaka strana tvrdi da je žrtva. Prestupnik može podnijeti kontraprijavu o zlostavljanju ili tvrditi da je djelovao u samoodbrani, što otežava prepoznavanje i razlikovanje primarne žrtve i primarnog agresora. Potrebno je dodatno istražiti prirodu odnosa između stranaka; kontekst krivičnog djela, uključujući bilo kakve prethodne pozive, navode i/ili osuđujuće presude protiv stranaka i ispitati da li postoje neki drugi faktori koji mogu uticati na njihove navode, poput postupka za razvod braka, starateljstvo, itd. Naime, nasilnici često pribjegavaju prijavljivanju žrtava za nebrigu i nasilje nad djecom, kako bi ostvarili svoje prijetnje o oduzimanju djece. Za više detalja vidjeti [Kontrolnu listu br. 14 - Kako utvrditi primarnog učinioca nasilja](#).

5. Institut odloženog krivičnog gonjenja u slučajevima nasilja u porodici

Institut odloženog krivičnog gonjenja se može primijeniti za krivična djela za koja je predviđena novčana ili kazna zatvora do pet godina. Do odlaganja krivičnog gonjenja dolazi kada državni tužilac utvrdi da vođenje krivičnog postupka za određeno krivično djelo ne bi bilo cjelishodno, jer se konkretno pitanje može riješiti na drugi zadovoljavajući način.

Ipak, primjena ovog instituta se ne preporučuje u slučajevima nasilja u porodici. Naime, on može imati negativan učinak u slučajevima nasilja koje pokriva opseg Istanbulske konvencije (član 48). Žrtve takvog nasilja ne mogu nikada ući u alternativne procese rješavanja sporova na jednakom nivou kao učinilac. U prirodi je takvih prestupa da žrtve gotovo uvijek imaju osjećaj stida, nemoći i ranjivosti nakon takvih događaja, a učinilac uživa u osjećaju moći i dominacije. Kako bi se izbjegla privatizacija porodičnog nasilja nad ženama i kako bi se žrtvama omogućio pristup pravdi, dužnost je države da omogući sudske postupke kojima predsjedava neutralni sudija i koji se sprovode na osnovu važećih nacionalnih zakona. Posljedično,

Konvencija traži od država članica da zabrane u domaćim krivičnim i građanskim zakonima obavezno učešće u alternativnim procesima rješavanja sporova (Eksplanatorni izvještaj uz Istanbulsku konvenciju par. 252).

6. Sporazum o priznanju krivice u slučajevima nasilja u porodici

Sporazum o priznanju krivice može se zaključiti za krivična djela za koja se goni po službenoj dužnosti, osim za krivična djela terorizma i ratnih zločina.

Iako konačnu odluku o Sporazumu donosi sud, tužioci bi trebalo da uzmu u obzir sljedeće faktore kada odlučuju hoće li prihvatiti priznanje krivičnog djela u slučaju nasilja u porodici:

- da li odbrana nudi izjavu o krivici koja je u skladu sa dokazima kojima raspolaže tužilaštvo;
- da li okrivljeni ima istoriju nasilja i da li postoji rizik od ponavljanja nasilja;
- stavove žrtve o ponuđenom priznanju, osjećaju lične ugroženosti, kazni, mjerama, imovinsko-pravnom zahtjevu, koje treba uzeti bez prisustva osumnjičenog u formi službene zabilješke;
- činjenicu da počinioci nasilja često nastoje ublažiti posljedice svoga djela i da su skloni ponavljanju djela;
- tužilaštvo posebno treba da ima u vidu i odredbu Istanbulske konvencije (član 48) prema kojoj se u slučaju određivanja novčane kazne mora povesti računa o sposobnosti učinioca da ispuní svoje finansijske obaveze prema žrtvi. Naime, ako se počiniocu odredi plaćanje novčane kazne, to će uticati na porodični prihod ili njegovu mogućnost plaćanja alimentacije i može rezultirati teškom finansijskom situacijom za žrtvu. Takva mjera može stoga indirektno kazniti žrtvu. Ova odredba stoga traži da država osigura da nijedna kazna koju učinilac treba da plati, ne smije indirektno dovesti žrtvu do finansijskih poteškoća. Važno je naglasiti da to nije u neskladu s nezavisnošću sudstva i individualnim pristupom sankcijama (Eksplanatorni izvještaj uz Istanbulsku konvenciju par. 253)

V SARADNJA POLICIJE I TUŽILAŠTVA – SMJERNICE ZA NAJBOLJU PRAKSU

Policija i tužilaštvo treba aktivno da sarađuju u prikupljanju dokaza i formiranju predmeta osiguravajući da se obuhvati čitava istorija nasilnog ponašanja kako bi se žrtva što bolje zaštitila.

Policija i tužilaštvo treba da razmotre kako da prikupe dokaze i u slučajevima koji ne uključuju fizičko, već psihološko nasilje, kontrolu ili prisilno ponašanje, kao i u slučajevima u kojima žrtva ne sarađuje. Zajednički rad policije i tužilaštva potreban je za izgradnju slučaja u kojem bi krivični postupak mogao biti pokrenut bez aktivnog učešća oštećene strane, i to putem osiguravanja drugih dostupnih dokaza koji se ne oslanjaju samo na izjavu žrtve. Takvi dokazi mogu uključivati evidencije poziva na dežurni broj 122 sa telefona žrtve, izjave svjedoka, trećih strana (poput susjeda, drugih članova porodice, kolega, vršnjaka, nastavnika, organizacija za specijalizovanu podršku, centara za socijalni rad, obrazovnih i zdravstvenih ustanova, itd), snimke policijskih kamera, forenzičke dokaze, fotografije/snimke svih vidljivih/neposrednih povreda i mjesta događaja, medicinskih dokaza i policijskog posmatranja na mjestu događaja (prevrnuti namještaj, bilo kakva materijalna šteta, itd). Tužioci bi trebalo da upute policiju da obezbijede dodatne dokaze za formiranje spisa - kao što su fotografisanje žrtve nekoliko dana nakon incidenta kako bi se omogućilo dobijanje slika modrica koje se možda ne vide odmah nakon nasilnog događaja. U takvim situacijama je korisno i neposredno vještačenje vještaka medicinske struke.

1. Dokumentovanje slučajeva nasilja u porodici

Važno je detaljno dokumentovati informacije o svakom događaju nasilja u porodici. Tako se dokumentuje istorija slučaja, sagledavaju oblici, opseg i posljedice nasilja, olakšava prikupljanje dokaza, obezbjeđuje tačna kvalifikacija djela, a time i bolja zaštita i pristup pravdi za žrtve. Ovako dokumentovane slučajeve nasilja policija može predložiti tužilaštvu, odnosno Sudu za prekršaje ako se tužilac izjasni da nema elemenata krivičnog djela.

Dokumentovanje slučajeva nasilja u porodici – Kontrolna lista za policiju i tužilaštvo br. 29

Lista uključuje sljedeće podatke, a može biti dopunjena po potrebi:

- Zapažanja o povredama na žrtvi i na osumnjičenom, kao i tačna lokacija tih povreda. Uključiti mapu tijela u obrazac izvještaja, detaljno opisati povrede utvrđene na mapi.
- Napomena o prijavljenim povredama, čak i kad nisu bile vidljive, zajedno s tačnom lokacijom i naznakom da u to vrijeme nije bilo vidljivih indikacija.
- Da li je medicinski tretman ponuđen i primljen ili odbijen.
- Ako je obavljen pregled/liječenje, izvještaj ljekara koji je obavio preglede, njegov kontakt i kontakt bolnice u kojoj je obavljen pregled.
- Opisati očigledna emocionalna stanja žrtve i osumnjičenog.
- Informacije o eventualnim incidentima davljenja ili pokušajima davljenja.
- Informacije o svakom nefizičkom nasilju koje je prijavila žrtva, uključujući prijetnje i zastrašivanje, kao i prijetnje oduzimanjem djece ili prijetnje djeci i osobama bliskim žrtvi.
- Bilo koji dokaz kojim bi se utvrdilo da je nasilje počinjeno i lokacija sa koje je prikupljen.
- Informacija o upotrijebljenom oružju ili onom kojim se prijetilo.
- Opis svake radnje koju policija preduzme u vezi sa oružjem prisutnim na mjestu događaja.
- Izjave osumnjičenog i žrtve. Da bi se olakšalo prihvatanje ovih izjava na sudu detaljno i doslovno zapisati izjavu i staviti sve izjave žrtve i osumnjičenog pod navodnike.
- Informacije o odnosima između žrtve i osumnjičenog uzete od obje strane.
- Informacije o tome da li je bilo koja strana djelovala u samoodbrani. Ako jeste, opišite okolnosti i pribavite medicinske izvještaje o eventualnim povredama i žrtve i nasilnika.
- Podatak da li je izvršeno lišenje slobode/zadržavanje. Opišite osnov za takvu odluku.
- Da li je izvršeno lišenje slobode/zadržavanje obje strane (žrtve i počinioca). Ako je postojao vjerovatni razlog za to, napisati i podnijeti zaseban izvještaj za svakog pojedinačno i opisati osnov za takvo postupanje.
- Navesti da li je potreban ili planiran naknadni kontakt sa žrtvom.
- Da li je bilo koja strana ili obje koristila ili nije alkohol i/ili droge (upotreba droga ili alkohola ne bi trebala odrediti odluku o hapšenju).
- Evidencija poziva sa broja 122 za aktuelni incident i sve pozive koji se odnose na iste stranke.
- Sve fotografije koje su snimljene i predmet tih fotografija, predmeti, isprave, skice, snimci na uređajima za audio ili audio-vizuelno snimanje, pribavljeni izvještaji, spisi o preduzetim mjerama i radnjama, službene zabilješke, izjave i drugi materijali koji mogu biti korisni za uspješno vođenje postupka.
- Informacije o postojanju trenutnih ili ranijih kazni, podaci iz kaznene evidencije o svim kaznama, zaštitnim mjerama i mjerama bezbjednosti izreče-

nim za krivična djela ili prekršaje. Nabaviti verifikacije, brojeve dokumenata ili referentne brojeve i sadržaje zahtjeva, kao i izvještaje/izjave predstavnika organa zaduženih za nadzor nad njihovim sprovođenjem.

- Prethodna istorija nasilja između članova porodice, uključujući seksualno zlostavljanje, uznemiravanje, uhođenje, prijetnje i zastrašivanje. Nabaviti opise prošlih incidenata, zajedno sa svim poznatim brojevima i ishodima slučajeva.
- Službene zabilješke o svim elementima vrijeđanja i prijetnji, kao i osjećajima lične ugroženosti i straha na način na koji ih je opisala žrtva.
- Popunjeni obrasci za procjenu rizika.
- Ime kontakt osobe koju policija može pronaći kako bi locirala žrtvu ukoliko je potrebno.
- Podaci o odlascima u sklonište ili privremenom preseljenju žrtava iz sigurnosnih razloga.
- Imena i godine djece prisutne u domaćinstvu, informaciju da li su prisustvovala nasilju.
- Imena, adrese i brojevi telefona svih prisutnih svjedoka, zajedno sa naznakom da li je od njih uzeta izjava.
- Svi dodatni resursi, kao što su informacije o upućivanju na usluge podrške koje su date žrtvi i njihovi izvještaji.

Napomena: Službenici bi trebalo da budu svjesni osjetljive prirode pruženih informacija, posebno s obzirom na lokaciju i kontakt informacije za žrtvu ili djecu. Treba koristiti povjerljivost u pogledu obima informacija i dokumentovanja, jer će izvještaj biti dostupan odbrani i time osumnjičenom. Pored toga, policija bi trebalo da preduzme mjere predostrožnosti radi zaštite ovih podataka tako da im se ne može pristupiti i tako da ne budu otkriveni nikome bez potrebe ili prava da znaju.

2. Kako postupati u vanrednim okolnostima (COVID-19)?

Razna društvena previranja predstavljaju okidač za porast nasilja prema ženama i djeci, pa tako i aktuelna pandemija. Činjenica je da dugotrajni boravak u istom prostoru sa nasilnicima povećava rizik od nasilja, pa je i kod nas i u mnogim drugim zemljama zabilježen porast broja prijava. Pomenuta situacija zahtijeva profesionalan i hitan odgovor institucija, posebno policije i tužilaštva koji su na prvoj liniji zaštite od nasilja. Upravo su nam primjeri njihovih revnosnih reakcija u slučajevima kršenja privremenih mjera protiv korona virusa, pokazali da se jednako efikasno mogu primijeniti i zaštitne mjere u slučajevima nasilja. Ovakve krizne situacije naročito zahtijevaju hitnost u postupanju, proaktivan odnos, dužnu pažnju predstavnika policije i tužilaštva i stavljanje prava, potreba i bezbjednosti žrtava u centar njihovog postupanja, uz posebno pažljive pojedinačne procjene rizika po bezbjednost i ponovljenu viktimizaciju žrtava u skladu sa standardima propisanim u poglavlju VI Istanbulske konvencije.

Postupanje u vanrednim okolnostima (COVID-19) - Kontrolna lista za policiju i tužilaštvo br. 30

- Kad god je neophodno, a u skladu sa zakonom, lišiti počinioca slobode ili predlagati primjenu zaštitnih mjera/mjera bezbjednosti o udaljenju počinioca nasilja iz stana i sprovesti mjere kako bi se oni zadržali u odvojenom smještaju tokom trajanja mjera protiv pandemije.
- U slučaju kršenja zaštitnih mjera, hitno lišiti slobode i procesuirati počinioca.
- Osigurati da žrtve koje su izložene nasilju mogu napustiti kuću da izbjegnju nasilje, bez podvrgavanja bilo kojoj vrsti krivičnog postupka i sankcija zbog kršenja mjera zabrane kretanja i bez bilo kakvih ograničenja uslovljenih nedostatkom potvrde o vakcinaciji.
- Razviti ad hoc, posebne protokole za policiju i tužilaštvo kako bi se porodicama u neposrednom riziku omogućilo da brzo prijave nasilje.
- Podržati i javno promovisati upotrebu aplikacija za elektronsko prijavljivanje (pozitivnu praksu predstavljaju kampanja #BezbjednaDoma i aplikacija #SigurnaDoma).
- Osigurati kontinuiranu povećanu dostupnost zaštite i drugih osnovnih usluga za žene koje su izložene nasilju tokom pandemije COVID-19, produžavanjem postojećih mjera.
- Planirati bezbjednost žrtava na osnovu procjena rizika koje uzimaju u obzir posebne rizike karantina, samoizolacije i drugih mjera protiv COVID-19.
- Uzimajući u obzir mjere za ublažavanje uticaja COVID-19 u zatvorima i potrebe smanjenja prenatrpanosti zatvora, izbjegavati puštanje iz pritvora ili druge mjere kojima se žrtve mogu dovesti u veći rizik od nasilja. Konkretno:
 - procijeniti i riješiti sigurnosne rizike žrtava koje mogu izazvati odluke o puštanju na slobodu i ostale mjere koje predstavljaju alternativu zatvoru, kao što su uslovno puštanje na slobodu, uslovni otpust ili uslovna kazna, posebno kada se radi o ponovljenim i opasnim prestupnicima;
 - osigurati pravo žrtava da budu obaviještene o oslobađanju svog nasilnika iz pritvora ili zatvora.
- Osigurati da incidenti nasilja nad ženama i djecom budu visoki prioritet, uzimajući u obzir povećani nivo rizika za žene i djecu u situacijama izolacije i mjera zabrane kretanja.
- Prepoznati da su djeca koja su svjedoci nasilja u porodici i sama žrtve nasilja, kojima treba pružiti čitav niz zaštitnih mjera. Takve mjere uključuju: pristup pravnoj zaštiti i zaštitnim mjerama po ZZNP, savjetovanje i psiho-socijalnu podršku prilagođenu djeci, pristup besplatnoj pravnoj pomoći itd.
- Prepoznati složene rizike u situacijama u kojima se adolescenti upuštaju u nasilje između roditelja i, u takvim slučajevima, osigurati da mjere zaštite osiguraju bezbjednost i psihološku dobrobit žrtve, uz istovremenu primjenu odgovora primjerenog dobi djeteta za koje se pretpostavlja da je učestvovalo u nasilnom ponašanju.
- Preduzeti proaktivne mjere nadzora visoko rizičnih porodica, koja se nalaze u evidenciji policije i centara za socijalni rad, radi bolje zaštite i podrške žrtvama i smanjenja mogućnosti za viktimizaciju. Konkretno:
 - policija može vršiti provjere domova bez ulaska i dijeliti informacije o servisima podrške koji postoje u tom području.

VI SARADNJA POLICIJE, TUŽILAŠTVA I ORGANIZACIJA KOJE PRUŽAJU PODRŠKU – SMJERNICE ZA NAJBOLJU PRAKSU

Policija treba da uputi žrtvu i na usluge besplatne pravne, socijalne i zdravstvene pomoći; na specijalističku podršku poput usluga tumača znakovnog jezika ili na podršku ženskih servisa ili servisa specijalizovanih za LGBT pitanja, osobe sa invaliditetom, itd. Saradnja između specijalizovanih servisa koje vode nevladine organizacije, policije i tužilaštva u značajnoj mjeri može da pomogne zaštititi i osnaživanju žrtava, kao i uspjehu samog postupka, a predstavlja obavezu države u skladu sa članom 7 Istanbulske konvencije.

Kada policija i tužilaštvo uvažavaju specifične potrebe žrtava nasilja, žrtve se osjećaju sigurnijim ili snažnijim da nastave da saraduju sa organima gonjenja.

VII ZAŠTITA DJECE ŽRTAVA I SVJEDOKA NASILJA U PORODICI

Nasilje u porodici često se prenosi generacijama; postoji veća vjerovatnoća da će djeca koja svjedoče ili doživljavaju nasilje postati žrtve ili počinioci nasilja kao odrasle osobe, u poređenju s djecom koja nisu bila izložena nasilju (Ajduković i Pečnik, 2000). Pored toga, postoji značajna korelacija između nasilja u intimnom partnerskom odnosu i zlostavljanja djece (Harne, 2011).

Istraživanja potvrđuju i da je nasilje nad ženama povezano sa različitim formama direktnog i indirektnog, namjernog ili nenamjernog nasilja nad djecom, kao i sa uključivanjem ili podsticanjem djeteta da se pridruži fizičkom i verbalnom nasilju, kontroli ili nepoštovanju nenasilnog roditelja, najčešće majke. Eksplanatorni izvještaj uz Istanbulsku konvenciju naglašava da je nasilje u porodici nad djecom široko rasprostranjeno, a studije su otkrile vezu između nasilja u porodici nad ženama i fizičkog zlostavljanja djece, kao i traume kod djece koje uzrokuje svjedočenje nasilju u kući (Eksplanatorni izvještaj o nasilju nad ženama i nasilju u porodici, 2011).

Ipak, ove dvije pojave su dugo posmatrane odvojeno, što je imalo implikacije na zakone, javne politike i njihovu primjenu. Iako se nacionalno zakonodavstvo Crne Gore u kontinuitetu usklađuje sa standardima *Konvencije o pravima djeteta* (1989) i drugim obavezujućim međunarodnim dokumentima.¹⁷

1. Definicije, vodeći međunarodni standardi i principi prava djeteta

U skladu s preporukama Komiteta Ujedinjenih nacija za prava djeteta i Studije Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija o nasilju nad djecom prema članu 1 Konven-

¹⁷ Vidjeti Konvenciju o zaštiti djece i saradnji u oblasti međunarodnog usvojenja i Konvencija Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja.

cije, dijete je „*svako ljudsko biće mlađe od 18 godina, ukoliko se, prema zakonu koji se primjenjuje na dijete, punoljetstvo ne stiće ranije.*”

Postoji nekoliko međunarodnih i regionalnih dokumenata o ljudskim pravima koji se bave zaštitom dječjih prava, a koji su posebno relevantni za zaštitu od nasilja nad djecom. Glavni međunarodni dokument o ljudskim pravima za zaštitu dječjih prava je Konvencija UN o pravima djeteta (engl. skr. CRC). Član 19 ove Konvencije bavi se pitanjem nasilja nad djecom.¹⁸ Tim članom se naglašava da države članice moraju imati odgovarajuće zakone koji zabranjuju nasilje, ali se od njih takođe zahtijeva i da sprovedu administrativne, socijalne i obrazovne mjere za zaštitu djece, uključujući uspostavljanje socijalnih programa i mehanizama za rješavanje slučajeva zlostavljanja djece. Svi oblici nasilja, kako fizičko tako i psihičko, spadaju pod član 19.

Da bi se član 19 mogao ispuniti, moraju se poštovati i druga prava iz Konvencije. Ona uključuju, ali nisu ograničena na pravo na saslušanje (član 12), pravo na zaštitu djece u situacijama koje ih čine ranjivim (članovi 20, 22 i 23), pravo na zdravlje (član 24), pravo da budu zaštićena od opasnog rada (član 32) i pravo na slobodu od seksualnog i drugih oblika iskorišćavanja (članovi 34, 35 i 36). Član 37 (mučenje i zlostavljanje) takođe je posebno relevantan i propisuje da „nijedno dijete ne smije biti podvrgnuto mučenju, okrutnom, nehumanom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju“.

Opšti komentar br. 13 (2011) Komiteta UN za prava djeteta definiše nasilje nad djecom kao: „*Svi oblici fizičkog ili mentalnog nasilja, povređivanja ili zlostavljanja, zanemarivanja ili namjernog neliječenja, zlostavljanja ili iskorištavanja, uključujući seksualno zlostavljanje.*”

Ovakvo određenje obuhvata sve oblike zlostavljanja djece koji su navedeni u članu 19 stav 1 UN CRC, a u skladu s terminologijom korištenom u studiji Ujedinjenih nacija o nasilju nad djecom iz 2006. godine. Komitet UN čvrsto naglašava da se odabir pojma nasilja u komentaru ne smije tumačiti na način kojim bi se umanjio njegov uticaj i odnosi se i na nefizičke i/ili nenamjerne oblike povređivanja (kao što su, između ostalog, zanemarivanje i psihološko zlostavljanje).¹⁹

Svjetska zdravstvena organizacija navodi da se pojam „zlostavljanje djece“ koristi kao krovni izraz koji se odnosi na: „*Sve oblike fizičkog i/ili emocionalnog zlostavljanja, seksualnog zlostavljanja, zanemarivanja ili nemara ili komercijalnog ili drugog iskorištavanja, što rezultira stvarnim ili potencijalnim nanošenjem štete po djetetovo zdravlje, preživljavanje, razvoj ili dostojanstvo u kontekstu odnosa odgovornosti, povjerenja ili moći*“ (Butchart et al, 2006).

18 UN CRC, Konvencija ILO o prisilnom radu, Konvencija Lanzarote Savjeta Evrope, Istanbulska konvencija Savjeta Evrope, Konvencija Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima, EKLP, zakonodavstvo EU u obliku Direktive

19 Secretary General, World Report on Violence against Children (*Generalni sekretar, Svjetski izvještaj o nasilju nad djecom*) 2006.

1.1. Zanemarivanje djeteta

Uopšteno govoreći, zanemarivanjem se smatra propuštanje određenog postupanja staratelja (često bez namjere nanošenja štete), prije nego upotreba prinude koja je karakterističnija za druge oblike zlostavljanja, poput seksualnog i fizičkog (Connell-Carrick, 2003).

Međutim, zanemarivanje može uključivati i određena djela koja podrazumijevaju određeno ponašanje lica koje se stara o djetetu, kao što je prisiljavanje mlade osobe da napusti dom prije nego što je spremna za to. Zanemarivanje se definiše kao: „trajni propust da se zadovolje osnovne fizičke i/ili psihološke potrebe djeteta, što će vjerovatno rezultirati ozbiljnim narušavanjem djetetovog zdravlja ili razvoja”²⁰ ili kako je istakla SZO, odnosi se na neuspjeh roditelja da osigura razvoj djeteta – tamo gdje je roditelj u stanju – u jednom ili više sljedećih područja: zdravlje, obrazovanje, emocionalni razvoj, ishrana, obezbjeđivanje skloništa i sigurnih životnih uslova. (SZO, 2002)

1.2. Fizičko i/ili psihičko zlostavljanje djeteta

Ne postoji određenost stepena zlostavljanja djeteta, dok se u literaturi pod tim podrazumeva djelo koje je učinjeno činjenjem, a ne nečinjenjem kao što je kod zanemarivanja djece.

Studija UN-a o nasilju nad djecom (2006) ističe da i onda kada možda nema vidljivih znakova povrede „u svim slučajevima... fizičko nasilje negativno utiče na psihičko zdravlje i razvoj djeteta”. Fizičko zlostavljanje je namjerna upotreba fizičke sile nad djetetom koja rezultira – ili postoji velika vjerovatnoća da rezultira – štetom po djetetovo zdravlje, preživljavanje, razvoj ili dostojanstvo. To uključuje udaranje, premlaćivanje, šutiranje, tresenje, grizenje, davljenje, povređivanje vrelom vodom, nanošenje povreda vrelim predmetom, trovanje i gušenje (SZO, 2006).

Nefizičko nasilje bilo je predmet mnogo manjeg istraživanja. Nefizičko kažnjavanje koje nije u skladu s Konvencijom o pravima djeteta uključuje, na primjer, kaznu kojom se dijete omalovažava, ponižava, ocrnjuje, čini žrtvenim jarcem, prijeti, plaši ili ismijava. Takve kazne mogu se vršiti u porodici ili u ustanovama kao što su škole. Stoga se nefizičko nasilje može definisati kao: „nenamjerni verbalni ili simbolički postupci djetetovog roditelja ili staratelja koji rezultiraju ili imaju realan potencijal da rezultiraju značajnom psihološkom štetom po dijete” (Black, 2014). Psihološke kazne koje su posebno okrutne ili stroge mogu se smatrati psihološkim mučenjem (WHO, 2002).

1.3. Seksualno nasilje i zlostavljanje djece

Lanzarote konvencija (2007), Konvencija Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima²¹ i Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece,

²⁰ *Ibidem*

²¹ Serija ugovora Savjeta Evrope – br. 197 Konvencija Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima.

dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji (2002) zabranjuju sve oblike seksualnog iskorištavanja djece i predviđaju da države treba da kriminalizuju sve oblike seksualnog iskorištavanja djece.²² Postoji nekoliko definicija seksualnog zlostavljanja djece. Savjet Evrope seksualno zlostavljanje definiše kao:

- a. „uključivanje u seksualne aktivnosti s djetetom koje, prema relevantnim odredbama nacionalnog zakona, nije navršilo punoljetstvo za seksualne aktivnosti (ovo se ne odnosi na sporazumne seksualne aktivnosti između maloljetnika); i
- b. uključivanje u seksualne aktivnosti s djetetom u kojima se koristi prinuda, sila ili prijetnja; ili se zloupotrebljava priznati položaj povjerenja, autoriteta ili uticaja na dijete, uključujući i porodicu; ili se vrši zlostavljanje u posebno osjetljivoj situaciji za dijete, prvenstveno zbog njegovih mentalnih ili fizičkih smetnji u razvoju ili zavisnosti“ (Konvencija Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja, član 18).

1.4. Rodno-zasnovano nasilje kao oblik nasilja nad djecom

Rodno zasnovano nasilje je krovni pojam za bilo koja štetna djela koja se izvršavaju na osnovu društveno pripisanih (rodnih) razlika između muškaraca i žena. Prema SZO, bilo koja vrsta nasilja koja je usmjerena na dječake ili djevojčice zbog njihovog pola ili rodnog identiteta takođe predstavlja rodno zasnovano nasilje (SZO, Nasilje nad djecom, 2020) lako se rodno zasnovano nasilje može usmjeriti i na dječake, djevojčice su glavne žrtve.²³

Prilikom bavljenja nasiljem nad djecom žrtvama i svjedocima nasilja u porodici, **policija i tužioci treba da se vode ovim ključnim, relevantnim, međunarodnim principima o ljudskim pravima koji proizlaze iz Konvencije UN o pravima djeteta:**

- **najbolji interes djeteta** je primarno pitanje;
- **obezbijediti nediskriminaciju** na osnovu rase, boje kože, pola, jezika, religije, politike ili drugog (mišljenje, socijalno porijeklo, smetnje u razvoju, rođenje);
- isticanje **prava na život, opstanak i razvoj;**
- slobodno **izražavanje dječjih stavova;**
- obezbijediti djetetu da učestvuje u pravnim postupcima;
- zaštita djetetovog **prava na privatnost** i osiguravanje povjerljivosti postupaka.

Istanbulska konvencija pruža zaštitu djece kao osoba koje su pogođene nasiljem

22 Konsultacije SZO o prevenciji zlostavljanja djece iz 1999. godine navode da:

„Seksualno zlostavljanje djece predstavlja uključenost djeteta u seksualne aktivnosti koje ono ne razumije u potpunosti, kada nije u mogućnosti da da informisani pristanak ili, kada dijete nije razvojno pripremljeno i ne može dati pristanak, ili aktivnosti koje krši zakone ili socijalne tabue društva. Potvrda seksualnog zlostavljanja djece ogleda se u ovakvoj aktivnosti između djeteta i odrasle osobe ili drugog djeteta koje je po godinama ili razvoju u poziciji odgovornosti, povjerenja ili moći, pri čemu je ta aktivnost namijenjena zadovoljenju ili zadovoljenju potreba drugog lica“; *Smjernice SZO za medicinsko-pravnu njegu žrtava seksualnog nasilja.*

23 European Commission, *GBV by Definition (Rodno-zasnovano nasilje po definiciji)*, 2020.

u porodici. Važno je napomenuti da ovo nije ograničeno samo na djecu koja su direktne žrtve, već se odnosi i na djecu koja svjedoče nasilju u porodici. Konvencija potvrđuje da, kada je riječ o djeci, ona ne moraju biti direktno pogođena nasiljem da bi se smatrala žrtvama i da je svjedočenje porodičnom nasilju takođe traumatično iskustvo i dovoljno da se djeca smatraju žrtvama. Konvencija snažno naglašava važnost saradnje između relevantnih institucija i snažno uključivanje svih službi za podršku koje će potom pružiti podršku žrtvi pružanjem medicinske njege, prikupljanjem forenzičkih dokaza ako je potrebno, psihološkim i pravnim savjetovanjem. One će, takođe, pomoći žrtvi u preduzimanju sljedećih koraka, koji često zahtijevaju i uključivanje pravosuđa (Eksplanatorni izvještaj CETS 210) Konvencija stoga upućuje, kada je to potrebno, na najbolje psihosocijalne intervencije primjerene uzrastu i razvojnom stepenu djece, kako bi im se pomoglo da se nose sa traumatskim iskustvima. Sve ponuđene intervencije i usluge moraju biti u skladu sa najboljim interesima djeteta.

Dakle, Istanbulska konvencija se posebno bavi specifičnom zaštitom djece od svjedočenja o nasilju u porodici i posljedicama intimnog partnerskog nasilja na djecu. Naime, član 26. Istanbulske Konvencije uspostavlja obavezu država da prilikom pružanja usluga i pomoći žrtvama s djecom koja su svjedočila o nasilju, uzmu u obzir prava i potrebe te djece. Termin „djeca svjedoci“ ne odnosi se samo na djecu koja su prisutna tokom nasilja i koja su aktivni svjedoci, već i na onu koja su izložena zvucima nasilja koje se dešava u blizini ili su izložena dugotrajnim posljedicama takvog nasilja. Važno je prepoznati i odgovoriti na viktimizaciju djece kao svjedoka svih oblika nasilja koje pokriva opseg ove Konvencije i na njihovo pravo na podršku.

Konvencija posebno nastoji da osigura da se slučajevi nasilja obuhvaćeni Konvencijom, a posebno porodično nasilje, uzmu u obzir prilikom donošenja odluka o starateljstvu i pravu na posjetu, sa ciljem da ostvarivanje tih prava ne šteti pravima i bezbjednosti žrtve ili djece (član 31). U slučajevima porodičnog nasilja, pitanja vezana za zajedničku djecu često su jedina veza koja ostaje između žrtve i počinioca nakon prekida partnerskog odnosa ili razvoda braka. Stoga za mnoge žrtve i njihovu djecu poštovanje sudske odluke o kontaktu sa nasilnim roditeljem može predstavljati ozbiljan sigurnosni rizik, posebno kada uključuje neposredan susret s počiniocem nasilja. Zato Konvencija traži od država članica da preduzmu neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da ostvarivanje svakog prava na posjetu ili starateljstvo ne ugrozi prava i bezbjednost žrtve ili djece.

Dakle, kada se donose odluke o starateljstvu i opsegu prava na posjetu ili kontakt, uz ostale faktore, u obzir se moraju uzeti nasilje nad nenasilnim roditeljem ili starateljem kao i nad samim djetetom, što predstavlja značajnu novinu u odnosu na dosadašnju praksu institucija. Naime, istraživanje Centra za ženska prava i UNICEFA pokazuje da nasilno ponašanje roditelja, čak ni kada je bilo ozbiljno (prekršajno i krivično sankcionisano) ili kada su i djeca bila direktne žrtve takvog ponašanja, nije dovođeno u vezu sa nasilnikovim roditeljskim pravima. (Ignjatović, Raičević, 2018)

2. Djeca koja su u povećanom riziku od nasilja u porodici

Posebna pažnja treba da se posveti djeci koja su u povećanom riziku od nasilja uključujući inkluzivnost u mjere koje se primenjuju, kao i individualizovani pristup osmišljen tako da odgovara ranjivim kategorijama djece i njihovim specifičnim potrebama.

2.1. Djeca sa smetnjama u razvoju

Djeca sa smetnjama u razvoju u znatno su većem riziku od svih vrsta zlostavljanja nego djeca bez smetnji u razvoju. Jedna često citirana studija, koja važi za autoritet u ovoj oblasti (Sullivan i Knutson, 2000), odnosi se na studiju sprovedenu nad 50,278 djece upisanih u javne i vjerske škole u američkom gradu Omaha i njihovu izloženost nasilju.

Studijom je utvrđeno da u odnosu na djecu bez smetnji u razvoju, kod djece sa smetnjama u razvoju postoji 3,4 puta veća vjerovatnoća da će biti zlostavljana ili zanemarena. Analizom okolnosti maltretiranja i prisustva invaliditeta utvrđena je stopa prevalencije zlostavljanja od 9% za decu bez invaliditeta i 31% za decu sa smetnjama u razvoju. Stoga je studija ustanovila značajnu povezanost između prisustva obrazovno relevantnog invaliditeta i nasilja.

Mjere prevalencije iznosile su: 20,4 posto za fizičko nasilje, 13,7 posto za seksualno nasilje, 18,1 posto za emocionalno zlostavljanje i 9,5 posto za zanemarivanje. Procijenjeno je da djeca sa smetnjama u razvoju imaju 3,68 puta veću vjerovatnoću da će doživjeti nasilje od djece bez smetnji u razvoju. Nivoi rizika bili su 3,56 za fizičko nasilje, 2,88 za seksualno nasilje, 4,36 za emocionalno nasilje i 4,56 za zanemarivanje.

2.2. Mala djeca

Iako veza između starosti djeteta i rizika od zlostavljanja i zanemarivanja nije jasna, riječ je o važnom faktoru koji treba uzeti u obzir. Na primjer, novorođenčadi i vrlo maloj djeci potrebna je stalna njega, a njihov rani razvoj od presudnog je značaja za njihove kasnije životne šanse. Postoji inverzna veza između starosti djeteta i rizika od zanemarivanja, što nije slučaj kod fizičkog, emocionalnog ili seksualnog zlostavljanje. Odnosno, odojčad su mnogo ranjivija na zanemarivanje od starije djece zbog svoje gotovo potpune zavisnosti od drugih za preživljavanje, tjelesne nezrelosti, nerazvijene verbalne komunikacije i društvene nevidljivosti (Jordan & Sketchley, 2009)

2.3. Djeca ženskog pola

Kada je riječ o polu, postoje dokazi koji ukazuju na to da su djevojčice mnogo češće žrtve seksualnog zlostavljanja djece, prisilnih brakova, prisilnog rada u porodici od dječaka, kao i drugih oblika diskriminacije koje dovode do psihičkog nasilja nad decom (Irenyi et al, 2006, str. 5).

3. Nacionalno zakonodavstvo

Kada su u pitanju nacionalni zakoni čiji je cilj zaštita djeteta od nasilja, ključni su odredbe *Zakona o zaštiti od nasilja u porodici*,²⁴ *Zakona o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku*,²⁵ *Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti*,²⁶ *Krivičnog zakonika*,²⁷ *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći*²⁸ u kojima su žrtve nasilja u porodici prepoznate kao korisnici prava na besplatnu pravnu pomoć.

Zakonom o izmjenama i dopunama Porodičnog zakona iz 2016. godine²⁹ uvedena je zabrana tjelesnog kažnjavanja djece na način da dijete ne smije biti podvrgnuto tjelesnom kažnjavanju ili bilo kom drugom okrutnom, nehumanom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju. Osim toga, ovim zakonom je uvedena obaveza utvrđivanja najboljeg interesa djeteta „u svim aktivnostima koje se direktno ili indirektno tiču djeteta“. (Porodični zakon Crne Gore, član 5b) Najbolji interesi djeteta predstavljaju prioritet i utvrđuju se polazeći od: prava djeteta; mišljenja i želje djeteta; uzrasta, razvojnih sposobnosti i drugih ličnih svojstava djeteta; potrebe zaštite života i zdravlja djeteta; potrebe osiguranja bezbjednosti djeteta; potrebe fizičkog, emocionalog, obrazovnog, socijalnog i drugog razvoja djeteta; prethodnog iskustva i okolnosti u kojima dijete živi; potrebe očuvanja stabilnosti i kontinuiteta odnosa sa roditeljima, porodicom i sredinom iz koje dijete potiče ili u kojoj boravi i uticaja promjene sredine; kvaliteta odnosa koje je dijete uspostavilo sa roditeljima, članovima porodice ili drugim licima i neposrednih i dugoročnih posljedica održavanja tih odnosa; potrebe očuvanja porodičnih odnosa, a naročito odnosa sa braćom i sestrama; uticaja odvajanja od roditelja, drugih članova porodice, a naročito od braće i sestara; potrebe očuvanja ličnog i porodičnog identiteta; kulturne, nacionalne, etničke, vjerske i jezičke pripadnosti, odnosno porijekla djeteta; i drugih okolnosti i stanja koja mogu da utiču na dobrobit djeteta. Kada postoje suprotni interesi između djeteta i njegovog zakonskog zastupnika, izmjenama zakona je omogućeno djetetu da sa navršениh 10 godina zatraži od suda da mu postavi privremenog zastupnika (Porodični zakon, član 356)

Za oblast zaštite djece i nenasilnog roditelja (najčešće majke) od porodičnog/partnerskog nasilja posebno su važne odredbe Porodičnog zakona koje propisuju prava djeteta i regulišu odnose roditelja i djece. Zakon prepoznaje nasilje u porodici kao jedan od razloga zbog kojih sud može donijeti odluku o odvajanju djeteta od roditelja (Porodični zakon, član 62) ili o ograničavanju prava djeteta da održava lične odnose sa roditeljem sa kojim ne živi (Porodični zakon, član 63). Ovaj zakon takođe propisuje obavezu suda da, prilikom donošenja odluke o vršenju roditeljskog prava i načinu održavanja ličnih odnosa sa drugim roditeljem, vodi računa o tome

24 "Službeni list Crne Gore", br. 46/10.

25 "Službeni list Republike Crne Gore", br. 64/11.

26 "Službeni list Republike Crne Gore", br. 27/13, 1/15, 42/15, 47/15 i 56/16.

27 "Službeni list Republike Crne Gore", br.44/2017.

28 "Službeni list Republike Crne Gore", br. 020/15 od 24.04.2015.

29 "Službeni list Republike Crne Gore", br. 001/07 od 09.01.2007, Službeni list Crne Gore", br. 053/16 od 11.08.2016.

da ostvarivanje roditeljskog prava i održavanje ličnih odnosa djeteta sa drugim roditeljem ne ugrožava bezbjednost djeteta ili žrtve (Porodični zakon, član 363).

Kada sud donese odluku o zajedničkom ili samostalnom vršenju roditeljskog prava, a dijete se ne nalazi kod roditelja koji treba da vrši roditeljsko pravo, sud će narediti da se dijete odmah preda roditelju koji treba da vrši roditeljsko pravo.³⁰

Porodični zakon propisuje i obavezu organa starateljstva da preduzima mjere za zaštitu prava i dobrobiti djeteta, među kojima su nadzor nad vršenjem roditeljskog prava (Porodični zakon, član 82) ali i pokretanje postupaka za ograničenje ili lišenje roditeljskog prava.

Postupak za lišenje roditeljskog prava organ starateljstva dužan je da pokrene po službenoj dužnosti kada na bilo koji način sazna da postoji opasnost zloupotrebe roditeljskog prava ili opasnost od grubog zanemarivanja roditeljskih dužnost (Porodični zakon, član 89). Zloupotreba prava postoji naročito ako „roditelj fizički, seksualno ili emocionalno zlostavlja dijete; izrabljuje dijete prisiljavajući ga na pretjerani rad, ili na rad koji ugrožava moral, zdravlje ili obrazovanje djeteta, odnosno na rad koji je zabranjen zakonom; podstiče dijete na vršenje krivičnih djela; razvija loše navike i sklonosti i sl.“ (Porodični zakon, član 87). Kao grubo zanemarivanje dužnosti zakon, između ostalog, prepoznaje i situaciju kada roditelj sprječava održavanje ličnih odnosa djeteta i roditelja sa kojim dijete ne živi,³¹ što je česta karakteristika ponašanja nasilnika, pa je ova nadležnost organa starateljstva/centara za socijalni rad od izuzetne važnosti za zaštitu žrtve i djeteta od daljeg nasilja.

Usvajanjem *Protokola o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici i njegovim dopunama* (2018), Standardnih operativnih procedura za međusektorsku saradnju u radu sa djecom žrtvama nasilja i iskorištavanja i Smjernicama za zdravstveni sektor za rad sa djecom žrtve od nasilja detaljno su propisani koraci u postupanju svih nadležnih institucija i licenciranih nevladinih organizacija u slučajevima nasilja u porodici i nasilja nad ženama, uz posebne smjernice i procedure koje se odnose na slučajeve u kojima su djeca žrtve nasilja i iskorištavanja i žrtve ili svjedoci nasilja u porodici.

4. Posebne smjernice za postupanje policije i tužilaštva u slučajevima nasilja nad djecom u porodici

4.1. Uloga policije u zaštiti djece žrtava i svjedoka nasilja u porodici

U skladu sa *Protokolom o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici i njegovim dopunama* (2018), službenici policije i državni tužilac u trenutku prijavlivanja slučaja nasilja nad djecom u porodici u policiji preduzimaju neposredne radnje na

³⁰ *Ibidem*

³¹ *Ibidem*

mjestu dešavanja nasilja nad djetetom u cilju prikupljanja dokaza i pružanja potrebne zaštite djeteta i nenasilnog roditelja.

Ako se događaj nasilja nad djetetom i/ili nenasilnim roditeljem dogodio u vrijeme prijave, na mjesto gdje se dogodio slučaj nasilja nad djetetom policija, uz prisustvo stručnog radnika Centra za socijalni rad, šalje tim (koji uključuje i službenicu policije ženskog pola) radi prikupljanja podataka i dokaza i, po potrebi, zaštite djeteta. Tim se šalje bez obzira na to da li je prijava anonimna ili je osoba/institucija/ustanova koja prijavljuje poznata.

Ako se prijavljeni događaj dogodio u prošlosti, policija će preduzeti mjere za prikupljanje informacija i dokaza ispitivanjem osumnjičenih, svjedoka i prikupljanjem podataka u posjedu nadležnog Centra za socijalni rad u vezi sa djetetom i njegovom porodicom.

U cilju neposredne zaštite djeteta i nenasilnog roditelja policija može narediti učiniocu nasilja udaljenje ili zabranu vraćanja u stan ili drugi prostor za stanovanje u trajanju od tri dana.

Policija ne intervjuiše dijete žrtvu nasilja u procesu prikupljanja podataka i istrage – o tome je ona dužna obavijestiti državnog tužioca za maloljetnike.

Kontrolna lista za policijske službenike za odgovor na nasilje nad djecom

Po primanju prijave (bez obzira na to da li je anonimno prijavljeno ili ne)
✓ Poslati tim na mjesto dešavanja odmah (tim mora imati bar jednu osobu ženskog pola).
Po dolasku na mjesto dešavanja
✓ Utvrditi mjesto i stanje djeteta žrtve.
✓ Obavijestiti nadležni Centar za socijalni rad.
✓ Obavijestiti državnog tužioca.
✓ Utvrditi da li je osumnjičeni još uvijek na mjestu dešavanja.
✓ Provjeriti dobrobit i fizičko stanje djeteta.
✓ Utvrditi koje, ako ijedno, krivično djelo se dogodilo.
✓ Utvrditi da li je korišćeno oružje.
✓ Pružiti prvu pomoć ako je potrebno zbog povreda.
✓ Spriječiti komunikaciju između osumnjičenog i djeteta žrtve/svjedoka.
✓ Predstaviti se djetetu i objasniti mu/joj zašto je policija tu i šta namjerava da učini; u slučaju da je dijete sa smetnjama u razvoju sačekati stručnog radnika iz Centra za socijalni rad.
✓ Kad je dijete direktna ili indirektna žrtva nasilja u porodici, objasniti mu da ste tu da pomognete i njemu/njoj i njegovim/njenim roditeljima.
✓ Ne insistirati na informacijama u vezi sa činom nasilja.
✓ Obavijestiti državnog tužioca.
✓ Nemojte intervjuisati dijete – imajte na umu da je dijete uplašeno i da mu/joj je neprijatno da razgovara o događajima.
✓ Pomoći stručnom radniku iz Centra za socijalni rad kada je to potrebno.

Dokazi
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Zabilježiti stanje na mjestu zločina. ✓ Pribaviti izvještaje svjedoka.
Medicinski tretman
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Prebaciti dijete koje je žrtva u bolnicu, ako je potrebno. ✓ Konsultovati medicinske radnike i uputiti dijete u zdravstvenu ustanovu ako je potrebno. ✓ Obavijestiti roditelja / zakonskog staratelja djeteta izuzev u slučaju kad su roditelji osumnjičeni počinioci. ✓ Nabaviti kopiju izvještaja tima hitne medicinske pomoći.
Preliminarna istraga
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ispitati osumnjičenog (ili osumnjičene). ✓ Zabilježiti i dokumentovati emocionalno i fizičko stanje djeteta žrtve. ✓ Zabilježiti ponašanje osumnjičenog (ili osumnjičenih). ✓ Uočiti znakove povreda na djetetu žrtvi.
Popunjavanje izvještaja o incidentu
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Održavati objektivnost u izvještavanju. ✓ Izbjegavati lična mišljenja. ✓ Prijaviti detalje, a ne zaključke. ✓ Osigurati da su izvještajem obuhvaćeni elementi svih uključenih krivičnih djela. ✓ Opisati detaljno prirodu krivičnog djela o kojem je riječ. ✓ Dokumentovati sve povrede koje je dijete žrtva pretrpjelo. ✓ Zabilježiti spontane izjave kako ih je dijete dalo, ako ih ima, ne sprovoditi dalje ispitivanje.

Na osnovu prikupljenih dokaza i nakon konsultacije sa policijom, državni tužilac kvalifikuje djelo kao prekršaj ili kao krivično djelo i shodno tome formira krivičnu ili prekršajnu prijavu o prijavljenom slučaju nasilja nad djetetom i/ili iskorištavanju djeteta.

Na osnovu izvještaja o prijavi koji je sačinila policija pokreće se krivični ili prekršajni postupak kako bi se kaznio učinilac nasilja nad djetetom i/ili nenasilnog roditelja, a dijete zaštitilo.

Prilikom pokretanja prekršajnog i krivičnog postupka, u slučajevima kada je žrtva nasilja u porodici dijete, obavještava se nadležni Centar za socijalni rad, osim u slučaju kada postupak pokreće nadležni Centar za socijalni rad.

4.2. Uloga i odgovornost državnih tužilaca u pogledu zaštite djece žrtava i svjedoka u slučajevima nasilja u porodici

Državni tužioci bi trebalo da odgovore bez odlaganja na svaki slučaj koji uključuje dijete žrtvu ili dijete svjedoka. U tom smislu državni tužioci imaju ključnu odgovornost da procijene nivo učešća u postupku koji dijete može podnijeti. Državni

tužiocima mogu odlučiti, ako je to u najboljem interesu djeteta, da postupak vode bez učešća ili sa ograničenim učešćem djeteta. Pri odlučivanju po tom pitanju, državni tužiocima se konsultuju sa relevantnim institucijama i profesionalcima koji rade u oblasti dječje zaštite. U tom smislu, interdisciplinarni pristup u fazi istrage u slučajevima gdje je dijete žrtva i/ili svjedok nasilja u porodici podrazumijeva da državni tužiocima sarađuju sa policijom, zdravstvenim radnicima (doktor urgentne medicine, pedijatar, izabrani doktor, stručnjaci za mentalno zdravlje) i socijalnim radnicima:

- Državni tužiocima blisko sarađuju sa policijom kako bi obezbijedili dokaze potrebne za vođenje postupka, kao i da bi se obezbijedila sigurnost djeteta u slučajevima kada je to potrebno.
- U toku istrage nadležni stručni radnik Centra za socijalni rad pomaže državnom tužiocima u prikupljanju relevantnih dokaza za slučaj: informacija o djetetu i porodici (socijalni, ekonomski i zdravstveni status, uslovi života, prethodni događaji koji su bili predmet otvaranja predmeta u vezi sa djetetom ili nenasilnim roditeljem, informacije dobijene od strane radnika vaspitno-obrazovne ustanove u koju je dijete upisano / bilo upisano, prethodni medicinski izvještaji, pod uslovom da su isti dostupni za dijete i članove porodice, itd).
- U slučaju da su potrebni dodatni dokazi i informacije za uspješno procesuiranje slučaja, i/ili djetetovo zdravstveno stanje iziskuje neku hitnu medicinsku intervenciju, državni tužiocima mogu uputiti dijete žrtvu ili svjedoka u zdravstvenu ustanovu. Državni tužiocima mogu dati pismeno odobrenje za medicinski pregled ili uzimanje uzorka tjelesnog tkiva djeteta žrtve/svjedoka u slučaju da je takav pregled neophodan i u najboljem interesu djeteta. Dijete može biti podvrgnuto forenzičkom ispitivanju samo ako su državni tužiocima dali pismeno ovlaštenje. Drugi preduslov je da treba da ga prati nenasilni roditelj(i) ili staratelj i/ili stručno lice iz centra za socijalni rad. Gdje god je to moguće, treba izbjegavati dodatne forenzičke preglede, jer oni često rezultiraju sekundarnom viktimizacijom djeteta.

Djeca žrtve i svjedoci treba da dobiju onoliko pomoći koliko im je potrebno i dok god im je ona potrebna. Međutim, državni tužiocima imaju odgovornost i da osiguraju da djeca ne budu podvrgnuta nepotrebnim intervencijama i prevelikom broju intervencija. Stoga bi državni tužiocima trebalo da ulože maksimalne napore da koordiniraju podršku na način da djeca žrtve i svjedoci ne budu izloženi pretjeranim intervencijama.

Cilj državnih tužilaca, pored obezbjeđivanja dokaza i pokretanja postupaka protiv učinilaca, je da se dijete zaštiti od teškoća tokom pravosudnog postupka. Državni tužiocima su odgovorni da spriječe izlaganje djece žrtava i svjedoka nepotrebnom stresu tokom postupka gonjenja i suđenja.

Važno je da državni tužiocima poštuju djetetovo pravo na učešće u svakoj fazi postupka, stoga stavove i brige djeteta treba uzeti u obzir u skladu sa njegovom zrelošću i razvojnim mogućnostima.

S obzirom na osjetljivu prirodu slučajeve nasilja nad djecom, državni tužiloci razgovaraju s djetetom samo jednom i to uz pomoć stručnih radnika iz centara za socijalni rad i stručne službe tužilaštva (u krajnje rijetkim slučajevima, dijete se ponovo saslušava pred sudom i u tim slučajeva saslušanje se vrši uz pomoć stručne službe suda u posebnoj prostoriji). Većina takvih razgovora sa djetetom snima se pomoću audio-vizuelne opreme, nakon čega se takav iskaz koristi kao dokaz na sudu. Dijete, stoga, ne mora da ponavlja detalje nasilja, pa čak ni da se pojavljuje na sudu (o ponavljanju detalja nasilja i ponovnom pojavljivanju na sudu, konačnu odluku donosi sudija uz procjenu stručne službe suda).

Državni tužioci bi trebalo da osiguraju da se sve interakcije s djecom žrtvama i svjedocima, uključujući razgovore, odvijaju na način koji poštuje kulturnu i vjersku pripadnost, kao i pol djeteta. Državni tužioci bi uvijek trebalo da budu svjesni različitih osjetljivih kulturnih i vjerskih pitanja na koja mogu naići tokom svih interakcija s djecom žrtvama i svjedocima. U nekim slučajevima moglo bi biti potrebno da državni tužioci potraže savjet o određenim običajima i uvjerenjima djece, posebno kada je dijete žrtva nasilja u porodici strani državljanin. U pogledu roda, tužioci moraju znati da li treba, kada i kako da pristupe drugačije djevojčicama i dječacima i biti svjesni različitih oblika nasilja, a posebno rodno zasnovanih oblika nasilja.

U krivičnom postupku stručna služba državnog tužilaštva – u saradnji sa državnim tužiocem i nadležnim Centrom za socijalni rad, koji na zahtjev, u pisanoj formi daje mišljenje o psihofizičkoj sposobnosti djeteta da bude svjedok i prati dijete u tužilaštvu / na sudu – priprema dijete za razgovor i vodi razgovor s djetetom, shodno instrukcijama državnog tužioca.

Saslušanje djeteta mlađeg od 14 godina života, kao oštećenog ili svjedoka u postupku, obavezno se sprovodi uz pomoć stručnog lica iz stručne službe državnog tužilaštva, koje daje pisani nalaz i mišljenje o sposobnosti djeteta za svjedočenje, priprema dijete za svjedočenje i pruža pomoć državnom tužiocu u saslušanju djeteta.

Sam razgovor, tj. saslušanje vodi se u zasebnoj prostoriji tužilaštva prilagođenoj potrebama djeteta (soba dizajnirana po mjeri djeteta), uz upotrebu audio-vizuelne tehnike i uz pomoć stručnog lica iz stručne službe kako bi saslušanje bilo prilagođeno potrebama djeteta i procesnim pravilima postupka. Razgovor sa djetetom treba voditi na jeziku koji dijete koristi i razumije (obezbjeđuje se prevodilac koji je obučen za rad sa djecom), a u slučajevima djece sa smetnjama u razvoju koristi se tumač, ako je to potrebno.

U komunikaciji s djetetom, na način prilagođen djetetu, dijete se informiše o krivičnom postupku, njegovoj ulozi i pravima, pri čemu se u obzir uzimaju njegove potrebe, stavovi i osjećanja, i ulažu svi naponi da mu se omogući da se izrazi.

Državni tužioci bi trebalo da spriječe, između ostalog, ispitivanja koje karakterišu:

- Postavljanje irelevantnih pitanja koja su posebno imala za cilj uznemiriti dijete.

- Postavljanje pitanja koja ne odgovaraju razvojnom nivou djeteta.
- Zahtijevanje nerealno specifičnih detalja i vremena.
- Podvrgavanje djeteta pitanjima u vezi sa njegovom seksualnom prošlošću.

Državni tužioci dužni su da direktno ili putem stručne službe o svojoj odluci (optuženju/pritvoru, puštanju učinioca iz pritvora) i o ishodu predmeta obavijeste dijete, djetetove roditelje (nenasilnog roditelja) i Centar za socijalni rad, kao i da ih obavijeste o njihovom pravu da traže pravni lijek.

Tužioci su dužni i da, već prilikom saslušanja djeteta, obavijeste dijete i o pravu da zahtijeva da mu se nadoknadi pričinjena šteta (materijalna, nematerijalna), nastala usljed izvršenja krivičnog djela.

Konačno, u svim radnjama preduzetim tokom krivičnog postupka državni tužioci moraju da osiguraju da se poštuje djetetovo pravo na privatnost i da se ne otkrivaju privatne informacije - posebno u slučajevima teških nasilnih zločina, kao što je seksualno nasilje tokom porodičnog nasilja.

Oni su odgovorni za garantovanje povjerljivosti informacija u vezi sa identitetom i boravištem djece žrtava i svjedoka. Sva imena, adrese, radna mjesta, zanimanja ili bilo koje druge informacije koje bi se mogle koristiti za identifikaciju djeteta treba da budu izbrisane iz javne evidencije.

Specifične smjernice za državne tužioce u procesu rada sa djecom žrtvama nasilja u porodici

- Posebno obratite pažnju na to ukoliko je neposredna žrtva nasilja u porodici ili njegov svjedok dijete.
- Uvijek imajte na umu najbolji interes djeteta prilikom svih radnji/postupaka koje će te preduzeti.
- Obezbjedite djetetovu bezbjednost tokom postupka.
- Ne podvrgavajte dijete pretjeranim intervencijama koje nisu presudne za rješavanje slučaja.
- Sa djecom žrtvama i svjedocima treba postupati pažljivo i sa osjetljivošću tokom cijelog procesa, uzimajući u obzir njihovu ličnu situaciju i neposredne potrebe, dob, pol, smetnje u razvoju i nivo zrelosti te u potpunosti poštujući njihov fizički, mentalni i moralni integritet.
- Svako dijete treba tretirati kao pojedinca sa njegovim individualnim potrebama, željama i osjećajima.
- Uplitanje u privatni život djeteta trebalo bi biti ograničeno na neophodni minimum uz istovremeno pridržavanje visokih standarda u prikupljanju dokaza kako bi se osigurali pravični i nepristrasni ishodi pravosudnog postupka.
- Naročito kada se radi o djeci žrtvama seksualnih zločina, djeci žrtvama i svjedocima treba omogućiti da biraju pol tužitelja (stoga bi, kada je to moguće, trebalo da budu dostupni posebno obučeni tužioci oba pola).

- Zaštitite pravo na privatnost djeteta i povjerljivost postupaka i sve informacije u vezi s djetetom žrtvama i svjedocima.
- Pobrinite se da su ispunjeni uslovi da dijete ostvari svoje pravo na učešće.
- Kad uzimate iskaz od djeteta, od izuzetnog je značaja da prostor za obavljanje ovakve vrste razgovora bude prilagođen potrebama djeteta (child-friendly prostorija) – obezbijediti posebnu prostoriju u kojoj niko neće ometati ili prekidati razgovor, a koja je opremljena odgovarajućim namještajem, posterima, igračkama. Razgovarajte s djecom žrtvama i svjedocima nasilja uz pomoć stručnih radnika iz stručne službe koristeći audio-vizuelnu opremu kako dijete ne bi moralo ponavljati svoj iskaz.
- Razgovor sa djetetom treba voditi na jeziku koji dijete koristi i razumije.
- Informišite djecu o postupku i njihovim pravima.
- Informišite djecu o ishodu postupka.
- Informišite djecu o njihovom pravu da traže naknadu.

4.3. Prekršajni postupci i djeca žrtve i svjedoci nasilja u porodici

Kad je riječ o prekršajnom postupku, razgovar s djetetom sudija za prekršaje treba da obavlja uz pomoć stručnih radnika iz Centra za socijalni rad. Policija treba da izbjegava saslušanja djeteta kako bi se izbjegla ponovna saslušanja djece žrtava nasilja tokom prekršajnog postupku.

U prekršajnom postupku stručni radnik Centra za socijalni rad razgovara sa djetetom u prostorijama Centra za socijalni rad i dostavlja svjedočenje djeteta Sudu za prekršaje (sud može prihvatiti takvo svjedočenje i izbjeći ponovnu viktimizaciju djeteta do koje bi došlo ponavljanjem saslušanja). Osim toga, sudija za prekršaje može saslušati dijete u prisustvu stručnog radnika Centra za socijalni rad u sudnici tako što će udaljiti predstavnike javnosti, uključujući i okrivljenog i njegovog advokata.

Važan alat za zaštitu djece predstavljaju i *Smjernice o pravdi u pitanjima koja uključuju djecu žrtve i svjedoke krivičnih djela*. One čine dio skupa standarda i normi Ujedinjenih nacija u prevenciji kriminala i krivičnoj pravdi i predstavljaju dobru praksu zasnovanu na konsenzusu koji se ogleda u savremenom znanju i relevantnim međunarodnim i regionalnim normama, standardima i principima (UNDOC, 2009).

PRILOZI

- PRILOG BR. 1:** Upitnik za procjenu rizika i bezbjednosti
- PRILOG BR. 2:** Prava počinioca nasilja u porodici
- PRILOG BR. 3:** Prava žrtava
- PRILOG BR. 4:** Naređenje o udaljenju ili zabrani vraćanja u stan ili drugi prostor za stanovanje
- PRILOG BR. 5:** Obavještenje policije Centru za socijalni rad

PRILOG BR. 1: Upitnik za procjenu rizika i bezbjednosti

Ime i prezime osobe koja je vodila razgovor _____

Datum, mjesto _____

Ime i prezime žrtve _____

Pol: a) M b) Ž Godište: _____

Žrtva je: a) partner/ka b) dijete c) roditelj

d) treća osoba _____ (srodstvo sa počiniocem)

PITANJA ZA ŽRTVU - PERCEPCIJA ŽRTVE	
1. Šta se desilo? 	
2. Da li ste povrijeđeni? a) da b) ne c) bez odgovora	3. Da li vam je potrebna zdravstvena pomoć? a) da b) ne c) bez odgovora
4. Da li je nasilje već prijavljivano? a) da b) ne c) bez odgovora	
5. Da li nasilje traje već neko vrijeme? a) da b) ne c) bez odgovora Ukoliko je odgovor "DA", koliko dugo: a) < 1 god b) > 1 god c) > 2 god d) > 5 god e) >10 god	6. Da li vas učinilac vrijeđa, ponižava, kontroliše...? a) da b) ne c) ne znam Žrtva navodi (psovanje, kontrola telefona, facebook-a) _____ _____
8. Da li učinilac posjeduje oružje? a) da b) ne c) bez odgovora Koje? _____	7. Da li vam je prijetio da će vas ubiti ili pokušao da vas ubije? a) da b) ne c) bez odgovora
	9. Da li se plašite da će vas (opet) povrijediti? a) da b) ne c) bez odgovora

10. Da li učinilac ima zdravstvenih problema mentalne prirode? a) da b) ne c) bez odgovora	11. Da li učinilac ima problema sa upotrebom alkohola ili droga? a) da b) ne c) bez odgovora
12. Da li u porodici ima: a) djece b) lica sa invaliditetom c) starih lica	13. Da li ima djece u porodici? a) da b) ne Broj _____ Uzrast svakog djeteta _____
14. Da li su članovi porodice, po vama, ugroženi? a) da b) ne c) bez odgovora	15. Ukoliko jesu, koji su to članovi porodice?

ZAPAŽANJA ODGOVORNOG LICA		
16. Žrtva je uplašena.	DA	NE
17. Kod žrtve su prisutne sumnjive tjelesne povrede.	DA	NE
18. Postoji potreba da se žrtva odmah zdravstveno zbrine.	DA	NE
19. Ostali članovi porodice su u riziku od nasilja.	DA	NE
NAPOMENA ODGOVORNOG LICA		

**Upitnik ispunjava odgovorno lice, prilikom svakog izlaska na teren. Potrebno je kod svakog pitanja zaokružiti neki od ponuđenih odgovora. Veći broj zaokruženih odgovora „DA“ ukazuje na veći stepen rizika od nasilja. Pozitivan odgovor na stavke u crvenoj boji podrazumijeva po automatizmu visok rizik. Obavezno izreći namjeru udaljenja iz stana ukoliko je rizik procijenjen kao umjeren ili visok.*

Zaključak o stepenu rizika:

- a) nizak (do 4 odgovora sa „da,,)
- b) umjeren (5-8 odgovora sa „da,,)
- c) visok (preko 8,,da,,)

Preduzete mjere: _____

Planirane akcije: _____

Potpis odgovornog lica _____

PRILOG BR. 2: Prava počinioca nasilja u porodici

Prava počinioca nasilja u porodici

Prava počinioca regulisana su Zakonikom o krivičnom postupku.

Prava:

- Počinilac može biti osumnjičeni, orkivljeni, optuženi i osuđeni, ali se izraz okrivljeni može koristiti kao opšti naziv za sve.
- Osumnjičeni je lice prema kome je nadležni državni organ preduzeo neku radnju zbog postojanja osnova sumnje da je učinio krivično djelo.
- Okrivljeni je lice protiv koga je donesena naredba o sprovođenju istrage ili protiv koga je podignuta optužnica, optužni prijedlog ili privatna tužba ili lice protiv koga je pokrenut posebni postupak za primjenu mjera bezbjednosti, obavezno psihijatrijsko liječenje i čuvanje u zdravstvenoj ustanovi i obavezno psihijatrijsko liječenje na slobodi.
- Optuženi je lice protiv koga je optužnica stupila na pravnu snagu.
- Osuđeni je lice za koje je pravosnažnom presudom ili pravosnažnim rješenjem o kažnjavanju utvrđeno da je krivo.
- Počinilac (osumnjičeni, orkivljeni) od strane suda, državnog tužioca i državnog organa koji učestvuje u postupku mora se poučiti o pravima koja mu po pravima po Zakonu o krivičnom postupku pripadaju i o posljedicama propuštanja radnje davanje pouke o pravima.
- Prije prvog saslušanja poučiti će se o pravu da uzme branioca, da se sa braniocem dogovori način odbrane i da branilac može prisustvovati njegovom saslušanju.
- Na prvom saslušanju mora biti obaviješten o krivičnom djelu za koje se tereti i osnovima sumnje protiv njega.
- Počinilac se mora omogućiti da se izjasni o svim činjenicama i dokazima koji ga terete i iznese sve činjenice i dokaze koji mu idu u korist.
- Prilikom prvog saslušanja mora biti upoznat da ne mora da daje nikakve izjave niti da odgovara na postavljena pitanja, a da sve što izjavi može biti upotrijebljeno kao dokaz.
- Pravo na odbranu - sam ili uz stručnu pomoć branioca koga sam izabere iz reda advokata.
- Mora mu se obezbijediti dovoljno vremena i mogućnosti za pripremanje odbrane.
- Ima pravo da bude izveden pred sud i da mu bude suđeno bez odlaganja.
- Saslušava se uz puno uvažavanje njegove ličnosti.
- Počinilac lišen slobode mora biti odmah obaviješten na svom jeziku ili na jeziku koji razumije i o razlozima lišenja slobode.
- Počinilac lišen slobode bez odluke suda mora ODMAH biti sproveden nadležnom državnim tužiocu osim u iznimnim slučajevima ZKP.
- Trajanje pritvora odnosno drugih ograničenja slobode, mora biti svedeno na najkraće moguće vrijeme.
- Tokom postupka ima pravo predlagati dokaze.
- Okrivljeni ima pravo na žalbu.

PRILOG BR. 3: Prava žrtava

ŽELIMO DA ZNATE da imate PRAVO:

- Da Vas sasluša osoba istog pola;
- Na pravnog savjetnika;
- Na pratnju lica od povjerenja koje može biti lice koje sami izabarete (član porodice, lice iz organa, ustanove, nevladine organizacije i drugog pravnog lica ili drugo lice u koje imate povjerenje, pri čemu ne može biti lice koje može biti svjedok u postupku);
- Na besplatnu pravnu pomoć;
- Da budete obaviješteni/e o svim pravima i uslugama koje vam stoje na raspolaganju;
- Da se dalje ne traumatizirate kroz kontakt sa učiniocem;
- Da budete obaviješteni/e o događajima u istrazi i o svakoj fazi sudskog postupka u koje ste uključeni/e;
- Da o svim pravima budete informisani/e na jeziku koji razumijete.

PRILOG BR. 4: Naređenje o udaljenju ili zabrani vraćanja u stan ili drugi prostor za stanovanje

CRNA GORA
UPRAVA POLICIJE
Organizaciona jedinica _____
Broj: _____
Datum i mjesto izdavanja: _____

Na osnovu člana 28 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici („Službeni list CG“, broj 46/10) i člana 2 Pravilnika o bližem sadržaju i izgledu obrasca naređenja o udaljenju ili zabrani vraćanja u stan ili drugi prostor za stanovanje („Službeni list CG“, broj ____), izdaje se

NAREĐENJE za udaljenje ili zabranu vraćanja u stan ili drugi prostor za stanovanje

_____ sa prebivalištem u _____
(ime i prezime) (jedinstveni matični broj)

naređuje se udaljenje ili zabrana vraćanja u stan ili drugi prostor za stanovanje do _____
(dan i čas)

Granice područja na kojima se imenovani ime smije kretati, boraviti ili približiti žrtvi

Za vrijeme trajanja zaštitne mjere udaljenje ili zabrana vraćanja učinilac nasilja boravi na adresi

_____ (lice kojem je naređenje izdato)

_____ (policijski službenik)

Napomena:

- Učinitac nasilja ima pravo da uzme svoje lične stvari neophodne za svakodnevni život i obavezu da preda policijskom službeniku ključeve od stana ili drugog prostora za stanovanje.
- Ako ne postupi po ovom naređenju učinilac nasilja će se kazniti za prekršaj, na osnovu člana 38 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici.

PRILOG BR. 5: Obavještenje policije Centru za socijalni rad

OBAVJEŠTENJE					OB-UP
EVIDENCIONI I UPUTNI PODACI					
STANICA UPRAVE POLICIJE _____			Broj podneska _____		
Datum podneska _____		Vrijeme podneska _____			
Status prijave ☐ krivična ☐ prekršajna ☐ ostale			Datum pokretanja postupka _____		
Broj prijave _____			Datum i vrijeme prijave _____		
Oblik podneska ☐ neposredno ☐ telefonski ☐ papirni ☐ elektronski					
Podnosilac podneska ☐ lično ☐ srodnici ☐ građani ☐ po služ. dužnosti					
☐ organizacije/institucije ☐ sud ☐ prekršajni ☐ osnovni ☐ viši					
☐ tužilaštvo ☐ centar za socijalni rad ☐ škol./predškolske ☐ PU SDZ ☐ zdravstvene ☐ LS ☐ drugo					
Prezime i ime podnosioca _____				Adresa i telefon _____	
Razlog obraćanja ili upućivanja - nasilje u porodici					
Opis prijave 					
Opis (prekršaj/krivično djelo/ostale) 					
Prethodna evidencija u Upravi policije					
Drugi organi, odnosno organizacije ili lica koja imaju saznanja					
Djeca su dio porodice ☐ Da ☐ Ne					
LIČNI PODACI O POTENCIJALNOJ ŽRTVI NASILJA					
Prezime, ime roditelja i ime _____					Pol ☐ M ☐ Ž
Datum rođenja _____		Mjesto rođenja _____		JMB <input style="width: 100px; height: 15px;" type="text"/>	
Ulica, broj, opština, mjesna zajednica					
Prebivalište _____			Telefon _____		
Boravište _____			Telefon _____		
Državljanstvo _____		Etnička pripadnost _____		Mater/govorni jezik _____	
Značajni podaci o žrtvi 					
PODACI O ČLANOVIMA PORODICE					
Prezime i ime	Srod/odnos	God.rođenja	Adresa i telefon	Zanimanje i kvalifikac.	
	☐				
	☐				
	☐				
	☐				

LISTA ODABRANIH MEĐUNARODNIH I NACIONALNIH PRAVNIH INSTRUMENTATA

1. Konvencija Savjeta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (2011): <https://womensrightscenter.org/wp-content/uploads/2020/09/Konvencija.pdf>
2. Eksplanatorni izvještaj uz Istanbulsku konvenciju, <https://rm.coe.int/16800d383a>
3. Direktiva 2012/29/EU Evropskog parlamenta i Savjeta od 25. oktobra 2012. o uspostavljanju minimalnih standarda za prava, podršku i zaštitu žrtava krivičnih djela: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX%3A32012L0029>
4. Konvencija Ujedinjenih nacija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (1979): <https://womensrightscenter.org/wp-content/uploads/2020/09/CEDAW-konvencija-web.pdf>
5. Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima djeteta (1989)
6. Zakon o potvrđivanju III Opcionog protokola o komunikacijskim procedurama uz Konvenciju o pravima djeteta
7. Fakultativni protokol uz Konvenciju UN o pravima djeteta o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji.
8. Konvencija o zaštiti djece i saradnji u oblasti međunarodnog usvojenja
9. Konvencija Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja.
10. Konvencija ILO o prisilnom radu
11. Konvencija Lanzarote Savjeta Evrope
12. Konvencija Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima
13. Komitet UN za prava djeteta, Opšti komentar br. 13 (2011) o pravu djeteta na slobodu od svih oblika nasilja.
14. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici (2010): <https://mpa.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rid=357263&rType=2&file=Zakon%20o%20za%20C5%A1titi%20od%20nasilja%20u%20porodici.doc>
15. Krivični zakonik Crne Gore: <https://mpa.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rid=256001&rType=2&file=Krivi%20C4%8Dni%20zakonik%20Crne%20Gore.doc>
16. Zakon o državnom tužilaštvu (Sl. list CG, br. 11/2015, 42/2015, 80/2017, 10/2018 i 76/2020, 59/2021)
17. Zakon o životnom partnerstvu lica istog pola: <https://me.propisi.net/zakon-o-zivotnom-partnerstvu-lica-istog-pola/>
18. Zakon o međunarodnoj i privremenoj zaštiti stranaca: <https://www.paragraf.me/dnevne-vijesti/26082019/26082019-vijest4.html>

19. Zakonik o krivičnom postupku: <https://mpa.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rid=256011&rType=2&file=Zakonik%20o%20krivi%C4%8Dnom%20postupku.pdf>
20. Zakon o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti <https://mpa.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rid=295144&rType=2&file=Zakon%20o%20izvršenju%20kazni%20zatvora,%20novčane%20kazne%20i%20mjera%20bezbjednosti.pdf>
21. Zakon o unutrašnjim poslovima ("Službeni list Crne Gore", br. 070/21 od 25.06.2021, 123/21 od 26.11.2021) Ministarstvo unutrašnjih poslova (2021), dostupan na : <https://www.katalogpropisa.me/propisi-crne-gore/zakon-o-unutrasnjim-poslovima-2/ž>
22. Pravilnik o načinu obavljanja određenih policijskih poslova i primjeni ovlašćenja ("Službeni list CG", br. 21/2014)
23. Ministarstvo unutrašnjih poslova i javne uprave. Dostupan je na sledećem linku: <http://www.kontrolapolicije.me/sites/default/files/library/files/Pravilnik%20o%20nacinu%20obavljanja%20odredjenih%20policijskih%20poslova%20i%20primjeni%20ovlasćenja%20u%20obavljanju%20tih%20poslova.pdf>
24. Pravilnik o bližem sadržaju i izgledu obrasca naređenja o udaljenju ili zabrani vraćanja u stan ili drugi prostor za stanovanje: <https://mpa.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rid=256083&rType=2&file=Pravilnik%20o%20bli%C5%BEem%20sadr%C5%BEaju%20i%20izgledu%20obrasca....doc>
25. Pravilnik o bližem načinu određivanja i sprovođenja zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana: <https://mpa.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rid=256080&rType=2&file=Pravilnik%20o%20bli%C5%BEem%20na%C4%8Dinu%20odre%C4%91ivanja....doc>
26. Pravilnik o bližem načinu izvršenja zaštitnih mjera udaljenje iz stana, zabrana približavanja i zabrana uznemiravanja i uhođenja: <https://mpa.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rid=256079&rType=2&file=Pravilnik%20o%20bli%C5%BEem%20na%C4%8Dinu%20izvr%C5%A1enja%20za%C5%A1.%20mjera%20udalj.%20iz%20stana....doc>
27. Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku: <https://mpa.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rid=256005&rType=2&file=Zakon%20o%20postupanju%20prema%20maloljetnicima%20u%20krivi%C4%8Dnom%20postupku.doc>
28. Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti: <https://www.csrgc.me/index.php/propisi/zakoni>
29. Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći: http://www.mpa.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rid=68271&rType=2&file=Zakon%20o%20besplatnoj%20pravnoj%20pomoci_inovirani.pdf&alphabet=cyr
30. Porodični zakon: <https://mpa.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rid=263249&rType=2&file=Porodi%C4%8Dni%20zakon.doc>
31. Protokol o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja nad ženama i nasilja u porodici: <http://www.mrs.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rid=173020&rType=2;>

LITERATURA

1. Mole, N i Peykova, R, *Nasilje u porodici - Pregled međunarodnih standarda i jurisprudencije Evropskog suda za ljudska prava*, Aire Centar (2019) dostupan na: <https://cosdt.me/wp-content/plugins/download-attachments/includes/download.php?id=4683>
2. Harne, L., *Violent Fathering and the Risks to Children. The Need for Change*. The Policy Press, University of Bristol, UK. (2011).
3. Ajduković i Pečnik *Međugeneracijski prenos nasilja u obitelji*, u: Ajduković, M., G. Pavleković (ur.): *Nasilje nad ženama u obitelji*, Društvo za psihološku pomoć, Zagreb, 69–80. (2000).
4. Eksplanatorni izvještaj CETS 210 – Konvencija Savjeta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici, dostupno na: <https://womensrightscenter.org/wp-content/uploads/2020/09/Izvjesje%CC%8Ctaj-sa-objas%CC%8Cnjenjima-SE.pdf>
5. *Priručnik o efektivnim policijskim odgovorima na nasilje nad ženama i djevojčicama* (Serija priručnika o krivičnom pravosuđu), UNDOC, New York (2010), dostupan na: unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/hb_eff_police_responses.pdf
6. *Priručnik o efikasnim odgovorima tužilaštva na nasilje nad ženama i djevojčicama* (Serija priručnika o krivičnom pravosuđu), UNDOC, New York (2014), dostupan ovdje: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Handbook_on_effective_prosecution_responses_to_violence_against_women_and_girls.pdf
7. Klein, A., *Praktične implikacije trenutnih istraživanja nasilja u porodici*, II. Dio: Tužilaštvo, Nacionalni institut za pravdu, Sjedinjene Američke Države (2008), dostupan na: <https://www.theduluthmodel.org/wp-content/uploads/2017/05/Prosecution.pdf>
8. M. Raičević, *Mapiranje politika i legislative o nasilju nad ženama i Istanbulske konvenciji u Crnoj Gori*, Evropski ženski lobi, 2019: https://womensrightscenter.org/wp-content/uploads/2020/09/ewl-montenegro_web.pdf
9. *Smjernice za postupanje policijskih službenika i prevenciju sekundarne viktimizacije žrtava porodičnog i partnerskog nasilja*, Autonomni ženski centar i ASTRA - Akcija protiv trgovine ljudima, Beograd, 2014
10. *Priručnik o efikasnom odgovoru policije na nasilje nad ženama* (UNODC, 2010)
11. *Priručnik o efikasnom krivičnom gonjenju nasilja nad ženama i djevojkama* (UNDOC, 2014)
12. *Analiza kaznene politike u krivičnim i prekršajnim predmetima u oblasti porodičnog nasilja u Crnoj Gori za 2017. godinu*, Centar za ženska prava i Savjet Evrope,

2018: <https://womensrightscenter.org/analiza-kaznene-politike-u-krivicnim-i-prekrsajnim-predmetima-u-oblasti-porodicnog-nasilja/>

13. *Policijski vodič*, pripremili profesori Policijske akademije, izdavač: Ministarstvo unutrašnjih poslova Crne Gore i Policijska akademija, Danilovgrad, 2015. https://www.policijskaakademija.me/pa/inds/Policijski_vodic.pdf
14. Butchart A, Harvey AP, Mian M, Fürniss T. *Preventing child mal-treatment: a guide to taking action and generating evidence*. (*Sprečavanje zlostavljanja djece: vodič za preduzimanje radnji i prikupljanje dokaza*). World Health Organisation and International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect. Geneva, Switzerland, 2006.
15. Connell-Carrick K, *A Critical Review of the Empirical Literature: Identifying Correlates of Child Neglect* (*Kritički pregled empirijske literature: Utvrđivanje korelata dječjeg zanemarivanja*) *Child & Adolescent Social Work Journal*, 20(5), 2003, <https://doi.org/10.1023/A:1026099913845>
16. *WORLD REPORT ON VIOLENCE AND HEALTH, Child abuse and neglect by parents and other caregivers* (*SVJETSKI IZVJEŠTAJ O NASILJU I ZDRAVLJU, Zlostavljanje i zanemarivanje djece od strane roditelja i drugih njegovatelja*), WHO, 2002.
17. *Studija Ujedinjenih nacija o nasilju nad djecom*, oktobar 2006.
18. "1. *The nature and consequences of child maltreatment*". *Preventing child maltreatment: a guide to taking action and generating evidence* („1. Priroda i posljedice zlostavljanja djece": *Sprečavanje zlostavljanja djece: vodič za preduzimanje radnji i prikupljanje dokaza*) (PDF), World Health Organization and International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect, Geneva, Switzerland. 2006 (ISBN 978-9241594363)
19. Black D, *DSM-5® Guidebook: The Essential Companion to the Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (*DSM-5® Vodič: Osnovni vodič uz Dijagnostički i statistički priručnik za mentalne poremećaje*), Fifth Edition. str. 423, 1 February 2014 (ISBN 978-1-58562-465-2)
20. Sullivan, M.P and Knutson F.M, *Maltreatment and Disabilities: A Population-Based Epidemiological Study*, 24(10):1257-73, (2000)
21. *WORLD REPORT ON VIOLENCE AND HEALTH, Child abuse and neglect by parents and other caregivers* (*SVJETSKI IZVJEŠTAJ O NASILJU I ZDRAVLJU, Zlostavljanje i zanemarivanje djece od strane roditelja i drugih njegovatelja*), WHO, (2002)
22. T. Ignjatović, M. Raičević, *Monitoring izvještaj za prepoznavanje nedostataka u podršci i zaštiti djece žrtava i svjedoka nasilja u porodici u Crnoj Gori i pružanje preporuka za prevazilaženje nedostataka, u odnosu na Istanbulsku konvenciju i Smjernice UN o pravosudnim pitanjima koji uključuju djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela*, Centar za ženska prava uz podršku Kancelarije UNICEF u Crnoj Gori, Podgorica (2018)
23. *Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime, Model Law and Related Commentary*, UNDOC New York (2009),

Ova publikacija pripremljena je uz finansijsku podršku Evropske unije i Savjeta Evrope, kroz zajednički program „Horizontal Facility za Zapadni Balkan i Tursku“ i projekat „Unapređenje procesnih garancija u pravosudnom sistemu u Crnoj Gori“, 2021. godine. Štampanje publikacije omogućeno je kroz zajednički projekat „Osnaživanje odgovornosti u pravosudnom sistemu i unapređenje zaštite prava žrtava u Crnoj Gori“. Stavovi izraženi u njoj ne predstavljaju nužno zvanične stavove Evropske unije ili Savjeta Evrope.

Zemlje članice Evropske unije odlučile su da udruže svoja znanja, resurse i sudbine. Zajedno su izgradile zonu stabilnosti, demokratije i održivog razvoja, zadržavajući kulturnu raznolikost, toleranciju i individualne slobode. Evropska unija poklanja posebnu pažnju razmjeni postignuća i vrijednosti sa zemljama i narodima izvan svojih granica.

www.coe.int

Savjet Evrope je vodeća organizacija za ljudska prava na kontinentu. Obuhvata 46 država, uključujući sve članice Evropske unije. Sve države članice Savjeta Evrope potpisale su Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, sporazum čiji je cilj zaštita ljudskih prava, demokratije i vladavine prava. Evropski sud za ljudska prava nadgleda primjenu Konvencije u državama članicama.

www.europa.eu

Sufinansira
Evropska unija

EVROPSKA UNIJA

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Sufinansira i sprovodi
Savjet Evrope